

Valsts probācijas dienesta

Eiropas Sociālā fonda projekts Nr.4.3.4.6/1/23/I/001

“Atbalsts probācijas klientu resocializācijai”

ZIŅOJUMS

Izpēte par resocializācijas programmas izstrādi vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem: situācijas analīze un starptautiskās pieredzes apkopojums

Ziņojuma saistītas aktivitātes: 3.d35.

Datu analīzes eksperte: Ilze Žoida

Datu analīzes eksperts: Edijs Zemvaldis

Datu analīzes vadošā eksperte: Gundega Kukle

Saturs

Ievads.....	4
1. Vardarbība	6
1.2. Metodes darbā ar vardarbīgiem likumpārkāpējiem un to efektivitāte.....	7
2. Dienesta prakse darbā ar vardarbīgajiem.....	9
2.1. Riska novērtēšana vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem Dienestā.....	9
2.2. Resocializācijas metodes vardarbīgu noziegumu izdarījušiem Dienesta klientiem	9
2.3. Statistika par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem.....	10
3. Programmas vardarbību veikušiem likumpārkāpējiem – pasaules prakse	16
3.1. CEP dalīborganizāciju prakse.....	19
4. Secinājumi un rekomendācijas	29
Izmantoto informatīvo avotu saraksts.....	32
PIELIKUMI.....	38
1. pielikums	39
2. pielikums	43
3. pielikums	45
4. pielikums	54
5. pielikums	56
6. pielikums	61

Izmantotie saīsinājumi

ART – programma “*Aggressiveness Replacement Training*” jeb “*Aggression replacement training*”

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

CEP - Eiropas probācijas konfederācijas (*Confederation of European Probation*)

Darba grupa - Valsts probācijas dienesta 2024. gada 7. marta rīkojuma Nr. 1110-1-07/RIK2024/21/628 “Par darba grupas izveidi jaunas sabiedrībā īstenojamās resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem izstrādei un ieviešanai” dalībnieki

Dienests – Valsts probācijas dienests

IAP – programma “*Intensive Aftercare Probation*”

IeV – ieslodzījuma vieta

ISR – programma “*Intensive Supervised Release*”

KBT – Kognitīvi biheiviorālā terapija

KL – Krimināllikums

NN – noziedzīgais nodarījums

Programma – resocializācijas programma

Projekts - Eiropas Sociālā fonda projekta Nr. 4.3.4.6./1/23/I/001 “Atbalsts probācijas klientu resocializācijā”

R&R2 – programma “*Reasoning & Rehabilitation 2*”

RVN – Riska un vajadzību novērtējumu

SUHA – programma “*Suuttumuksen hallinta*”

SVORI – programma “*Serious and Violent Offender Reentry Initiative*”

TSV – teritoriālā struktūrvienība

VIT – programma “*Vnímám i Tebe*”

VRP – programma “*The Violence Reduction Programme*”

Ievads

Ziņojums “Izpēte par resocializācijas programmas izstrādi vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem: situācijas analīze un starptautiskās pieredzes apkopojums” tika veikts Eiropas Sociālā fonda projekta Nr. 4.3.4.6./1/23/I/001 “Atbalsts probācijas klientu resocializācijā” (turpmāk – projekts) ietvaros no 2024. gada marta līdz 2024. gada decembrim. Ziņojumu veica projekta datu analīzes eksperti Edijs Zemvaldis un Ilze Žoida, datu analīzes vadošā eksperte Gundega Kukle, sadarbībā ar Valsts probācijas dienesta (turpmāk – Dienesta) 2024. gada 7. marta rīkojuma Nr. 1110-1-07/RIK2024/21/628 “Par darba grupas izveidi jaunas sabiedrībā īstenojamās resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem izstrādei un ieviešanai” (turpmāk – Darba grupa) dalībniekiem¹. Saistītās projekta apakšdarbības: 3.d35. “Jaunas sabiedrībā īstenojamās resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem izstrāde/ieguve un ieviešana”.

Latvijā resocializācijas politikas attīstība ir vērsta uz darba pilnveidošanu ar specifiskām mērķa grupām, tostarp personām, kuras izdarījušas vardarbīgus noziegumus. Resocializācijas politikas pamatnostādņēs 2022.-2027. gadam uzsvērta nepieciešamība pielāgot darba metodes un pakalpojumus individuālajām klienta vajadzībām, lai mazinātu noziedzīgās uzvedības riskus un veicinātu veiksmīgu iekļaušanos sabiedrībā pēc soda izciešanas (Latvijas Vēstnesis, 2022, 116). Dienesta datu analīzes rīkā pieejamā informācija liecina, ka 2023. gadā 19,7% no uzraudzībā esošajiem probācijas klientiem bija veikuši kādu no vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem (iedalījums veikts pamatojoties uz Dienesta Riska un vajadzību novērtējuma metodiskajiem norādījumiem). Papildus tam Dienesta publiskajos pārskatos par pēdējiem pieciem gadiem nemainīgi starp izplatītākajiem noziedzīgo nodarījumu veidiem uzrādās tāds vardarbīgs noziedzīgs nodarījums kā laupīšana (piemēram, 2023. gadā laupīšanas gadījumi veidoja 3% no visiem noziedzīgajiem nodarījumiem). Tāpat bieži tiek konstatēts tāds vardarbīgs nodarījums kā tīšs smags vai tīšs vidēja smaguma miesas bojājums (piemēram, 2022. gadā tīšs smags miesas bojājums veidoja 2% no kopējā noziedzīgo nodarījumu skaita).

Vardarbīgu noziegumu recidīvs ir viena no nozīmīgākajām sabiedrības drošības problēmām, kas ietekmē gan indivīdu, gan kopienas labklājību. Starptautiskie pētījumi (piem., *Andrews & Bonta, 2021; McGuire, 2022*) liecina, ka efektīvas resocializācijas programmas spēj ievērojami samazināt vardarbīgu noziegumu atkārtotāšanās risku, vienlaikus stiprinot indivīda prasmes, kas nepieciešamas veiksmīgai reintegrācijai sabiedrībā. Pētījumi liecina, ka visefektīvākās intervences darbā ar vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem ietver vairāku metožu kombināciju un individualizētu pieeju, ņemot vērā katra klienta unikālos kriminogēnos faktorus (vajadzības) (*Lardén et al., 2021; Papalia et al., 2019; Hornsvelt et al., 2019*). Ņemot vērā vardarbīgu noziegumu veidu dažādību, pētījumi norāda, ka vispārējās dusmu pārvaldības programmas nereti ir nepietiekamas, jo tās nerisina vardarbīgu uzvedību izraisošos daudzslāņu faktorus, tostarp kognitīvās deformācijas, emocionālās regulācijas trūkumu un vides ietekmi (*Novaco, 2020; Papalia et al., 2019*). Dienestā jau tiek īstenotas vairākas resocializācijas programmas, taču tās tikai daļēji spēj nodrošināt pilnvērtīgu atbalstu klientiem, kuri ir veikuši vardarbīgus noziegumus. Pašlaik tiek piedāvātas specifiskas programmas personām, kas ir izdarījušas vardarbību ģimenē vai dzimumnoziegumus, kā arī vispārēja programma klientiem ar vāji attīstītām emociju regulēšanas prasmēm. Tomēr esošās programmas nenosedz visu vardarbīgu noziegumu izdarītāju vajadzības un bieži vien nav pietiekami mērķtiecīgas attiecībā uz citiem vardarbīgu nodarījumu veicējiem. Lai nodrošinātu efektīvāku resocializāciju, ir nepieciešams paplašināt programmu klāstu un pielāgot tās

¹ Darba grupas vadītāja: Dienesta Resocializācijas departamenta Probācijas programmu nodaļas vadītāja Krista Skara; Darba grupas locekļi: Dienesta Resocializācijas departamenta Probācijas programmu nodaļas vecākie eksperti Eduards Vrubļevskis, Lelde Rozevska, Inese Muceniece un Evija Burkovska, Dienesta Resocializācijas departamenta Projekta Resocializācijas instrumentu un pakalpojumu ieviešanas tematiskā bloka koordinatore Linda Kušnīre, Dienesta Vidzemes reģiona teritoriālās struktūrvienības (turpmāk TSV) Cēsu nodaļas vecākā probācijas speciāliste, un Dienesta Kurzemes reģiona TSV Saldus nodaļas vecākā probācijas speciāliste.

dažādām vardarbīgas uzvedības izpausmēm, tādējādi sniedzot atbilstošāku un individualizētāku atbalstu katram klientam.

Ziņojuma mērķi: izstrādāt rekomendācijas jaunas sabiedrībā īstenojamās resocializācijas programmas ieviešanai vardarbīgus noziegumus izdarījušiem Dienesta klientiem.

Ziņojuma uzdevumi:

- apkopot un analizēt literatūru un zinātniskos pētījumus par vardarbības un agresijas jēdzieniem, to cēloņiem un izpausmēm;
- Dienesta esošās situācijas izpēte:
 - aprakstīt kas raksturo vardarbīgus noziegumus izdarījušu probācijas klientu, saskaņā ar Dienesta vadlīnijām;
 - izpētīt un aprakstīt, kādus novērtēšanas instrumentus un pieejas Dienestā izmanto vardarbīgus noziegumus izdarījušu probācijas klientu izvērtēšanai;
 - noskaidrot un aprakstīt pašreizējās resocializācijas metodes, ko Dienests piedāvā vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem;
 - apkopot statistikas datus par vardarbīgus noziegumus izdarījušiem Dienesta klientiem, iekļaujot tendences un būtiskos aspektus, kas raksturo šos klientus un viņu izdarītos pārkāpumus.
- apkopot un analizēt literatūru un zinātniskos pētījumus par pieejamajām resocializācijas programmām (turpmāk - programmām) vardarbīgus noziegumus izdarījušām personām;
- Eiropas probācijas konfederācijas (*Confederation of European Probation*, turpmāk - CEP) atbilžu analīze:
 - iesniegt CEP jautājumu par pielietotajām programmām vardarbīgus noziegumus izdarījušām personām;
 - apkopot un analizēt CEP sniegtās atbildes;
- balstoties uz iegūtajiem datiem un analīzi, izstrādāt rekomendācijas jaunas programmas izstrādei/ieguvei un ieviešanai.

Ziņojumā izmantotās metodes:

- zinātniskās literatūras un dokumentu analīze;
- intervija;
- statistiskās informācijas analīze.

1. Vardarbība

Lai spētu skaidrot vardarbības jēdzienu, sākotnēji nepieciešams skaidrot ar koncepciju saistītos, bet nozīmīgi atšķirīgos jēdzienus. Piemēram, ir nepieciešams vērst uzmanību emocijai - **dusmas** (ang. - *anger*); to raksturo antagonisms pret kādu vai kaut ko, kas, pēc indivīda domām, ir apzināti nodarījis jums ko sliktu (APA, 2018a). Dusmas rodas arī, ja mērķa sasniegšana tiek traucēta un nepieciešama papildus uzmanība, lai šo mērķu sasniegšanu realizētu. Bieži dusmas indivīdiem ir minētas kā svarīgas, lai novērstu arī neaptīkamas pieredzes klātbūtni vai tādu emociju kā vilšanos (Lench *et al.*, 2024). Ir svarīgi paturēt prātā, ka dusmas piedzīvo visi sabiedrības pārstāvji – tā ir emocija. Agresija un vardarbība ir izvēle, kas ir bieži (ne vienmēr) dusmu ietekmē realizēta uzvedība.

Ar **agresiju** (ang. – *aggression*) tiek saprasta uzvedība, kuras mērķis ir fiziski vai psiholoģiski kaitēt citiem (APA, 2018b). Agresiju var raksturot dažādos veidos (piemēram, impulsīva, plānota vai tieša, netieša), tā var izpausties dažādos veidos (fiziskā, verbālā un attiecību līmenī) un var radīt dažāda veida kaitējumu (fizisku vai psiholoģisku) agresiju (Phoenix Australia, 2022). To var atšķirt no dusmām ar to, ka dusmas ir visbiežāk vērstas uz noteikta mērķa pārvarēšanu, bet ne vienmēr uz kaitējumu vai iznīcināšanu. Amerikas Psiholoģijas asociācija izdala arī atsevišķu agresijas veidu - **patoloģisko agresiju** (ang. - *pathological aggression*), kas tiek saprasta kā agresija, kas ir vardarbīga, nepārprotami vēsta pret indivīdiem vai īpašumu un, vai nu daļa no ilgstošas destruktīvas vai aizskarošas uzvedības klāsta, vai pēkšņa, paroksizma reakcija uz reālu vai šķietamu provokāciju. Tā var būt psihisku traucējumu izpausme (piemēram, psihoze, pēctraumatiskā stresa traucējumi, antisociālas personības traucējumi, daži impulsu kontroles traucējumi); neiroloģiskas slimības vai traumas rezultāts; vielu lietošanas sekas (piemēram, alkohols); un dažas seksuālas uzvedības (piemēram, seksuālais sadisms) (APA, 2018c). Patoloģiskā agresija pēc savas izpausmes ir līdzīga vardarbībai, taču par tās ierosinātajiem tiek skatīti patoloģiski cēloņi. **Agresija** ir saistīta ar nodomu sāpināt vai iegūt priekšrocības pār cilvēkiem, ne vienmēr nodarot fiziskus savainojumus, savukārt **vardarbība** ietver spēcīga fiziska spēka izmantošanu pret citu personu, un tā ir bieži agresīvas motivācijas pamudināta rīcība.

Vardarbība bieži skatīta kā galējs agresijas veids. Agresija ne vienmēr ietver vardarbību, bet vardarbība vienmēr ietver agresiju (Phoenix Australia, 2022). Ar **vardarbību** (ang. – *violence*) saprot naidīguma un dusmu izpausmi ar nolūku ievainot cilvēku vai sabojāt kāda īpašumu ar fizisku spēku (APA, 2018d). Pēdējās dekādēs aizvien biežāk tiek skatītas arī vardarbības nefiziskās izpausmes formas, kuras mūsdienās tiek uzskatītas arī par vardarbību, ja tām ir smagas, visbiežāk emocionālas sekas (Allen & Anderson, 2017). Piemēram, intīmo partneru vardarbība bieži ietver emocionālu vardarbību un psiholoģisko vardarbību, kuras mērķis ir iegūt varu un kontroli pār ģimeni, kas var negatīvi ietekmēt viņu emocionālo vai sociālo labklājību (atsauce). Centrs “Marta” izdala vairākus vardarbības veidus, tostarp, fiziska vardarbība, seksuāla vardarbība, emocionālā vardarbība, ekonomiskā vardarbība, vardarbīga kontrole un vajāšana (Centrs Marta, n. d.)

Agresija un vardarbība (likumpārkāpēju izlases kontekstā) ir jāsaprot kā uzvedības rezultātā (ar to ietverošajiem faktoriem) veidojies «instruments»/līdzeklis, lai pārvaldītu starppersonu attiecības un mijiedarbību tajās, specifiskāk, lai sodītu, manipulētu un kontrolētu citu uzvedību. Arī aizsardzības, pašsaglabāšanās, apmierinājuma veicināšanas vai mērķa sasniegšanas nolūki (Harvey & Ambrose, 2022).

Dusmas, agresija, patoloģiska agresija un vardarbība ir atšķirīgi jēdzieni. Ir svarīgi paturēt prātā, ka dusmas ir emocija, un ar to saskaras visi. Agresija ir izvēle un tā ir saistīta ar nodomu sāpināt vai iegūt priekšrocības pār cilvēkiem, ne vienmēr nodarot fiziskus savainojumus, savukārt vardarbība (tostarp, fiziska, seksuālā u.c.) ietver spēcīga fiziska spēka (ar izņēmumiem) izmantošanu pret citu personu, un tā ir bieži agresīvas motivācijas pamudināta rīcība. Patoloģiska agresija ir drīzāk patoloģiju izraisīta agresija, kuras izpausmes ir līdzīgas vardarbībai. Pētījumi liecina, ka pastāv relatīvi neliela pastāvīgi vardarbīgu likumpārkāpēju

grupa, kas ir atbildīga par ievērojamu un nesamērīgu vardarbīgu skaitu incidentu (*Falk et al.*, 2014).

Ierosinātāji agresijai

Vardarbība tiek skatīta kā rezultāts vairākiem iemesliem, tostarp, piemēram, sociālo saišu (ang. - *social cues*) ietekmei, mācību vides jeb pasaules uztveres apguves (ang. - *learning environments*) ietekmei, kā arī ietekmei, ko veicinājusi mijiedarbība ar citām personām (ang. - *interactions with others*). Ir dažādas zinātniskās perspektīvas, kas mēģinājušas izvirzīt idejas par agresijas cēloņiem un dažādus risinājumus to mazināšanai, piemēram, a) instinktu (arī «dziņu») teorijas paredz, ka agresija ir izpausme; iedzimta impulsa vai instinkta rezultāts; b) reaktīvās teorijas paredz, ka agresīva uzvedība ir kā reakcija nomācošās, nepatīkamās situācijās; c) mācīšanās teorijas paredz, ka agresīva uzvedība ir saskaņā ar to resursu no kura agresīva uzvedība ir apgūta, izmantojot dažādus mehānismus, piemēram, mācoties to caur imitāciju un/vai novērošanu; d) kognitīvā pieeja akcentē iekšējos, centrālos kognitīvos procesus, kas veidojas reakcijā uz stimuliem. Uzvedība (tostarp, agresīva) ir indivīda atbilde – reakcija (*Boncu*, 2004).

Ierosinātāji vardarbībai

Vardarbību izraisa vairāku faktoru kombinācija, tostarp tie, kas radušies vardarbīgās personas sociālajā vai kultūras vidē, un tie, kas pārstāv tiešos situācijas ietekmētājus. Pētnieki ir izpētījuši vairākus faktorus, kas var veicināt vardarbību, tostarp ģenētisko predispozīciju, neagrogāmiskas novirzes (piemēram, augsts testosterona līmenis), personības īpašības (piemēram, empātijas trūkums pret citiem), informācijas apstrādes trūkumu (piemēram, tieksmi uz uztvert citu rīcību kā naidīgu), kā arī vardarbības vai nolaidības pieredze bērnībā (*Brittanica*, 2024). Personas, kas realizē vardarbību to visbiežāk apzināti un/vai neapzināti pielieto, kā līdzekli mērķa sasniegšanai (domāts, instrumentālisms); tūlītējam apmierinājumam. Tā skatīta arī kā uzvedība - reakcija uz apdraudētu egoismu. Vardarbīgas personas arī saskaras ar maldīgiem centieniem darīt to, kas viņuprāt ir «pareizi», risinot situācijas ar antisociāliem līdzekļiem. Nereti par vardarbības ierosinātāju skatīta arī vardarbīgās personas nepieciešamība gūt sadistisku gandarījumu (*Baumeister et al.*, 1996).

Vardarbīga uzvedība un dzimuma atšķirības

Pētījumi liecina, ka vardarbīga uzvedība un tās izpausmes dzīves gaitā atšķiras starp dzimumiem. Piem., Rietumaustrālijas likumpārkāpēju izlasē, kas ieslodzīti cietumā par vardarbīgiem nodarījumiem, sievietēm likumpārkāpumi (pamatojoties uz notiesājošiem spriedumiem) sākās vēlāk nekā atbilstošai vīriešu izlasei, tās retāk iesaistījās nepilngadīgo noziegumos un visā mūža garumā retāk pieļāva vardarbību (*Gower et al.*, 2023). Vardarbība sievietēm izpildījumā biežāk ir reaģējoša un emocionāla, retāk rada nopietnu kaitējumu un biežāk ir vērstā pret cilvēkiem no viņu sociālā loka. Vīriešu vardarbība savukārt biežāk ir vispārēja un instrumentāla, nevis emocionāli motivēta. Sievietēm, kuras izdarījušas vardarbīgus noziegumus, raksturīgi vienoti riska faktori, piemēram, bērnības trauma, vardarbības pieredze un emocionālās regulācijas trūkums (*Gower et al.*, 2024; de Vogel et al., 2016).

1.2. Metodes darbā ar vardarbīgiem likumpārkāpējiem un to efektivitāte

Vardarbība un agresija ir uzvedība, kura pamatā ir veidojusies kā dzīves laikā iepriekš gūtas pieredzes rezultāts. Šo pieredzi raksturo īpaši traumatiski un cilvēka psihi ietekmējoši sāpīgi pārdzīvojumi. Šādas pieredzes ietekme ir plaša un ietekmē personu vairākos aspektos, kuriem būtu jāvērs uzmanība pie nepieciešamības samazināt vardarbības vai agresijas pieredzi, tostarp (*Rasnayake*, 2022):

- pašregulācija (ang. – *self-regulation*), kas raksturo spēju saprast un vadīt savu uzvedību un reakcijas.

- starppersonu funkcionēšana (ang. – *interpersonal functioning*), kuru var konceptualizēt kā tādu funkcionēšanu, kuru veido sociālās prasmes, starppersonu saiknes izjūta, sociālā izziņa un izpratne par tuvību.
- paškonceptcija (ang. – *self-concept*), kas raksturo to, kā mēs uztveram savu uzvedību, spējas un unikālās īpašības.
- Kognitīvā un emocionālā apstrāde (ang. – *Cognitive and emotional processing*), kas ir nepieciešama, lai izraisītu emocionālas reakcijas. Emocionālās reakcijas modulē un virza izziņu, lai nodrošinātu adaptīvas reakcijas uz vidi.

Pētniecībā ir ievērojami pētīta psiholoģisko intervencu efektivitāte vardarbīgu noziegumu realizējušu likumpārkāpēju izlasē. Atsevišķi pētījumi nav atklājuši būtisku efektivitāti (piemēram, *Bowes et al.*, 2012; *Lardén et al.*, 2018), savukārt citi uzrāda pozitīvus rezultātus (piemēram, *Travers et al.*, 2013).

Par psiholoģiskām intervencēm, kurās izmantotas vardarbības mazināšanas tehnikas veiktas arī metaanalīzes. Nozīmīgas metaanalīzes rezultāti liecina, ka vispārējā recidīvisma iespējamība bija par 25% mazāka un vardarbīga recidīva iespējamība bija par 24% mazāka indivīdiem, kuri piedalījās intervencēs, kurās iekļautas vardarbību mazinošas tehnikas, salīdzinot ar kontroles grupām, kurās šādas tehnikas izmantotas netika (*Giesbrecht*, 2023). Cita metaanalīze vērtējot programmu efektivitāti uzrāda samazinājumu par 8–11% pie jebkura veida atkārtotas notiesāšanas un par 7–8% vardarbīga recidīva gadījumā notiesāto personu izlasē (*Papalia et al.*, 2019).

Meta analīzes arī izcēlušas konkrētas darbības, prakses un tehnikas, kas padara vardarbības mazināšanas programmas efektīvas, tostarp, dusmu kontroles apguve (tostarp, emociju regulācija), lomu spēles izmantošana jaunu sociālo prasmju mācīšanā, profilakse (profilaktiski pasākumi), recidīva plānošana (darbs ar recidīvu kopumā), mājasdarbu iekļaušana programmā un starppersonu prasmju uzlabošana (*Papalia et al.*, 2019, *Polaschek*, 2018). Novaco (2020) ir adresējis «What works», bažas par dusmu regulāciju vardarbīgo likumpārkāpēju izlasē norādot, ka dusmu regulācija tiek uzskatīta par neatbilstošu vardarbīgas uzvedības mazināšanai, un dusmu vadība tiek uzskatīta par pārāk vāju, lai mazinātu vardarbīgu uzvedību. Pētnieks norāda arī, ka dusmu pārvarēšana, nesasniedz arī vardarbīgo klientu psiholoģiskās vajadzības.

2. Dienesta prakse darbā ar vardarbīgajiem

2.1. Riska novērtēšana vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem Dienestā

Vardarbības statistiskā un dinamiskā riska novērtēšana tiek veikta gadījumos, kad probācijas klients ir apsūdzēts, notiesāts vai nosacīti atbrīvots no kriminālatbildības par noziedzīgu nodarījumu (turpmāk – NN), kas saistīts ar vardarbību vai tās draudiem. Tāpat šo novērtēšanu piemēro, ja jebkad ir bijusi pierādīta probācijas klienta vainojamība šāda veida nodarījumā (sodīts, piemērots audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis, nosacīti atbrīvots no kriminālatbildības vai panākts izlīgums) (Valsts probācijas dienests [VPD], 2020a). Vardarbīgo NN uzskaitījumu skatīt 1. pielikumā.

Statistiskie faktori, kuri prognozē vardarbības recidīva varbūtību ir: vecums (gados) indeksa nozieguma izdarīšanas brīdī; dzimums; izglītības līmenis; ierosināto kriminālprocesa skaits pirms indeksa nozieguma ierosināšanas datuma; laiks no iepriekšējā ierosinātā kriminālprocesa, kas ierosināts par vardarbīgu NN, līdz indeksa nozieguma ierosināšanas datumam; vecums gados, kad izdarīts pirmais NN; ierosināto kriminālprocesa skaits pēdējo piecu gadu laikā pirms indeksa nozieguma ierosināšanas datuma; indeksa nozieguma veids (VPD, 2020a).

Pēc statistisko faktoru novērtēšanas veic dinamisko faktoru novērtēšanu. Kopējā vardarbības dinamiskā riska līmeņa noteikšanai tiek ņemti vērā deviņu faktoru vērtējumi: nozīmīgas sociālās ietekmes; stāvoklis (attiecības) ģimenē; alkohola, narkotiku lietošanas, atkarības problēmas; impulsivitāte; problēmu risināšanas prasmes; antisociālas attieksmes un uzskati; sadarbība ar uzraudzību (amatpersonu); citu izmantošana un neiejūtība; negatīva emocionalitāte/naidīgums (VPD, 2020a).

2.2. Resocializācijas metodes vardarbīgu noziegumu izdarījušiem Dienesta klientiem

Probācijas programmas ir viens no pamatinstrumentiem darbā ar Dienesta klientiem uzraudzības procesā. To piemērošana balstās uz klientu risku un vajadzību novērtējumu un ir cieši saistīta ar klienta dzīves aktualitātēm. Tās sniedz iespēju strādāt ar klientu domāšanas, attieksmes un uzvedības maiņu, lai palīdzētu klientiem analizēt dažādu dzīves situāciju cēloņus un seku sakarības, mazinātu domāšanas kļūdas un riskus klienta dzīvē, veicinātu atbildības uzņemšanos, kā arī stiprinātu personīgos resursus. Tāpat probācijas programmas sniedz iespēju pēc ilgstošas atrašanās ieslodzījuma vietā (turpmāk – IeV) pilnveidot prasmes, kas nepieciešamas ikdienas sadzīves jautājumu risināšanā, lai mazinātu sociālās atstumtības risku. Dienests īsteno vairākas šādas programmas (sk. 1. tab.), kas tiek izdalītas kā (Ulmane u. c., 2023; VPD, 2020b):

- Sociālās rehabilitācijas programma: metodoloģiski organizēts pasākumu kopums, kuru īsteno Dienests grupu un individuālā darba formā, lai sekmētu veselīgu un sociāli atbildīgu dzīvesveidu, sniedzot probācijas klientam nepieciešamo informāciju un zināšanas, un nodrošinot iespējas apgūt un nostiprināt sociālās prasmes – galvenokārt, lai mazinātu sociālās atstumtības risku un mazinātu iespējamu atkārtota NN varbūtību. Rehabilitācija nozīmē sociālo prasmju atjaunošanu, pilnveidošanu vai iemācīšanos no jauna.
- Sociālās uzvedības korekcijas programma: probācijas klientu un notiesāto sociālās uzvedības korekcijas līdzeklis, kuru īsteno Dienests grupu un individuālā darba formā, lai veicinātu, veidotu, attīstītu un nostiprinātu probācijas klienta un notiesātā tiesisku uzvedību, ar mērķi mazināt prettiesiskas uzvedības cēloņus. Sociālās uzvedības korigēšana galvenokārt nozīmē iespēju mainīt savu uzvedību attiecībā uz sevi un citiem cilvēkiem.

1. tabula. *Probācijas programmas Dienesta klientiem.*

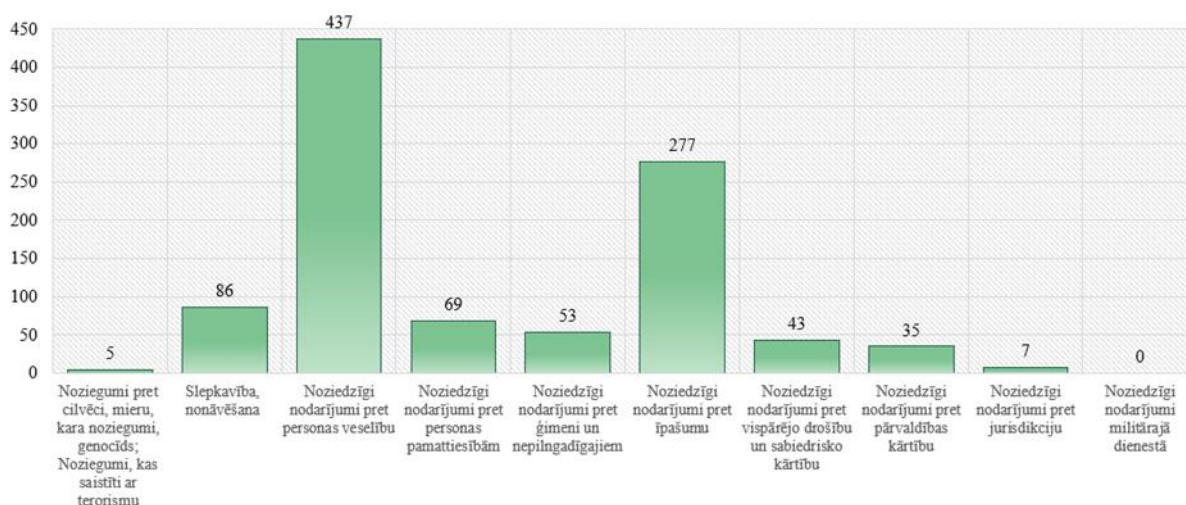
Sociālās rehabilitācijas programmas	Sociālās uzvedības korekcijas programmas
• Vienkārši par sarežģīto • Dzīves skola 2	• Motivācija izmaiņām • Emociju menedžments • Vielu lietošanas menedžments • Cieņpilnu attiecību veidošana • Uzmanību! Gatavību! Starts! • Pārmaiņu ceļš 1 • AUTOkontrolle

Probācijas programmas Dienesta klientiem tiek piemērotas atbilstoši viņu dinamiskajiem riska faktoriem (kriminogēnajām vajadzībām), un ņemot vērā probācijas programmas mērķi un mērķa grupu (sk. 2. pielikumu). Probācijas programmas ir veidotas tā, lai atbilstu dažādu Dienesta klientu vajadzībām, tostarp to, kuri izdarījuši vardarbīgus noziegumus. Starp programmām, kas tieši fokusējas uz vardarbības un agresijas mazināšanu, īpaši izceļamas ir “Emociju menedžments”, “Cieņpilnu attiecību veidošana” un “Pārmaiņu ceļš 1”. Programma “Emociju menedžments” orientējas uz klientiem ar vāji attīstītām emociju regulēšanas prasmēm, kuru nepilnības bieži vien izpaužas kā agresīva vai vardarbīga uzvedība; “Cieņpilnu attiecību veidošana” ir veidota klientiem, kuri ir vardarbīgi partnerattiecībās, un tās mērķis ir attīstīt prasmes veidot un uzturēt veselīgas un cieņpilnas savstarpējās attiecības; savukārt “Pārmaiņu ceļš 1” programmas mērķis ir mazināt risku nākotnē veikt dzimumnoziegumus.

2.3. Statistika par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem

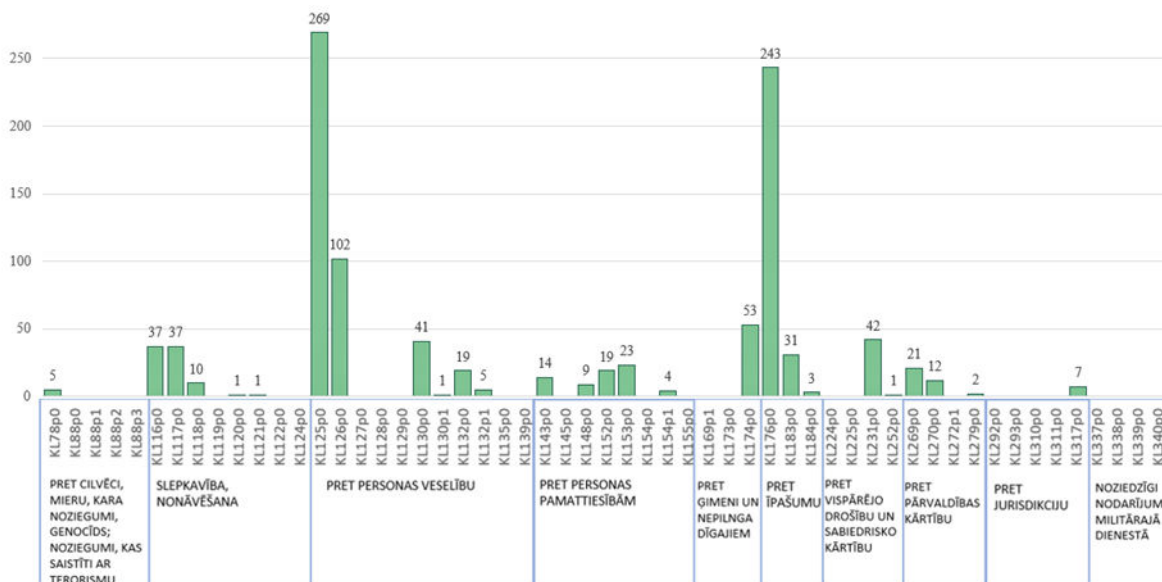
2.3.1. Vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu analīze pēc nodarījuma veida

Lai precīzi aprakstītu un izanalizētu vardarbīgo noziegumu aktuālo situāciju, no Dienesta pieejamajiem iekšējiem datiem tika veikta datu atlase, kuras mērķis bija izprast vardarbīgo likumpārkāpēju pārkāpumu veidus un struktūru. Analīze balstījās uz Dienesta Riska un vajadzību novērtējuma metodiskajiem norādījumiem, kuros skaidri definēti vardarbīgie NN, to veidi un saistītie Kriminālkodeksa vai Krimināllikuma (turpmāk – KL) panti. Izgūtie dati parādīja, ka 2023. gadā vardarbīgus noziegumus bija pastrādājušas 915 uzraudzībā esošie klienti, kopumā veicot 1012 vardarbīgus noziegumus.

1. attēls. 2023. gadā uzraudzībā esošo klientu vardarbīgo NN skaits pēc nodarījuma veida par 2023. gadā, n=1012.

1. attēls parāda uzraudzībā esošo klientu aktuālos NN veidus. Īpaši izceļas divi NN veidi – *NN pret personas veselību*, kas ir reģistrēti 437 gadījumos un veido 43,2% no vardarbīgo noziegumu kopskaita, un *NN pret īpašumu*, kuri veido 277 gadījumus jeb 27,4% no vardarbīgo noziegumu kopskaita. Šīs divas kategorijas kopā veido 70,6% no visiem vardarbīgajiem noziegumiem, ievērojami izceļoties salīdzinājumā ar citiem noziedzīgo nodarījumu veidiem, kur lielākajai daļai gadījumu skaits ir ievērojami mazāks.

2. attēls. 2023. gadā uzraudzībā esošo klientu vardarbīgo NN skaits pēc Krimināllikuma pantiem, $n=1012$.

2. attēlā ir redzams uzraudzībā esošo klientu aktuālo NN sadalījums pēc KL pantiem. Īpaši izceļas divi KL panti ar augstāko reģistrēto gadījumu skaitu – KL 125. pants "*Tīšs smags miesas bojājums*" (269 gadījumi jeb 26,6% no kopskaita) un KL 176. pants "*Laupīšana*" (243 gadījumi jeb 24,1%). Šie divi panti kopā veido 50,7% no visiem reģistrētajiem vardarbīgo NN gadījumiem.

Mazāk izteikts, bet nozīmīgs ir arī KL 126. pants "*Tīšs vidēja smaguma miesas bojājums*" (102 gadījumi jeb 10,1%), salīdzinoši mazāk ir reģistrēti gadījumi, kas attiecināmi uz KL 174. pantu "*Cietsirdība un vardarbība pret nepilngadīgo*" (53 gadījumi jeb 5,2%), KL 231. pantu "*Huligānisms*" (42 gadījumi jeb 4,2%), KL 130. pantu "*Tīšs viegls miesas bojājums*" (41 gadījums jeb 4,0%), KL 117. pantu "*Slepkavība*" (37 gadījumi jeb 3,7%) un KL 183. pantu "*Izspiešana*" (31 gadījums jeb 3,1%).

Ja NN skata no dzimumu perspektīvas, sieviešu īpatsvars ir daudz mazāks, vardarbīgus NN ir pastrādājuši 17,5% sievietes un 82,5% vīrieši. Izpētot biežāko vardarbīgo NN pantus, kas redzami 3. attēlā, var secināt, ka vīrieši dominē visos NN pantos, veidojot ievērojamu vairākumu gadījumu. Sieviešu īpatsvars ir salīdzinoši mazāks, tomēr tas ir nozīmīgs dažos konkrētos pantos. Nozīmīgākā sieviešu pārstāvība redzama KL 174. pantā "*Cietsirdība un vardarbība pret nepilngadīgo*", kur viņas atbild par 26,4% gadījumiem. Tāpat sievietes veido 12,6% gadījumu KL 125. pantā "*Tīšs smags miesas bojājums*" un 9,5% gadījumu KL 176. pantā "*Laupīšana*".

Vīrieši veido absolūtu vairākumu KL 130. pantā "*Tīšs viegls miesas bojājums*" (87,8%) un KL 231. pantā "*Huligānisms*" (97,6%). Smagos NN, piemēram, KL 116. pantā "*Slepkavība*" un KL 117. pantā "*Slepkavība pastiprinošos apstākļos*", vīrieši veido no 76% līdz 89% gadījumu.

Tīšs smags miesas bojājums (KL125p0)

Vecums	Sieviete	Vīrietis	Kopā
14 līdz 17	0	1	1
18 līdz 25	2	22	24
25 līdz 35	8	77	85
36 un uz augšu	24	135	159
Kopā	34	235	269

Tīšs viegls miesas bojājums (KL130p0)

Vecums	Sieviete	Vīrietis	Kopā
14 līdz 17	1	2	3
18 līdz 25	1	7	8
25 līdz 35	1	11	12
36 un uz augšu	2	16	18
Kopā	5	36	41

Slepkavība (KL116p0)

Vecums	Sieviete	Vīrietis	Kopā
14 līdz 17	0	0	0
18 līdz 25	0	0	0
25 līdz 35	3	2	5
36 un uz augšu	6	26	32
Kopā	9	28	37

Laupīšana (KL176p0)

Vecums	Sieviete	Vīrietis	Kopā
14 līdz 17	0	18	18
18 līdz 25	13	54	67
25 līdz 35	6	62	68
36 un uz augšu	4	86	90
Kopā	23	220	243

Cietsirdība un vardarbība pret nepilngadīgo (KL174p0)

Vecums	Sieviete	Vīrietis	Kopā
14 līdz 17	0	0	0
18 līdz 25	0	1	1
25 līdz 35	4	5	9
36 un uz augšu	10	33	43
Kopā	14	39	53

Slepkavība pastiprinošos apstākļos (KL117p0)

Vecums	Sieviete	Vīrietis	Kopā
14 līdz 17	1	1	2
18 līdz 25	1	1	2
25 līdz 35	1	12	13
36 un uz augšu	2	15	17
Kopā	4	33	37

Tīšs vidēja smaguma miesas bojājums (KL126p0)

Vecums	Sieviete	Vīrietis	Kopā
14 līdz 17	0	3	3
18 līdz 25	0	15	15
25 līdz 35	2	32	34
36 un uz augšu	0	50	50
Kopā	2	100	102

Huligānisms (KL231p0)

Vecums	Sieviete	Vīrietis	Kopā
14 līdz 17	0	3	3
18 līdz 25	0	7	7
25 līdz 35	1	18	19
36 un uz augšu	0	13	13
Kopā	1	41	42

Izspiešana (KL183p0)

Vecums	Sieviete	Vīrietis	Kopā
14 līdz 17	0	0	0
18 līdz 25	1	2	3
25 līdz 35	1	7	8
36 un uz augšu	1	19	20
Kopā	3	28	31

3. attēls. Biežākie vardarbīgo NN KL panti pēc vecuma un dzimuma.

Analizējot vardarbīgo NN izdarītājus pēc vecuma, var secināt, ka dominē vecāko vecuma grupu pārstāvji. Vislielākais īpatsvars ir vecuma grupā 36 un uz augšu, kas veido 52% no visiem gadījumiem. Šī vecuma grupa dominē dažādos noziedzīgos nodarījumos, piemēram, KL 125. pantā “*Tīšs smags miesas bojājums*” (159 gadījumi jeb 59,1%) un KL 176. pantā “*Laupīšana*” (90 gadījumi jeb 37%).

Vecuma grupa 25 līdz 35 gadi veido 30% no visiem gadījumiem, jaunākās vecuma grupas ir salīdzinoši mazāk pārstāvētas. Vecuma grupa 18 līdz 25 gadi veido 15% no visiem gadījumiem, savukārt vecuma grupa 14 līdz 17 gadi tikai 3% no visiem gadījumiem.

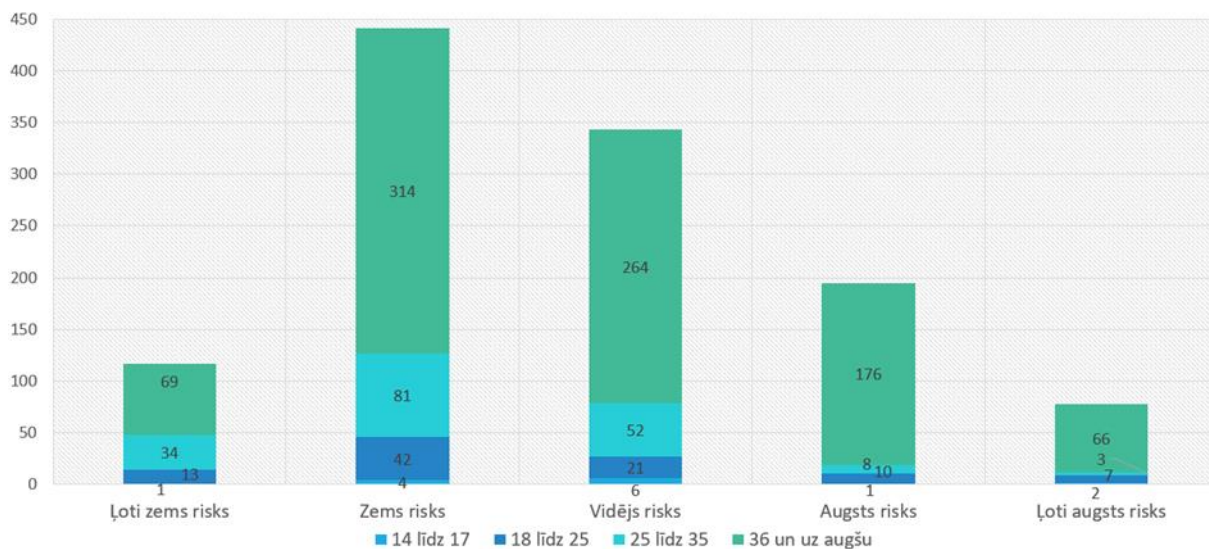
Kopumā vardarbīgu NN izdarītāji galvenokārt ir vecuma grupās 36 un uz augšu un 25 līdz 35 gadi, kas kopā veido 82% no visiem gadījumiem. Vecuma grupas 18 līdz 25 gadi un 14 līdz 17 gadi ir mazāk pārstāvētas.

2.3.2. Vardarbības riska un vajadzību novērtējuma analīze

Lai veiktu padziļinātu analīzi par vardarbības riska un vajadzību novērtējumu (turpmāk – RVN) uzraudzībā esošajiem klientiem, tika apkopoti un izvērtēti dati no sistēmas PLUS, kas satur informāciju par klientu dzimumu, vecumu, riska faktoriem, riska līmeņiem un citām svarīgām pazīmēm. Salīdzinot ar iepriekšējo analīzi, šeit tika apskatītas personas, kurām 2023. gadā ir veikts vardarbības RVN (jāņem vērā, ka vardarbības RVN tiek veikts personām, kuras ar vardarbību saistītu noziegumu ir pastrādājušas arī pagātnē). Šie dati atspoguļo 2023. gadā veikto vardarbības riska novērtējumu rezultātus, analizējot kopumā 1231 RVN gadījumus, no kuriem 1174 bija unikāli.

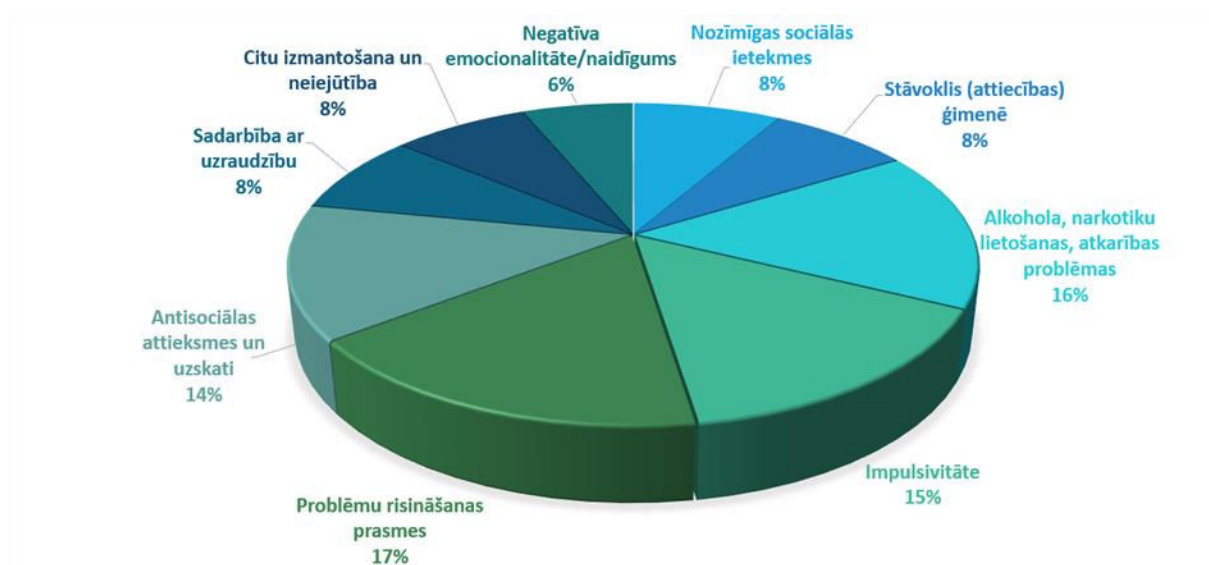
4. attēlā redzamā diagramma ataino vardarbības RVN pēc noteiktajiem riska līmeņiem. Izteikti dominē zems risks, kas ir noteikts 441 gadījumos un veido 37,6% no kopējā skaita. Vidējs risks ir konstatēts 343 gadījumos (29,2%), savukārt augsts risks sastāda 195 gadījumus (16,6%). Ļoti augsts risks ir pārstāvēts mazāk – tikai 78 gadījumos jeb 6,6% no kopējā analizēto klientu skaita, savukārt ļoti zems risks attiecināms uz 117 gadījumiem jeb 10% no visiem analizētajiem gadījumiem.

Diagramma uzskatāmi parāda, ka riska līmeņu sadalījums ir nevienmērīgs, ar lielāku uzsvāri uz zema un vidēja riska klientiem, kas kopā veido lielāko daļu no visiem analizētajiem gadījumiem (66,8%). Šie rezultāti norāda, ka lielākā daļa uzraudzībā esošo klientu ir ar zemu vai vidēju riska līmeni, tomēr tā kā plānotās programmas mērķis ir strādāt ar personām, kurām ir identificēts vidējs, augsts vai ļoti augsts risks², bija svarīgi identificēt šīs personas, kas kopā ir 616, no kuriem 573 ir vīrieši (93%) un 43 (7%) sievietes.

4. attēls. Vardarbības RVN sadalījumā pa vecuma un riska grupām.

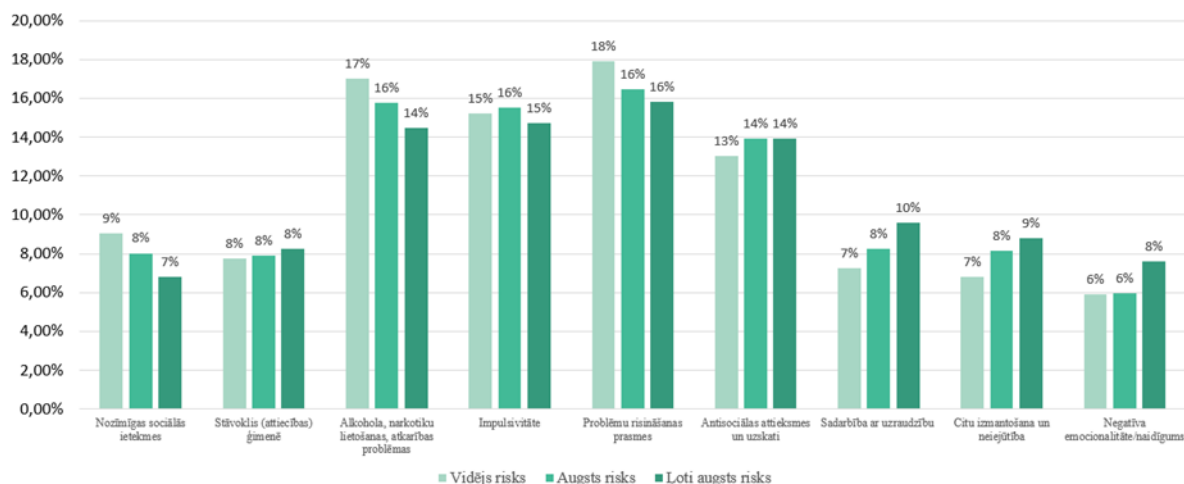
5. attēls parāda dinamisko riska faktoru vērtējumus uzraudzībā esošajiem klientiem, kuriem ir noteikts vidējs, augsts vai ļoti augsts vardarbības risks. Īpaši izceļas divi faktori: problēmu risināšanas prasmes, kas ir norādītas 17% gadījumu, un alkohola, narkotiku lietošanas un atkarības problēmas, kas veido 16% no visiem riska faktoriem. Šie divi riska faktori kopā veido 33% no kopējā dinamisko riska faktoru sadalījuma, izceļoties kā būtiskākās problēmas klientu vidū.

5. attēls. Dinamisko riska faktoru vērtējumi vardarbības RVN ar ļoti augstu, augstu un vidēju risku (punkti, % no kopskaita).

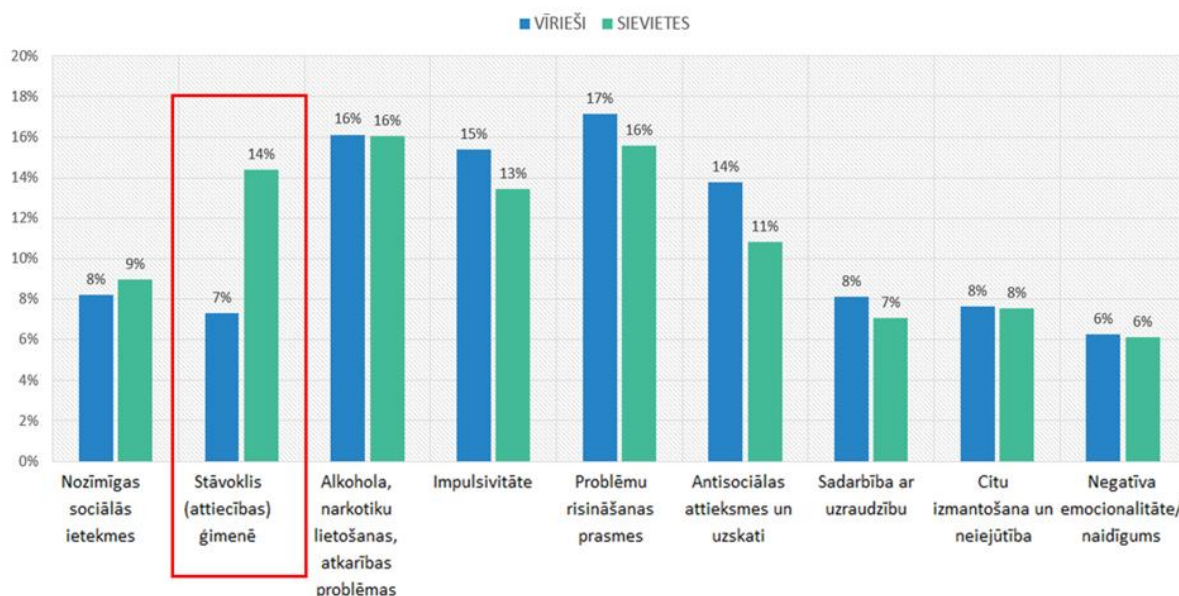
² Šāds lēmums tika pieņemts Darba grupā, ņemot vērā galvenās teorētiskās atziņas – saskaņā ar Riska, vajadzības un piemērotības modeli, intervenci visefektīvāk ir vērst likumpārkāpējiem ar augstāku risku, un pārrunājot šajā ziņojumā atspoguļoto statistiku.

Nākamie nozīmīgākie faktori ir *impulsivitāte* (15%) un *antisociālās attieksmes un uzskati* (14%). Pārējie faktori, tostarp *sadarbība ar uzraudzību, sociālās ietekmes, stāvoklis ģimenē, citu cilvēku izmantošana un neiejūtība, un negatīva emocionalitāte vai naidīgums*, katrs veido no 6% līdz 8% no kopējā riska faktoru sadalījuma.

6. attēls. *Dinamisko riska faktoru vērtējumi vardarbības RVN pa riska grupām (punkti, % no kopskaita).*

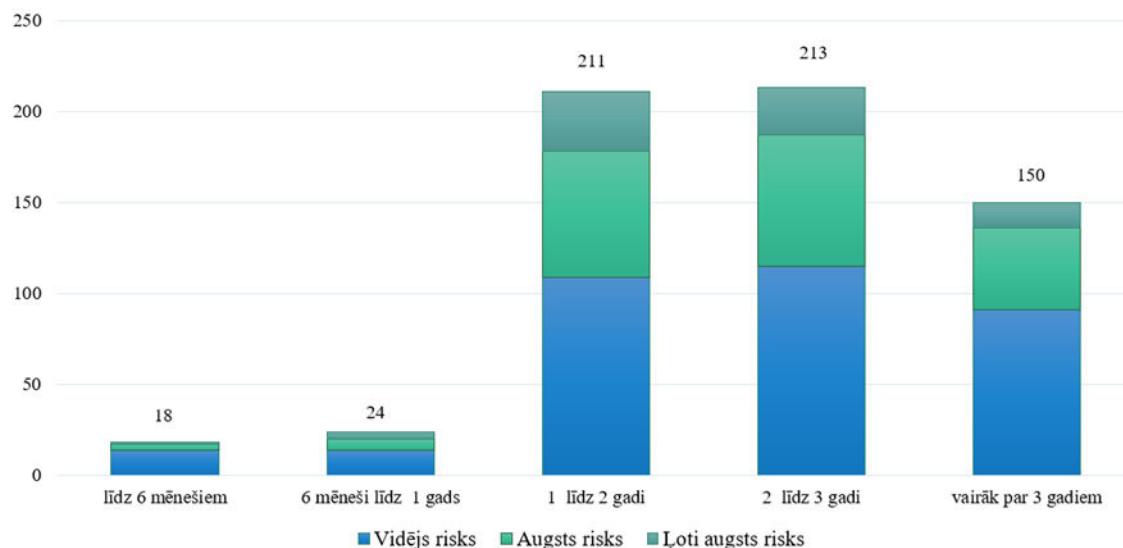
6.attēlā attēlotā diagramma parāda dinamisko riska faktoru vērtējumus uzraudzībā esošajiem klientiem, kuriem ir noteikts vidējs, augsts vai ļoti augsts vardarbības risks. Ļoti augsta riska grupā īpaši izceļas negatīva emocionalitāte/naidīgums, sadarbība ar uzraudzību un citu izmantošana un neiejūtība, kas ir izteiktāka, salīdzinot ar citām grupām. Augsta riska grupā lielāku nozīmi iegūst impulsivitāte, bet īpaši neizceļas nevienā no rādītājiem starp riska grupām. Vidējā riska grupā īpaši izceļas nozīmīgas sociālās ietekmes un alkohola, narkotiku lietošana un atkarības problēmas, kas ir izteiktāki salīdzinājumā ar augstā un ļoti augstā riska grupām.

7. attēls. *Dinamisko riska faktoru vērtējumi vardarbības RVN pēc dzimuma (punkti, % no kopskaita).*

7. attēlā redzamas galvenās dinamisko riska faktoru atšķirības starp vīriešiem un sievietēm vardarbības RVN. Stāvoklis (attieciības) ģimenē ir izteiktāk novērtēts sieviešu vidū,

sasniedzot 14%, salīdzinot ar 7% vīriešu vidū, norādot, ka šis faktors sievietēm ir daudz nozīmīgāks riska vērtējumos. *Impulsivitāte* un *antisociālās attieksmes un uzskati* ir izteiktākas vīriešu vidū, attiecīgi 15% un 14%, salīdzinot ar 13% un 11% sievietēm. *Problēmu risināšanas prasmes* ir nedaudz vairāk novērtētas vīriešu vidū (17%) nekā sievietēm (16%), līdzīgi arī sadarbība ar uzraudzību un nozīmīgas sociālās ietekmes ir nedaudz izteiktākas vīriešu vidū. Citi faktori, piemēram ir līdzīgi izteikti abos dzimumos

8. attēls. Uzraudzības ilgums pa riska grupām.

8. attēlā ir redzams uzraudzības ilgums dažādās riska grupās. Lielākā daļa uzraudzības gadījumu (211 un 213) koncentrējas no 1 līdz 3 gadiem. Ilgākais uzraudzības periods, kas ir vairāk nekā 3 gadi, ir kopumā 150 gadījumi. Īsākos uzraudzības periodos, piemēram, līdz 6 mēnešiem vai no 6 mēnešiem līdz 1 gadam, klientu skaits ir mazāks (attiecīgi 18 un 24 gadījumi). Ilgāki uzraudzības periodi, īpaši no 2 līdz 3 gadiem un vairāk nekā 3 gadus, iezīmē klientu grupas ar nopietnākiem riskiem.

Šī analīze atklāj, ka vardarbīgo NN vidū dominē noziegumi pret **personas veselību** un **noziegumi pret īpašumu**, kas kopā veido lielāko daļu no visiem vardarbīgajiem nodarījumiem. Starp aktuālākajiem KL pantiem izceļas 125. pants "**Tīšs smags miesas bojājums**" un 176. pants "**Laupīšana**", kas veido ievērojamu daļu no pārkāpumiem. Lielākā daļa šo noziegumu izdarītāju ir **vīrieši**, īpaši vecuma grupā **36 un vairāk gadi**, savukārt sievietes galvenokārt iesaistās specifiskos nodarījumos, piemēram, saistītos ar cietsirdību pret nepilngadīgajiem. Būtiskākie riska faktori vardarbīgo noziegumu kontekstā ir **problēmu risināšanas prasmes** un **alkohola, narkotiku lietošanas un atkarības** problēmas, turklāt dinamiskie riska faktori vīriešiem un sievietēm izceļas ar atšķirībām. Vīriešiem biežāk novērojama impulsivitāte, antisociālās attieksmes un uzskati, savukārt sievietēm būtiskāka loma ir ģimenes stāvoklim. Lielākā daļa uzraudzības gadījumu koncentrējas uz periodu no viena līdz trim gadiem, kas atspoguļo visbiežāk sastopamo ilgumu šajā klientu grupā. Ilgāki uzraudzības periodi, kas pārsniedz trīs gadus, ir retāk sastopami, taču arī tie raksturīgi pietiekami lielai klientu grupai.

3. Programmas vardarbību veikušiem likumpārkāpējiem – pasaules prakse

Lai apzinātu efektīvas un piemērotas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem, tika veikta mērķtiecīga starptautisko organizāciju pieredzes apzināšana. Šajā kontekstā ziņojuma autori vērsās CEP, lai noskaidrotu kādas programmas CEP dalīborganizācijas savā darbā īsteno vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem; un, izmantojot dažādas tiešsaistes datubāzes un meklētājus, tika atlasīta informācija par programmām pasaulē, kas tiek īstenotas darbā ar vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem.

Programma “*Serious and Violent Offender Reentry Initiative*” (turpmāk - SVORI; lat. Nopietnu un vardarbīgu likumpārkāpēju atgriešanās iniciatīva) tiek īstenota Amerikas Savienoto Valstu (turpmāk – ASV) Vidusrietumu štatā. Programma nodrošina pakalpojumus, kas paredzēti, lai veicinātu nosacīti atbrīvotās personas veiksmīgu atgriešanos kopējā sabiedrībā. Programma ir balstīta uz riska-vajadzību-atbildības modeļa principiem, virzot tās uzdevumus uz mērķgrupu, kurai ir visaugstākais risks. Fokuss programmai ir uz dinamiskajiem riska faktoriem, taču tiek izceltas arī kognitīvās-uzvedības stratēģijas visā programmā kopumā. Programma pētniecībā ir novērtēta kā daudzsološa (*Crime Solutions*, 2024a; *Lattimore & Visser*, 2009), bet jāņem vērā, ka programmas novērtējuma rezultāti ir dažādi (*Veih et al.*, 2017).

Mērķauditorija programmai ir vīrieši un sievietes, kas ir vismaz 18 gadus veci vai vecāki, un kuriem ir atlikuši vismaz 12 mēneši, lai izciestu pašreizējo sodu IeV. Dalībnieku vidū ir personas, kuras tika ieslodzītas par smagu un vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu un kurām drīzumā tiks piešķirta nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana, un viņi atgriezīsies vienā no trim apgabaliem, kas īsteno SVORI (*Crime Solutions*, 2024a).

Programma sastāv no divām galvenajām fāzēm: ieslodzījumā un sabiedrībā. Ieslodzījuma fāze sākas, kad personai ir paredzēti vēl 12 līdz 18 mēneši līdz atbrīvošanai no IeV. Sabiedrības fāzē (2. fāze) tiek sniegti pakalpojumi personām pēc atbrīvošanas, lai palīdzētu veiksmīgai integrācijai kopējā sabiedrībā. Vajadzības pēc pakalpojumiem un nosūtīšanas tiek noteiktas, pamatojoties uz kriminogēnajām vajadzībām, kas noteiktas ar LSI-R³ pēc atbrīvošanas (*Crime Solutions*, 2024a; *RTI International & Urban Institute*, n. d.).

Programma “*Intensive Supervised Release*” (turpmāk – ISR; lat. Intensīvās uzraudzības atbrīvošana) ir kopienā balstīta uzraudzības iniciatīva, kas paredzēta personām ar augstu atkārtotas noziedzības risku pēc atbrīvošanas no IeV. ISR galvenais mērķis ir samazināt recidīvismu, nodrošinot stingru uzraudzību un atbalstu, lai veicinātu veiksmīgu reintegrāciju sabiedrībā un novērstu atkārtotus likumpārkāpumus. Programma balstās uz intensīvas uzraudzības un atbalsta principiem, ietverot mājas arestu, elektronisko uzraudzību, nejaušas narkotiku un alkohola pārbaudes, negaidītas vizītes dzīvesvietā un darbavietā, kā arī obligātu iesaisti konstruktīvās aktivitātēs, piem., darbā, izglītībā vai ārstēšanā. IRS sastāv no četrām fāzēm, kuru kopējais ilgums ir aptuveni 12 mēneši, atkarībā no personas uzvedības un atbilstības programmas nosacījumiem (*Crime Solutions*, 2024b; *Minnesota Department of Corrections* [DOC], 2010; n. d.).

³ LSI-R ir likumpārkāpēja aktuārais vērtēšanas instruments, kvantitatīvs pārskats, kas nosaka uzraudzības līmeni un lēmumus par ārstēšanu, atbalsta pasākumiem. LSI-R instruments paredzēts 16 gadus vecām un vecākām personām, un tas palīdz paredzēt nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanas iznākumu, panākumus audzināšanas iestādēs, institucionālos pārkāpumus un recidīvu (*Watkins*, 2011). Klienta LSI-R rādītājam ir jābūt 30 vai augstākam, lai piedalītos SVORI, kas norāda uz augstu uzraudzības līmeņa pārskatīto (LSI-R) domēna rezultātu. Personām ar LSI-R punktu skaitu no 25 līdz 29 tiek individuāli izskatīta nepieciešamība un atbilstība iekļaušanai SVORI (*Crime Solutions*, 2024).

Programma “Intensive Aftercare Probation” (turpmāk – IAP; lat. Intensīvās pēcaprūpes probācija) ir izveidota, lai atbalstītu augsta riska nepilngadīgos likumpārkāpējus pārejā no IeV sabiedrībā, nodrošinot intensīvu uzraudzību un atbalstu. Galvenais programmas mērķis ir samazināt recidīvu, un tā balstās uz intensīvas uzraudzības un atbalsta principiem. IAP ilgums ir atkarīgs no klienta individuālajām vajadzībām un uzvedības, taču intensīvāka uzraudzība notiek pirmajos mēnešos pēc klienta atbrīvošanas no IeV, pakāpeniski tai samazinoties, ja klients ievēro nosacījumus (*Crime Solutions*, 2024c; *Altschuler et al.*, 1999; *Sontheimer & Goodstein*, 1993).

“The Violence Reduction Programme” (turpmāk – VRP; *Stephen Wong & Audrey Gordon*; lat. Vardarbības mazināšanas programma) ir Kanādā izstrādātā sociālās uzvedības korekcijas programma, kas paredzēta, lai mazinātu vardarbības risku notiesātām personām ar antisociālās uzvedības un/vai vardarbības vēsturi, tai skaitā notiesātiem ar psihopātijas iezīmēm vai antisociālās personības traucējumiem. Programma balstās uz riska, vajadzību un piemērotības principu (ang. *risk-need-responsivity principles*) izmantošanu kopā ar mūsdienu klīniskās psiholoģijas un likumpārkāpēju rehabilitācijas efektīvām metodēm, tādām kā, kognitīvi-biheiviorālā pieeja, atpakaļkrišanas prevence (ang. *relapse prevention*), motivējošās intervēšanas pieejas, Transteorētiskais jeb pārmaiņu posmu modelis u. c. (Iekšlietu ministrija [IM], 2020; Ļevina u. c., 2018; *Wong & Gordon*, 2016; *Wong & Gordon*, 2013; *Psynergy.ca*, n. d.)

VRP galvenais mērķis ir mazināt vardarbīgas uzvedības biežumu un smagumu. Specifiskie korekcijas mērķi (ang. *treatment targets*), uz kuriem programma ir orientēta, ir dalībnieka domas, jūtas un uzvedība, kas ir saistīti ar vardarbību. Programmā īpaši ir akcentēta ideja par to, ka ir nepieciešams sadarboties ar programmas dalībniekiem, lai palīdzētu viņiem identificēt un mazināt tos kriminogēnos faktorus, kas ir saistīti ar vardarbību (tādus kā antisociālās pārliecības un attieksmes, psihotropo vielu lietošana un antisociālie draugi/pazīņas), vienlaikus stiprinot viņu stiprās puses, palīdzot viņiem apgūt pro-sociālas saskarsmes prasmes, pro-sociālas kognitīvas prasmes un profesionālas prasmes, kuru apgūšana, kā liecina vairāku pētījumu rezultāti, ir efektīvs līdzeklis nākotnes vardarbības aktu biežuma un intensitātes samazināšanā. Viens no būtiskākajiem šīs programmas uzdevumiem ir palīdzēt programmas dalībniekiem strādāt ar viņu problēmām un resocializācijas vajadzībām un, vienlaikus, uzlabot viņu stiprās puses ikdienas aktivitātēs un mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem (piem., citiem ieslodzītiem un b/a iestādes darbiniekiem), praksē pielietojot tās iemaņas, ko viņi apgūst programmas laikā (Ļevina u. c., 2018; *Wong & Gordon*, 2016; *Wong & Gordon*, 2013).

VRP ir paredzēta vardarbīgiem notiesātajiem (t. i. indivīdiem ar antisociālās uzvedības un/vai vardarbības vēsturi, bet ne dzimumnoziedzniekiem), kuru vispārējā riska līmenis ir novērtēts kā vidējs vai augsts, tai skaitā notiesātajiem ar psihopātijas iezīmēm vai antisociālās personības traucējumiem, kā arī personām ar garīgās veselības traucējumiem, kuri ir pietiekami psiholoģiski stabili, lai piedalītos programmā, un noziedzniekiem, kas nesen tikuši izlaisti sabiedrībā un ir ievietoti speciāli šim mērķim pielāgotās “pusceļa mājās”. Programma ir vairāk piemērota notiesātajiem ar garākiem brīvības atņemšanas soda termiņiem (2 gadi un vairāk); tā ir domāta vīriešiem no 18 gadu vecuma, bet, kā norādījuši paši programmas autori, šī programma var būt piemērota arī jauniešiem no 17 gadu vecuma (vienīgais, nevajadzētu ievietot šos jauniešus vienā grupā ar “pieredzējušiem”, gados vecākiem noziedzniekiem (Ļevina u. c., 2018; *Wong & Gordon*, 2016; *Wong & Gordon*, 2013).

VRP tiek piegādāta trīs-fāžu formātā, balstoties uz pakāpeniskās mācīšanās pieeju (ang. *incremental learning approach*), kuras ietvaros tiek paredzēts, ka mācīšanās notiek nelielos soļos, un panākumu atslēga ir katra nelielā uzlabojuma pastiprinājums. Katrā no trijām programmas fāzēm gan dalībniekiem, gan programmas izpildītājiem ir noteikti uzdevumi un mērķi, un šīs fāzes zināmā veidā ir pieskaņotas uzvedības pārmaiņu posmiem.

Atšķirībā no dažām ļoti strikti reglamentētām programmām, kas to īstenošanā ir diezgan rigīdas un neelastīgas, un kuru pamatā ir pieņēmums, ka visi dalībnieki izmaiņu procesā virzās

uz priekšu aptuveni vienādā ātrumā, VRP ir paredzēts, ka virzīšanās pa tās fāzēm jeb posmiem ir atkarīga no konkrētu mērķu un uzdevumu sasniegšanas. Klienta progresu novērtē, pamatojoties uz strukturētiem novērojumiem, izmantojot programmas rokasgrāmatās piedāvātos instrumentus. Izmantojot mērķos balstīto programmas īstenošanas un tās rezultātu novērtēšanas dizainu, tiek nodrošināta nepieciešamā elastība, kas ir būtiska, strādājot ar ļoti heterogēnu (t.i. neviendabīgo) vardarbīgo likumpārkāpēju grupu (Ļevina u. c., 2018; Wong & Gordon, 2016; Wong & Gordon, 2013).

VRP ir izstrādāta tā, lai resocializācijas vajadzības apmierinātu tādām likumpārkāpēju mērķa grupām, kuras ir neviendabīgas un ar noslieci uz vardarbību. Papildus tam, tā izstrādāta tā, lai to varētu īstenot dažādos apstākļos, piem., psihiskās veselības aprūpes iestādēs, brīvības atņemšanas iestādēs, pusceļa mājās u.tml.. Tā var būt īstenota individuāli vai grupā, un programmas īstenošanas formāts un ilgums ir atkarīgs no klienta un vides specifikas. Piemēram, personām ar uzmanības deficītu vai apgrūtinātu kognitīvu funkcionēšanu var būt nepieciešamas biežākās, bet īsākas sesijas utt. (Ļevina u. c., 2018; Wong & Gordon, 2016; Wong & Gordon, 2013).

2019. gadā Eiropas Sociālā fonda projekta “Resocializācijas sistēmas efektivitātes paaugstināšana” Nr.9.1.3.0/16/I/001 ietvaros VRP tika pārņemta Latvijā un tika uzsākta tās ieviešana Latvijas IeV, apmācot 15 Ieslodzījuma vietu pārvaldes un tās struktūrvienību darbiniekus (IM, 2020).

Anglijā tiek izstrādāta jauna programma ar nosaukumu ***“Building Choices”***, kas paredz vienotu pieeju visiem likumpārkāpējiem, koncentrējoties uz individuālajām vajadzībām, nevis tikai uz izdarīto pārkāpumu (Will P – HMP Usk, 2024). Programma ir izstrādāta ņemot vērā personu (dalībnieku) vispirms, atzīstot un risinot viņa individuālās vajadzības, nevis pārkāpumu. Programmas mērķis būs atbalstīt prasmju attīstību emociju vadībā, veselīgā domāšanā, veselīgās attiecībās un dzīves mērķu izjūtā, kā arī veselīgā seksuālajā dzīvē (ja nepieciešams) (Willis & Henry, 2024). Saskaņā ar pašreizējiem priekšlikumiem, programma ***“Building Choices”*** aizstās lielāko daļu pašreizējo programmu/intervenču Anglijā un Velsā, izņemot divas programmas ***“Healthy Identity Intervention”*** un ***“Healthy Sex Programme”***, kas tiks pievienotas programmai ***“Building Choices”*** (Will P – HMP Usk, 2024; Willis & Henry, 2024; Renahan & Gadd, 2024) (sk. pielikumu: ***“HMPPS State Probation Service of Latvia Conference 2024”*** [PDF fails]).

Programma *“Violence Prevention Program”* ir intensīva 10 mēnešu rehabilitācijas programma, ko piedāvā Dienvidaustrālijas Korekcijas dienests. Tā tiek nodrošināta notiesātajiem ieslodzītajiem, kuriem ir augsts vardarbīga atkārtota likumpārkāpuma risks. Programmas mērķis ir samazināt vardarbīgu noziedznieku atkārtotu pārkāpumu risku, īpaši tiem, kuri novērtēti ar augstu vardarbības recidīvisma risku. Programmā tiek izmantotas dažādas psiholoģiskas metodes, piem., kognitīvās uzvedības terapija, apzinātība un stresa tolerance, lai risinātu vērtības, attieksmes, emocijas un uzvedību, kas veicina vardarbīgu likumpārkāpumu. Programmā notiek darbs ar vairākiem mērķiem: alkohola un narkotiku lietošana; vardarbību atbalstoša attieksme; antisociāla un noziedzīga attieksme; empātija un upura apzināšanās; emocionālā vadība; impulsivitāte (Mercer et al., 2021; Rehabilitation Programs Branch, n. d.; Government of South Australia, n. d.).

“Individual Cognitive Behavior Therapy” (turpmāk – iCBT) ir strukturēta resocializācijas programma, kas paredzēta augsta riska likumpārkāpējiem, kas veikuši vardarbību. Programma balstās uz Riska, vajadzības un atsaucīgas rīcības principiem, sociālās mācīšanās un kognitīvi biheiviorālo teoriju un metodēm. iCBT galvenais mērķis ir uzlabot pusaudžu prosociālās prasmes, praktizējot jaunapgūtas problēmu risināšanas un kognitīvās paškontroles stratēģijas ikdienas situāciju pārvaldīšanai. Recidīvu novēršanas stratēģijā šīs jaunās prasmes tiek pielāgotas un plānotas izmantošanai reālās dzīves situācijās pēc

atbrīvošanas. Recidīvu novēršanas ietvaros tiek iekļauta arī starppersonu prasmju apmācība un sociālā tīkla personu identificēšana, kuras pēc atbrīvošanas varētu kalpot kā prosociāls atbalsts. iCBT sastāv no četrām galvenajām fāzēm, kuru mērķis ir stiprināt prosociālās prasmes un samazināt recidīva risku: motivācijas un mērķu izvirzīšana, sociālās problēmu risināšanas apmācība, kognitīvās paškontroles apmācība un recidīvu novēršana. Pilnīga iCBT ieviešanās ietver 15–20 individuālas 45 minūšu sesijas, kas notiek aptuveni reizi nedēļā (*Lardén et al.*, 2021).

3.1. CEP dalīborganizāciju prakse

2024. gada 20. augustā CEP tika nosūtīts e-pasts ar aicinājumu dalīties informācijā par CEP dalīborganizāciju pieredzi un praksē īstenotajām programmām, kas paredzētas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem, pievēršot uzmanību šādiem raksturojumiem⁴:

- paredzēta vidēja un augsta riska vardarbīgiem likumpārkāpējiem;
- piemērota slepkavām un laupītājiem; likumpārkāpējiem ar impulsīvu vai plānotu agresiju;
- piemērota sievietēm, kas veikušas vardarbīgus noziegumus;
- nav specifisku prasību programmas vadītājiem (piem., programmu var vadīt tikai psihologs).

Līdz 2024. gada 1. decembrim tika saņemtas atbildes no 13 valstīm: Bulgārija, Čehija, Horvātija, Igaunija, Ziemeļīrija, Anglija un Velsa, Lietuva, Moldova, Rumānija, Somija, Spānija (Katalonijas reģions), Vācija, Zviedrija. Kopā tika saņemta informācija par 42 dažādām programmām, kas tiek īstenotas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem likumpārkāpējiem (sk. 3. pielikumu). Saņemtā informācija tika kategorizēta sekojošās grupās:

- Programmu vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem mērķgrupa ir klienti, kuru likumpārkāpumi ietver vardarbību (šajā gadījumā vardarbība var atšķirties, jo tā tiek izprasta saskaņā ar valsts likumiem un noteikumiem, kurā tiek īstenota programma).
 - tika saņemta informācija par 10 programmām vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem (sk. 3. pielikuma 1. tab.).
- Programmas vardarbībai ģimenē ir paredzētas likumpārkāpējiem, kas veic tāda veida uzvedību, kas rada fizisku, psiholoģisku, emocionālu vai seksuālu kaitējumu tiem, ar ko likumpārkāpējs ir attiecībās. Lai gan vardarbību ģimenē mēdz dēvēt par vardarbību pret intīmo partneri, tā var ietvert arī bērnu, vecāka gadagājuma cilvēku vai vardarbību pret brāļiem un māsām (*Kourti et al.*, 2023; *Wood & Sommers*, 2011).
 - tika saņemta informācija par 14 programmām vardarbībai ģimenē (sk. 3. pielikuma 2. tab.).
- Programmas likumpārkāpējiem, kas ir veikuši dzimumnoziegumus jeb NN pret tikumību un dzimumneaizskaramību, piem., izvarošana, seksuāla vardarbība, bērnu pornogrāfijas glabāšana u. c.
 - tika saņemta informācija par četrām programmām likumpārkāpējiem, kas ir veikuši dzimumnoziegumus (sk. 3. pielikuma 3. tab.).
- Vispārējās programmas ir paredzētas dažādu noziegumu veikušiem likumpārkāpējiem. To mērķi ir atšķirīgi, piem., palīdzēt mainīt klienta domāšanu, motivācijas, nepieciešamo prasmju attīstīšana. Šīs programmas nav paredzētas tikai vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem, tās ir pieejamas visiem likumpārkāpējiem atbilstoši viņu vajadzībām.

⁴ Raksturojumi tika noteikti, balstoties uz statistikas aprēķiniem (sk. šī ziņojuma apakšnodaļu “2.3. Statistika par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem”) un to apspriešanu Darba grupā.

– tika saņemta informācija par septiņām vispārējām programmām (sk. 3. pielikuma 4. tab.).

- Agresijas un dusmu vadības programmas ietvaros klienti strādā ar to, lai attīstītu prasmes atpazīt, kad viņš kļūst dusmīgs, un tālāk, lai apgūtu prasmes un stratēģijas, lai varētu tikt galā ar šīm emocijām veselīgā veidā. Pārsvarā šī veida programmās, klienti uzzin (apgūst): kas izraisa dusmas un kā cilvēki tās pauž; problēmu risināšanas un komunikācijas prasmes; relaksācijas paņēmienus (*Cleveland Clinic*, 2023; *Feldman*, 2016; *Howells et al.*, 2005).

– tika saņemta informācija par septiņām programmām agresijas un dusmu vadībai (sk. 3. pielikuma 5. tab.)

CEP dalīborganizācijām, kas iesūtīja informāciju par programmām, kas paredzētas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem, tika lūgts sniegt papildus informāciju – programmas saturu, teorētisko pamatojumu un organizatoriskos aspektus, piem., nodarbības ilgumu, kā arī jebkuru citu būtisku informāciju. Aicinājām informāciju iesūtīt pa e-pastu vai organizēt virtuālu tikšanos, lai pārrunātu ar programmas īstenošanu saistītās nianšes: atbildīgās personas par programmām “*Project Phoenix*” (Vācija) un “*You and me*” (Lietuva) atsaucās arī uz virtuālu tikšanos, kuras ietvaros tika precizētas programmu īstenošanas nianšes, programmas pozitīvie aspekti un īstenošanas grūtības.

Ņemot vērā, ka Dienestā ir aktīva programma vardarbībai ģimenē “Cieņpilnu attiecību veidošana” un klientiem, kas veikuši dzimumnoziegumus “Pārmaiņu ceļš 1”, saņemta informācija, kas attiecās uz šīm kategorijām, netika tālāk padziļināti izskatīta. Padziļināti izskatītas ziņojuma ietvaros netiek arī programmas, kuru mērķgrupa ir tikai sievietes – ņemot vērā statistikas aprēķinus, lielākā daļa no vardarbīgus noziegumus izdarījušiem Dienesta klientiem ir vīrieši; un programmas, kuru mērķis ir motivācijas veicināšana uzvedības maiņai.

Vispārējās programmas

“*Thinking Skills Programme*” (turpmāk – TSP) (Ziemeļīrija) mērķis ir palīdzēt dalībniekiem mainīt savu domāšanu, kas ir saistīta ar noziedzīgo uzvedību, un apgūt prasmes efektīvāk pārvaldīt riska faktoros, lai veicinātu sociāli pieņemamu uzvedību. Šī programma mudina dalībnieku apstāties un padomāt, attīsta emocionālo apziņu un problēmu risināšanas prasmes, veicina pozitīvu attiecību veidošanu, mērķu izvirzīšanu un kopainas saskatīšanu. Programmas mērķgrupa: vīrieši un sievietes vecumā no 18 gadiem; nav nozīmes veiktajam noziedzīgajam noziegumam, atlasot potenciālos dalībniekus programmai, uzmanība tiek pievērsta riska un vajadzību novērtējumam, piem., kopējam novērtējumam vai konkrētās jomās, kā dzīvesveids, agresija, likumpārkāpumu ietekme uz sev tuviem cilvēkiem, noziedzību atbalstoša attieksme u. c. Programmas pamatā ir kognitīvās uzvedības pieeja, un tā tiek organizēta grupā. Ilgst aptuveni piecus mēnešus, kas iekļauj vienu pirms programmas tikšanos, 15 grupu nodarbības un četras individuālās nodarbības (sk. pielikumu “*PBNI: Guide to Group Work Programmes & Individual Interventions 2024*” [PDF fails]).

Arī Anglijā un Velsā tiek īstenota programma TSP. Paredzēts pieaugušiem vīriešiem un sievietēm vecumā no 18 gadiem, kuriem ir vidējs vai vairāk atkārtotas noziedzības risks. Programma attīsta pro-sociālas problēmu risināšanas prasmes, attiecību veidošanas un pašvadības prasmes, un veicina pro-sociālas attieksmes, uzvedību un mērķus nākotnei. TPS ir izstrādā, lai nodrošinātu maksimālu piemērojamību un elastību ieviešanas formātā (sk. pielikumus: “*HMPPS: Thinking Skills Programme*” [PDF fails]; un “*Brinn et al. An impact evaluation of the prison-based TSP on reoffending*” [PDF fails]).

Programma “*Vnímám i Tebe*” (turpmāk – VIT) (Čehija) ir iedvesmota no ārvalstu prakses (*Victim Impact Training*) un ieviesta 2016. – 2020. gadā atsevišķās IeV. Pēc tam tā tika pielāgota arī darbam ar likumpārkāpējiem, kas izcieš sodu brīvībā. VIT programmas mērķis ir

stiprināt likumpārkāpēju skatījumu uz noziedzīgu uzvedību un ar to saistītajiem riska faktoriem. Tas palīdz attīstīt empātiju, apzināties savas rīcības ietekmi uz savu, tuvinieku un upuru dzīvi, uzņemties atbildību par šīm darbībām un rast adekvātu un drošu līdzekli vai kompensāciju par nodarīto kaitējumu. Kā arī, vēl viens svarīgs VIT mērķis ir samazināt recidīvu.

Mērķa grupa, uz kuru vērsta VIT programma, ir likumpārkāpēji, kuriem tiesa uzlikusi pienākumu vai kuriem sadarbībā ar Probācijas un mediācijas dienestu ir ieteikts pabeigt programmu, kuras mērķis ir palielināt atbildību pret noziegumos cietušajiem. Priekšroka tiek dota likumpārkāpējiem, kuri izdarījuši vardarbīgus noziegumus un tādā gadījumā cietušās puses vietā ir fiziska persona. Noziedzības veids, par kuru likumpārkāpējiem tiek piespriests cietumsods, dalībai programmā nav stingri noteikts. Izņēmumi ir seksuālie noziegumi un noziegumi, kas izdarīti pret bērniem. Šo noziegumu likumpārkāpēji tiek izslēgti no dalības programmā, tāpat kā likumpārkāpēji ar akūtu psihisku slimību simptomiem. Grupas ir jauktas no dzimuma viedokļa, jo sievietes sastāda mazu procentuālo klientu skaitu.

Programmas koncepcija: 13 grupu nodarbības ar individuālu konsultāciju iespēju; trīs programmas vadītāji; notiek darbs ar dažādām tēmām – no vispārīgām līdz personīgām (NN upuris, personīgais stāsts, NN sekas, atbildība un tās pieņemšana, atlīdzināšana, nākotnes apņemšanās); projektīvo tehniku un drāmterapijas tehniku izmantošana; darbs ar NN upuru liecībām – videoformātā (sk. pielikumu “*Projekt Křehká šance I: program VIT*” [PDF fails]).

VIT 2022. gadā saņēma CEP Awards 2022 balvu kategorijā Rehabilitācija sabiedrībā (*Probační a mediační služby*, 2022). VIT programmas metodikas un citu materiālu pārskatīšana notika 2021. gadā (sk. 4. pielikumu un pielikumu “*Probační a mediační služba: Metodika k programu Vnímám i Tebe*” [PDF fails]).

“*Oto-Prism*” (Zviedrija) ir uz Kognitīvi biheiviorālo terapiju (turpmāk - KBT) balstīta programma. Programmu var pabeigt ar divām dažādām ievirzēm: *Oto*, kas koncentrējas uz noziedzību un *Prism*, kas koncentrējas uz atkarību un noziedzību. Programma ir paredzēta likumpārkāpējiem ar vidēju līdz augstu recidīva risku, un tā tiek īstenota gan IeV, gan sabiedrībā.

Programma ir strukturēta trīs daļās: (1) kartēšana (dalībnieks un programmas vadītājs kopīgi izvērtē dalībnieka problēmu jomas, vajadzības, stiprās puses un resursus. Nosaka svarīgas dzīves vērtības un personīgos mērķus); (2) praktisko iemaņu apmācība (programma palīdz attīstīt stratēģijas un prasmes, kas vajadzīgas, lai dzīvotu bez noziedzības un atkarībām); un (3) individuāla pielāgošana (programmas saturs tiek piemērots konkrētā cilvēka vajadzībām). Kopumā programma sastāv no 20 nodarbībām – pirmās 14 ilgst 90 minūtes, pēdējās sešas – 60 minūtes. Starp nodarbībām dalībniekiem tiek uzdoti mājas darbi, lai veicinātu uzvedības maiņu. Noslēgumā tiek izvērtēts sasniegtais progress un izstrādāts turpmākais rīcības plāns (*Kriminalvården*, n. d.).

“*Program for general offending and violent offender*” (Horvātija) mērķgrupa ir noziegumu veicēji ar vardarbības elementiem (neskaitot vardarbību ģimenē). Programmas mērķis: apturēt vai būtiski samazināt noziedzīgu uzvedību, uzlabot dalībnieku psihisko stāvokli, liekot uzsvaru uz prosociālas uzvedības vērtības pieņemšanu; paaugstināt motivācijas līmeni mainīt uzvedību. Programma ir izstrādāta balstoties uz kognitīvi-biheiviorālo pieeju, atturēšanās modeli un Labas dzīves modeli. Terapeitiskās metodes ietver metodes, kas orientētas uz pozitīvu uzvedības izmaiņu veicināšanu, adaptīvo domāšanas stilu un emociju vabību. Programma ir izstrādāta kā grupu programma, bet šobrīd tā tiek īstenota arī individuāli, jo ir grūtības izveidot grupas (neliels skaits klientu, kuriem šī programma būtu piemērota).

Agresijas un dusmu vadības programmas

“*I-Map*” (Rumānija) ir paredzēta vīriešiem no 16 gadu vecuma, kuri saskaras ar dusmu vadības problēmām. Programma tiek īstenota individuāli un ietver 9 nodarbības. Lai piedalītos,

klienta uzraudzības termiņam jābūt vismaz 12 nedēļas, lai nodrošinātu programmas un tās novērtējuma pilnīgu pabeigšanu. Personas ar nopietnām alkohola vai narkotisko vielu lietošanas problēmām vispirms tiek novērtētas un, ja nepieciešams, saņem attiecīgu palīdzību pirms dalības programmā. Programmu vada apmācīts vadītājs (ne vienmēr psihologs). Programma tika izstrādāta pirms 10 gadiem Eiropas Savienības projekta ietvaros Rumānijai, Īrijai un Itālijai, lai palīdzētu dalībniekiem pārvaldīt dusmas un veicinātu pozitīvu uzvedību.

Vācijā tiek piedāvāta programma “*Anti-aggression training/Anti-violence training*”, kas izstrādāta, lai mazinātu agresiju un vardarbību. Programmu vada sertificēti speciālisti, kuri ir izgājuši īpašu apmācību, kas nepieciešama, lai kvalificētos šī kursa piedāvāšanai un efektīvai vadīšanai.

Programma “*Suuttumuksen hallinta*” (turpmāk – SUHA) (Somija) ir kognitīvi-biheiviorāla dusmu vadības programma, kuru var īstenot gan grupā, gan individuāli (atsevišķa rokasgrāmata individuālajam darbam nav pieejama). SUHA ir paredzēta likumpārkāpējiem ar zemu vai vidēji augstu recidīva risku, kuriem ir grūtības kontrolēt savu agresīvo uzvedību, it īpaši tiem, kuru vardarbība ir impulsīva, nevis mērķtiecīga. (Keränen & Pyykkönen, 2024). Programmas mērķis ir sniegt dalībniekiem izpratni par to, kas notiek ar viņiem pašiem dusmu brīdī. Tas palīdz izprast, kāpēc ir svarīgi novērot savu uzvedību, un attīsta prasmes pārvaldīt dusmas dažādās situācijās (Kosonen & Tikkala, 2021). Dusmu vadības prasmes tiek apgūtas, izmantojot simulācijas un praktiskus vingrinājumus (strukturēta rokasgrāmata un mācību video komplekts) (Keränen & Pyykkönen, 2024).

Programmas kopējais ilgums ir atkarīgs no tās īstenošanas veida. Grupas formātā programma ilgst apmēram 18 stundas, kas sadalītas deviņās nodarbībās (katra ilgst divas stundas). Individuālā formātā programma ilgst deviņas nodarbības, katra aptuveni stundu vai pusotru stundu gara. Nodarbības parasti tiek organizētas 1 – 2 reizes nedēļā (Kosonen & Tikkala, 2021). Probācijas dienestos tiek izmantota programmas saīsināta versijas, galvenokārt individuāli (Huhtala, 2022).

Informācijas paplašināšanai var apmeklēt *Thesus* datubāzi, kurā ir pieejami pētījumi par SUHA programmu, tās ietekmi uz dusmu vadību un ieteikumiem tās pielāgošanai dažādām mērķgrupām. <https://www.theseus.fi/>; kā arī Tamperes universitātes platformu *Trepo* <https://trepo.tuni.fi/>

Programmas “*Reducing violent behavior during probation*” (Moldova) mērķis ir dažādu personīgo resursu (kognitīvo, uzvedības, emocionālo) apguves un attīstības stimulēšana. Un tā ir paredzēta pieaugušiem likumpārkāpējiem uzraudzības laikā, kuriem ir konstatēta traucējoša uzvedība, kas tiek uzskatīta par bīstamu sev un apkārtējiem. Programma tiek īstenota grupās ar individuālo nodarbību atbalstu, un tās metodoloģija ir vērsta uz motivējošo interviju. Programmas ilgums 3 – 5 mēneši.

“*Anger Management Program*” (Lietuva) ir uzvedības korekcijas programma, kas tiek īstenota grupā. Programma ilgst aptuveni 6 – 7 mēnešus, un sastāv no 22 grupas un 4 individuālām nodarbībām. Programma pārņemta no Norvēģijas.

“*Anger Management Intervention*” (Ziemeļīrija) intervences mērķis ir veicināt dalībniekam izpratni par savām domām, jūtām un uzvedību, kas saistīta ar dusmām. Intervences mērķis ir mudināt dalībnieku identificēt savus triggerus un attīstīt prasmes, lai to pārvaldītu sociāli draudzīgā veidā. Intervence ir balstīta uz kognitīvo uzvedības pieeju, un sastāv no pieciem moduļiem: domas; jūtas un uzvedība; savu dusmu izpratne; savu dusmu vadība; visa apvienošana. Intervence piemērota vīriešiem un sievietēm no 18 gadu vecuma; nav piemērota tiem, kuru noziegums tiek uzskatīts par plānotu vai kā atriebību, vai pārdomātu. Intervence ilgst

apmēram trīs mēnešus, un sastāv no astoņām individuālām tikšanās reizēm (sk. pielikumu “PBNi: Guide to Group Work Programmes & Individual Interventions 2024” [PDF fails]).

Programmas “*Anger Management*” (Igaunija) mērķis ir veicināt dalībnieku izpratni par to, kas ar klientu notiek dusmās; tās ietvaros tiek paskaidrots, kāpēc ir nepieciešams kontrolēt savu uzvedību; sniegt informāciju par dusmu vadību; uzlabot spēju vadīt dusmas; sniegt iespēju praktizēt dusmu vadību, izmantojot lomu spēles. Programmas mērķgrupa ir vardarbīgi likumpārkāpēji ar grūtībām dusmu vadībā, un ar vidēju un augstu risku. Programma ietver 8 tikšanās reizes, kur katra ilgst divas stundas. Programma ir adaptēta no Somijas, oriģināli izstrādāta Anglijā.

Programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem

Programmas “*My Own Change*” (Somija) īstenošana tiek uzsākta IeV un tiek turpināta atbrīvojoties. Programma ir izstrādāta balstoties uz Dr. D. Buša (*J. Bush*) 1989. gadā izstrādāto programmu “*Cognitive Self Change*” (sk. *Bush et al.*, 2016). Programmas teorētiskais pamats ir kognitīvā-uzvedības terapija, un tā ir paredzēta vismaz vidēji augsta vai augsta riska vardarbīgiem likumpārkāpējiem. Galvenais mērķis ir novērst recidīvu, mainot antisociālo domāšanas veidu, kas ir novedis pie vardarbīgiem noziegumiem.

Programma ir paredzēta ieslodzītajiem, kuriem ir sena vardarbīgas uzvedības vēsture un kuri ir bijuši IeV vismaz divas reizes. Programma nav ieteicama likumpārkāpējiem, kas jaunāki par 25 gadiem vai vecāki par 50 gadiem, un kuri pauzē vardarbīgu uzvedību kā līdzekli mērķa sasniegšanai, piem., tiem, kas notiesāti par laupīšanu (*Crimeprevention.fi.*, n. d.).

Programma ir salīdzinoši gara un ilgst vidēji septiņus mēnešus. Iepriekš grupas bija slēgtas, kas nozīmēja, ka tās sastāvēja no 5–8 dalībniekiem, kuri uzsāka un pabeidza programmu vienlaicīgi. Taču jaunā pieeja piedāvā atvērtas grupas formātu, kur iespējams uzsākt darbu ar diviem vai trim grupas dalībniekiem un vēlāk pievienot jaunus. Tas ļauj programmai būt elastīgākai un pieejamākai. Programmas saturs ietver četrus posmus:

1. **posms:** dalībnieki mācās identificēt savas domas un emocijas, lai saprastu, kā tās ietekmē viņu uzvedību;
2. **posms:** dalībnieki analizē/izprot sasaisti starp domāšanu, emocijām un uzvedību;
3. **posms:** dalībnieki izstrādā veselīgākas domāšanas stratēģijas, kas aizvieto iepriekšējās destruktīvās shēmas;
4. **posms:** šajā posmā tiek uzsvērtā jauno prasmju lietošana un nostiprināšana praksē.

Dalībniekam jāapgūst katrs posms, pirms viņš var pāriet uz nākamo. Šī jaunā modeļa ietvaros dalībnieki var pāriet uz nākamo posmu dažādos laikos, atbilstoši tam, cik ātri viņi apgūst nepieciešamās prasmes.

Programma ietver grupu nodarbības 2–3 reizes nedēļā, un katra grupas nodarbība ilgst 75 minūtes. Papildus grupas nodarbībām dalībniekiem tiek nodrošinātas individuālas nodarbības ar instruktoriem, kuri palīdz veikt mājasdarbus un pielāgo vingrinājumus konkrēta dalībnieka vajadzībām. Šī strukturētā pieeja ļauj dalībniekiem ne tikai saprast un mainīt savu domāšanu, bet arī apgūt prasmes, kas palīdz izvairīties no recidīva un labāk integrēties sabiedrībā.

Programmas efektivitāte ir novērtēta vairākos pētījumos Somijā, piem., H. Timonen (2009) promocijas darbā; A. Kontillas un kolēģu (2018) veiktajā pētījumā.

Papildus ieteiktie avoti informācijas plašināšanai:

- Bush, J., Parker, R., & Harris, D. (2018). *A Brief Description of Cognitive Self Change. An introduction for program facilitators and others.* https://www.cognitiveselfchange.com/uploads/1/3/8/5/138505507/brief_description_of_csc.pdf

- Bush, J., Harris, D. M., & Parker, R. J. (2016). *Cognitive self change: How offenders experience the world and what we can do about it* (Vol. 53). John Wiley & Sons.
- Bush, J. & Parker, R. (2014). *Facilitators' Manual. Cognitive Self Change*. https://www.cognitiveselfchange.com/uploads/1/3/8/5/138505507/csc_manual_2014_printable.pdf
- Crimeprevention.fi. (n. d.). *Cognitive Self-Change Programme (OMA)*. National Council for Crime Prevention. <https://rikoksentorjunta.fi/en/cognitive-self-change-programme>

Programmas “*Individualized Work Program for Violent Offenders*” (Moldova) mērķis ir atbalstīt probācijas uzraudzībā esošu personu, kas sodīta par vardarbību, palīdzot attīstīt prasmes un iemaņas, lai pārvaldītu dusmas/agresijas un atbilstoši reaģētu uz situācijām, kas tās izraisījušas. Programma tiek īstenota individuāli, un ir paredzēta klientiem, kas sodīti par vardarbību. Programma tiek pielāgota katra klienta vajadzībām, īpašu uzmanību pievēršot klienta iekšējiem resursiem un motivācijai mainīties.

“*Aggressiveness Replacement Training*” jeb “*Aggression replacement training*” (turpmāk – ART) (Igaunija) ir daudzpusīga programma, kas sākotnēji tika izveidota pusaudžiem, bet šobrīd to izmanto arī pieaugušajiem. Programma balstās uz KBT, sociālās informācijas apstrādes modeli un sociālās mācīšanās teoriju. ART izstrādāja Arnolds P. Goldsteins un Barijs Gliks ASV (Goldstein et al., 1998). ART mērķis ir mācīt pozitīvas sociālās prasmes agresīvas uzvedības vietā. Un programma ir paredzēta likumpārkāpējiem, kuri atkārtoti izmantojuši vardarbību pret citiem cilvēkiem. Tas ne vienmēr nozīmē, ka viņi ir notiesāti, taču jābūt vairāk nekā vienam gadījumam.

ART sastāv no trim daļām: sociālo prasmju apmācības (palīdz dalībniekiem labāk risināt konfliktus un efektīvāk sazināties ar citiem); dusmu vadības treniņš (tiek mācītas metodes, kā pamanīt un savaldīt dusmas, lai novērstu impulsīvu agresiju); un morālās domāšanas apmācība (mudina dalībniekus izvērtēt savus lēmumus un uzvedību no morāla skatpunkta). Programma sastāv no 18 nodarbībām, katra nodarbība ilgst divas stundas ar 10 minūšu pārtraukumu. Starp nodarbībām jābūt vismaz trim un ne vairāk kā septiņām dienām. Tas ļauj dalībniekiem izmēģināt apgūtās prasmes reālās dzīves situācijās un apspriest notikumus, kas var tikt izmantoti kā materiāls nodarbībās (sk. 5. pielikumu).

Igaunijā ART tiek praksē izmantots no 2000. gada, un tika pārņemts no Apvienotās Karalistes. Igaunijā ART tiek izmantota gan cietumos, gan probācijas darbā. Lai vadītu programmu, nepieciešami divi programmu vadītāji.

“*Behavior-Conversation-Change*” (Lietuva) ir individuāla programma jeb sarunu sērija, kuras laikā ar dalībnieku ir iespējams izrunāt vardarbības cēloņus, kurus iemācās atpazīt un neatkārtot; tiek izrunāts kā atpazīt vardarbīgu uzvedību, kādas ir šādas uzvedības sekas un kā mainās uzvedība bez vardarbības. Programma ilgst 1 – 2 mēnešus; 6 tikšanās reizes, kur katras ilgums ir no 45 – 60 min (viena ievadintervija, piecas motivācijas intervijas). Noslēgumā tiek organizēta vēl viena papildus tikšanās reize – pēc kāda laika un savstarpējas vienošanās.

“*Entré*” (Zviedrija) galvenokārt ir sabiedrībā īstenojama resocializācijas programma, kas izņemuma kārtā tiek īstenota arī IeV. Tā ir individuāla kognitīvās uzvedības programma, kas izstrādāta Zviedrijas Cietumu un probācijas dienestā (ang. *Swedish Prison and Probation Service*). Programma tiek īstenota 25 – 40 individuālās nodarbībās, kas notiek 1 – 2 reizes nedēļā. Nodarbību skaits tiek pielāgots katra dalībnieka vajadzībām. Katra nodarbība ilgst 60 – 90 minūtes. Programmai “*Entré*” ir elastīga struktūra, un tā tiek piemērota klienta unikālajām vajadzībām.

Programma sākas ar detalizētu risku un vajadzību strukturētu analīzi. Nākamais solis ir padziļināta dalībnieka stipro pušu, šķēršļu un iespēju izpēte, lai izveidotu individuālu gadījuma plānu. Pēc tam programma balstās uz tēmām, kas risina noziedzīgās vajadzības, piemēram: agresijas un vardarbības vēsture; starppersonu attiecības un apkārtējā vide; attieksme un vērtības; identitāte un pašapziņa. Šīs tēmas ir saistītas ar riska situācijām, vardarbību atbalstošu domu rašanos, grūtībām kontrolēt emocijas un vardarbīgas rīcības veikšanu. Unikāla programmas iezīme ir praktisku problēmu risināšanas komponentes, kas palīdz klientam pārvarēt reālās dzīves šķēršļus, lai atstātu organizētas noziedzīgas grupas vai radikalizētu vidi un attiecības. Klienta prosociālās prasmes un personīgie resursi tiek izmantoti, lai rastu risinājumus šīm problēmām.

Programma ir ieviesta 2016. gadā, un nesen ir uzsākta plaša programmas pārskatīšana. 2025. gada otrā pusē ir plānots pabeigt programmas pilnveidojumus, kad arī būs iespēja iepazīties ar programmas metodiskajiem norādījumiem (sk. pielikumu: “*Zviedrija Entre*” [PDF fails]).

“*Project Phoenix*” (Vācija) ir komplekss veids kā tiek veikts resocializācijas darbs ar vardarbīgus noziegumus izdarījušiem likumpārkāpējiem sabiedrībā. “*Project Phoenix*” noris divās fāzēs: (1) novērtēšanas procedūra - primārais mērķis šajā fāzē ir atrast pasākumu, kas atbilst vardarbības problēmas būtībai un personas raksturam; (2) intervence, kuras primārais mērķis, neskatoties uz piedāvāto pasākumu dažādību, ir novērst atkārtotu vardarbīgu rīcību. Nodrošinātās intervences (programmas):

- ART galvenais mērķis ir novērst turpmāku smagu vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu veikšanu. Dalībniekiem tiek mācīts izstrādāt stratēģijas, kas palīdz izveidot psiholoģisku "barjeru", kas samazina vardarbīgas rīcības risku.
- *Reasoning & Rehabilitation 2* (turpmāk – R&R2). Lai veicinātu izmaiņas dalībnieku uzvedībā, programmas ietvaros, izmantojot informācijas sniegšanu un grupu dinamikas procesus, tiek radīts iekšējs spriedzes stāvoklis, ko sauc par kognitīvo disonansi. Šis spriedzes stāvoklis tiek uzskatīts par "pamatu pārmaiņām", īpaši antisociālo attieksmju un vērtību pārskatīšanai. Programmas ietvaros uzlabojamās pro-sociālās prasmes, kas saistītas ar veiksmīgu sociālo darbību un pielāgošanos, piem., problēmu risināšana; izpratne par domu, emociju un uzvedības sekām; spēja atpazīt un kontrolēt savas emocijas; konfliktu vadība; veicināta racionāla domāšana u.c.
- *Workshop Gewalt* mērķis ir stiprināt dalībnieku apņēmību atteikties no vardarbības kā problēmu risināšanas stratēģijas un veicināt šīs attieksmes padziļinātu apgūšanu un nostiprināšanu. Intervence piemērota personām, kurām ir pieredze vai iepriekšējās notiesāšanas par vardarbīgiem noziegumiem, taču šobrīd viņi vairs nav tieši vai regulāri iesaistīti vardarbīgos konfliktos. Ideālā gadījumā viņi teorētiski jau ir atteikušies no vardarbības kā konfliktsituāciju risināšanas veida, taču joprojām jūtas nedroši, vai spēs uzvesties konstruktīvi visās nākotnes situācijās.
- *Sozialer Trainingskurs* mērķis ir attīstīt dalībnieku sociālās prasmes un problēmu risināšanas spējas. Potenciālais šīs programmas dalībnieks: bieži ir grūtības adekvāti pārstāvēt savas vajadzības un intereses; nespēj pateikt "nē" kritiskos brīžos; grūtības veidot pozitīvu un efektīvu kontaktu ar citiem cilvēkiem.
- *Do It* programmas mērķa grupa ir dalībnieki, kuriem pēc novērtēšanas tiek konstatēts, ka dalība grupas programmā nav piemērota. Programma piedāvā personalizētu pieeju, kas fokusējas uz individuāliem risinājumiem un stratēģijām, lai sekmētu pozitīvu attīstību un samazinātu recidīva risku.

Ja pēc izvērtēšanas klients nav piemērots nevienai no “*Project Phoenix*” intervencēm, tad tiek skatītas vēl trīs iespējamās alternatīvas: nevalstiskās organizācijas un viņu nodrošinātie pasākumi; specializēta ambulatorā aprūpe, piem., psihiatrs; nav nepieciešamas intervences.

Tikšanās ar programmas atbildīgajām personām no Vācijas (O. Hackbarth, Probation officer at the Regional court Munich II, un kolēģiem) tika organizēta 2024. gada 14. novembrī plkst. 10:00 – 14:00. Tikšanās laikā O. Hackbarth novadīja prezentāciju, kuras ietvaros izklāstīja svarīgākās nianšes par “*Project Phoenix*”, kā arī tika veidota vispārīga diskusija par jaunu sabiedrībā īstenojamu programmu vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem izstrādi. Iegūtās atziņas:

- katrai intervencei (programmai) ir konkrēti definēts mērķis un klientu grupa kam tā ir piemērota – ja kāds klients nevar tikt iekļauts kādā no pieejamajām intervencēm, tad tiek meklēti resursi ārpus organizācijas;
- klienti, kuri pauž vardarbīgu uzvedību, nav vienādi, tādēļ ir būtiski tiem nodrošināt pēc iespējas plašāku resocializācijas pakalpojumu klāstu, kas attīsta un nostiprina dažādas prasmes un spējas;
- lai nodrošinātu katram klientam atbilstošu intervenci, tiek veikts katra dalībnieka izvērtējums, kurā tiek noteiktas klienta stiprās un vājās puses, riski. Pēc dažādu kritēriju izvērtējuma tiek noteikts kura intervence ir klientam visatbilstošākā;
- Ir iespējams, ka klients var iziet vairākas intervences, ja tas ir nepieciešams;
- “*Project Phoenix*” iekļautas ir konkrētās intervences, jo nav pieejama informācija, ka būtu izstrādātas kādas citas intervences, kas nodrošinātu tik pat augstus efektivitātes rādītājus;
- “*Project Phoenix*” piemērots tikai pieaugušiem vīriešiem;
- O. Hackbarth uzsver, ka ir gatavs sadarboties un atbalstīt – gan daloties ar izstrādātiem materiāliem (piem., novērtējuma anketām), gan diskusiju veidā un daloties ar pieredzi.

Plašāk par projektu skatīt pielikumus: “*Projekts Phoenix*” [PDF fails]; un “*Projekts Phoenix [2]*” [PDF fails].

“*Healthy Identity Intervention*” (Anglija un Velsa) ir individuāla programma, kuras mērķis ir risināt psihosociālos faktoros, kas ietekmē indivīdu iesaistīšanos ekstrēmismā. Indivīds, kas notiesāts par terorismu vai ar terorismu saistītiem pārkāpumiem, ir tiesīgs piedalīties programmā; tomēr programma tiek ieteikta tikai gadījumos, kad specifiski psihosociālie faktori un apstākļi, kas veicināja viņa iesaistīšanos ekstrēmismā un noziedzībā, potenciāli var tikt risināti, pabeidzot šo programmu. Programma nav ideoloģiski orientēta un tās mērķis nav pārmācīt noteiktus uzskatus vai doktrīnas. Drīzāk tā cenšas veicināt, lai indivīdi pārskatītu tos uzskatus un vērtības, kas attaisnoja un atbalstīja terorismu, kā arī palīdzēt viņiem pārdomāt savu pievienošanos ekstrēmistu grupai vai lietai (sk. pielikumus: “*HMPPS: Thinking Skills Programme*” [PDF fails]; un “*Keane et al. HII Findings from an interim outcome evaluation*” [PDF fails]).

“*You and Me*” jeb “*One-to-One*” (Lietuva) programma tika ieviesta Lietuvas sodu izpildes sistēmā 2008. gadā. Pašlaik programma sastāv no 12 nodarbībām un vienas ievadmotivācijas nodarbības. “*One-to-One*” ir izstrādāta individuālam darbam ar vidēja un vidēji augsta riska likumpārkāpējiem. Vienas nodarbības ilgums var svārstīties no 60 līdz 120 minūtēm, un visa programma ietver 18 stundas tieša, strukturēta un individuāla kontakta.

“*One-to-One*” sastāv no trim strukturālām daļām: (1) novērtē dalībnieka kriminogēnās vajadzības; (2) attīsta starppersonu/sociālās prasmes, kognitīvās/problēmu risināšanas prasmes, empātiju, paškontroli, mērķu noteikšanas spējas, kā arī veido pro-sociālas attieksmes un vērtības, izmantojot kognitīvo pārstrukturēšanu; (3) nostiprina iegūtās prasmes un spējas un izvērtē izmaiņas. Programmas galvenā uzmanība tiek pievērsta noziedzīgai uzvedībai, kas tiek uzskatīta par problēmu, kurai nepieciešams risinājums. Ņemot vērā konkrētu noziedzīgas uzvedības veidu specifiku un nodarbībās noteiktos četrus mērķus, “*One-to-One*” ir vērsta uz vardarbības novēršanu, psihoaktīvo vielu lietošanas novēršanu vai vispārējas noziedzīgas uzvedības novēršanu (sk. 6. pielikumu).

Tikšanās ar programmas atbildīgo personu no Lietuvas (Vaidas Viršilas, Resocializācijas ir priežiūros skyriaus vyriaudiasis specialistas) tika organizēta 2024. gada 29. oktobrī plkst. 14:30 – 15:30. Tikšanās laikā V. Viršilas iepazīstināja ar programmu un tās praktisko pielietojumu, kā arī tika veidota vispārīga diskusija par jaunu sabiedrībā īstenojamu programmu vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem izstrādi. Iegūtās atziņas:

- programma ir īstenojama tikai individuāli un personām sākot ar 18 gadiem. Tomēr praksē, izņēmumu gadījumā, ir iespējams arī īstenot programmu jaunākam personām;
- programma praksē tiek īstenota arī tiešsaistē, un novērojumi par iespējamo efektivitāti ir daudzsološi;
- pirms programmas īstenošanas ar dalībniekiem tiek veiktas motivējošās sarunas. Šis ir būtisks faktors un nianse, jo ja potenciālais dalībnieks nav motivēts iesaistīties programmā, tad viņš nespēs programmā iesaistīties un pabeigt. Programmas ietvaros ir jārunā par savu NN un ir jābūt gatavam to analizēt – ja potenciālais dalībnieks to nav gatavs darīt, tad viņš nevar šajā programmā iesaistīties. Potenciālajam dalībniekam ir jābūt ļoti motivētam mainīties.
- programma sastāv no trīs moduļiem. Pirmās piecas programmas nodarbības ir visiem dalībniekiem vienādas, un tad piektās nodarbības ietvaros tiek nolemts par tālāko moduli:
 - vardarbības modelis ir piemērots dalībniekiem ar dusmu vadības grūtībām, un dažādiem veiktajiem noziegumiem (arī instrumentālai un plānotai vardarbībai);
 - vispārējais modelis;
 - psihoaktīvo vielu modelis;

vienam dalībniekam var tikt īstenoti arī visi trīs moduļi, ja tas ir nepieciešams, bet tad, protams, programmas īstenošanas ilgums atbilstoši mainās;

- programma ir ļoti strukturēta. Ir situācijas, kad divu stundu laikā ir jāpaspēj izdarīt astoņas aktivitātes/uzdevumi;
- programmā dalībniekiem ir jāveic arī mājas darbi jeb patstāvīgie uzdevumi ārpus nodarbībām – šis aspekts ir ļoti būtisks psihoaktīvo vielu modelim, piem., mājas darbu pārrunāšana var aizņemt nodarbībā pat līdz 40 minūtēm;
- programma ilgst aptuveni četrus mēnešus, un pieredze rāda, ka tas ir par īsu, lai nodrošinātu stabilas izmaiņas klientam – ieteicams šāda veida programmām paredzēt ilgāku īstenošanas laiku;
- programmai ir četras teorētiskās rokasgrāmatas un četras rokasgrāmatas ir ar praktiskajiem uzdevumiem;
- vērš uzmanību uz sarežģījumiem citu valstu programmu pārņemšanā no tā aspekta, ka katra valsts atšķiras, un vienmēr pārņemtās programmas ir nepieciešams pielāgot, kas var aizņemt īsāku vai ilgāku laiku, kā arī tās ir nianse, par kurām ir nepieciešams ar programmas izstrādātājiem vienoties;
- ieteikums izskatīt iespēju veidot programmu komplektu vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem. Ieteikums izriet no pieredzes, ka šāda veida klienti ir dažādi, viņu iemesli vardarbības veikšanai ir dažādi, kā arī – programmu īstenošana grupā ir veiksmīga, ieteicama un efektīva šai mērķgrupai, bet jāņem vērā, ka šī mērķgrupa ietvar vienu no smagākajām klientu grupām, tādēļ var būt situācijas, kad ir nepieciešams nodrošināt individuālu darbu ar klientu.

“Programa formatiu d'intervenció en delictes d'odi i no discriminació” (Spānija (Katalonijas reģions)) ir interence, kas paredzēta alternatīvo sodu piemērošanai naida noziegumos un diskriminācijas gadījumos. Intervence balstās uz vienlīdzīgas attieksmes principu un mērķē uz jebkādas diskriminācijas izskaušanu, izmantojot psihoizglītojošu pieeju.

Tā palīdz attīstīt: pro-sociālu uzvedību, kas balstīta uz toleranci, cieņu un starpkultūru dialogu; domāšanas attīstību un spēju regulēt savas emocijas. Tādējādi programma novērš recidīva risku un atkārtotu noziedzīgu rīcību, nodrošinot nepārtrauktu, specifisku un koordinētu darbu ciešā sadarbībā ar tiesu varu. Programma tiek īstenota grupā, un minimālais grupas dalībnieku skaits ir septiņi, un ne vairāk kā 18 dalībnieki. Programma ilgst 45 stundas, ieskaitot sākotnējās un noslēguma intervijas, un viena nodarbība ilgst no 1 – 4 stundām (sk. pielikumu: “*Generalitat de Catalunya: Programa formatiu d'intervenció en delictes d'odi i no discriminació*” [PDF fails]).

4. Secinājumi un rekomendācijas

Lai realizētu efektīvu resocializācijas pasākumu ieviešanu sākotnēji ir nepieciešams skaidrot pētāmās tēmas teorētisko ietvaru, konkrēti, izprast vardarbības jēdzienu, nošķirt un skaidrot ar to saistītos, bet atšķirīgos jēdzienus – dusmas, agresiju, patoloģisku agresiju un vardarbību. Dusmas ir universāla emocija, kas nereti kalpo kā reakcija uz traucējumiem vai neapmierinātību. Agresija ir apzināta izvēle, kuras mērķis ir kaitēt vai iegūt priekšrocības, savukārt vardarbība – bieži agresijas motivēta rīcība – ietver fiziska spēka izmantošanu, kas var izpausties arī citās formās, radot nopietnas sekas cietušajiem. Patoloģiska agresija, kā patoloģisku procesu izpausme, ir līdzīga vardarbībai, taču tās cēloņi meklējami veselības traucējumos. Šī atšķirība ļauj precīzāk izprast vardarbības izcelsmi un attīstīt efektīvus mehānismus tās novēršanai.

Dienestā tiek īstenotas trīs probācijas programmas, kas pielāgotas vardarbīgu noziegumu izdarījušiem klientiem: “Emociju menedžments” attīsta emociju regulēšanas prasmes, lai mazinātu agresīvu uzvedību; “Cienpilnu attiecību veidošana” veicina veselīgu un cienpilnu attiecību veidošanu partnerattiecībās; un “Pārmaiņu ceļš 1”, kas ir orientēts uz dzimumnoziegumu recidīva riska mazināšanu.

Statistiskā analīze atklāj, ka Dienestā vardarbīgie noziegumi galvenokārt saistīti ar NN pret personas veselību un īpašumu, dominējot KL 125. pantam "Tīšs smags miesas bojājums" un 176. pantam "Laupīšana". Vairums šo noziegumu izdarītāju ir vīrieši vecuma grupā virs 36 gadiem. Būtiskākie klientu riska faktori ir nepilnīgas problēmu risināšanas prasmes un atkarību problēmas, ar dzimumspecifiskām atšķirībām: vīriešiem impulsivitāte un antisociālas attieksmes, sievietēm – ģimenes stāvoklis. Uzraudzības periodi Dienesta klientiem, kas ir veikuši vardarbīgus noziegumus, visbiežāk ilgst 1–3 gadus.

Analizējot apkopoto informāciju par programmām, kas tiek praksē īstenotas vardarbīgu noziegumu izdarījušiem klientiem, var secināt, ka vissvarīgākais mērķis šāda veida programmām (intervencēm) ir samazināt atkārtotu likumpārkāpumu risku. Un pārsvarā resocializācijas darbu ar vardarbīgu noziegumu izdarījušiem klientiem iedala trīs posmos:

1. posms ir sagatavošanās pārmaiņām. Tas nozīmē veidot uzticības pilnas terapeitiskas attiecības, dziļāk izprast, kā noziedznieka pašreizējais dzīvesveids ir attīstījies, kādi faktori izraisa noziegumus, kādi ir procesi, kas noved pie vardarbības, kā arī identificēt pamatā esošās domāšanas shēmas, kas atbalsta vardarbību. Šajā posmā tiek arī noteikti mērķi, kurus sasniegt programmā. Šī posma mērķis ir nodrošināt, ka pārkāpēji ir gatavi spert pirmos soļus ceļā uz izmaiņām;
2. posmā sākas galvenais darbs – dinamisko riska faktoru pārveidošana. Šis posms ir vērsts uz to, lai attīstītu likumpārkāpēju personiskās un starppersonu prasmes, kas ļautu viņiem dzīvot pilnvērtīgāk un sociāli veiksmīgāk. Tas ietver attiecību veidošanas, komunikācijas un problēmu risināšanas prasmju attīstīšanu, kā arī alternatīvus veidus, kā pārvaldīt stresu un emocionālo diskomfortu. Tā kā vardarbīgu noziegumu izdarījušie klienti bieži reaģē impulsīvi – „reaģē vispirms, domā pēc tam” –, šajā posmā īpaši svarīgi ir palīdzēt viņiem apgūt tūlītēju emociju un impulsu paškontroli;
3. posms koncentrējas uz stratēģiju izstrādi, kas palīdz likumpārkāpējam pārvaldīt akūtus riska faktorus un veiksmīgi funkcionēt sabiedrībā. Tas ietver praktiskas prasmes recidīva novēršanai, kas ļauj laikus atpazīt un izvairīties no situācijām, kas varētu izraisīt vardarbību, kā arī ilgtermiņa plānošanu, lai nostiprinātu pozitīvās pārmaiņas ikdienas dzīvē. Šis posms palīdz likumpārkāpējam pielāgoties dzīvei ārpus struktūrētās vides, veidot stabilu dzīvesveidu un uzturēt iegūtās prasmes sabiedrībā.

Kopā šie trīs posmi veido visaptverošu un holistisku pieeju, kas ne tikai sniedz atbalstu likumpārkāpējiem, palīdzot tiem efektīvāk pārvaldīt savus vardarbīgos impulsus un samazināt recidīva risku, bet arī sekmē ilgstošu pozitīvu pārmaiņu ieviešanu viņu dzīvē. Šī pieeja ir vērsta

uz stabila, emocionāli līdzsvarota un veselīga dzīvesveida veidošanu, kas ļauj indivīdiem uzlabot savas sociālās prasmes, veidot ciešākas un konstruktīvākas attiecības, kā arī integrēties sabiedrībā kā tās pilnvērtīgi locekļi.

Esošā prakse liecina, ka pastāv trīs veidi kā tiek nodrošināta programma (intervenču) pieejamība vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem:

- vispārēja programma vai programma vardarbīgus noziegumus izdarījušiem, kas nozīmē, ka institūcijā pastāv viena programma, kas sevī iekļauj iepriekš minētos trīs posmus un kuras mērķis ir samazināt likumpārkāpuma risku klientam;
- institūcijā tiek izstrādāts komplekss darbs ar vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem, kas nozīmē, ka balstoties uz kādu klienta izvērtēšanas instrumentu tiek noteikts uz kādu programmu klients tiks virzīts – vai tā ir programma konkrētu prasmju apguvei/attīstīšanai (dusmu vadība, sociālās prasmes); vai atkarību problēmu mazināšanai; vai individuāls darbs; vai darbs ar domāšanu un attieksmi;
- programma tiek izstrādāta ņemot vērā veikto NN, piem., specifiska programma klientiem, kas ir veikuši laupīšanu, slepkavību vai ir saistīti ar teorismu utt.

Pieņemot, ka uz doto brīdi nav “universālas efektīvas pieejas”, izstrādājot Dienestā jaunu programmu vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem, jāņem vērā, ka lielākoties katrā valstī ir izstrādātas savas oriģinālās programmas, vai, ja tās ir pārņemtas no citas valsts, tās vienmēr tiek adaptētas. Pārņemot programmu no citas valsts, ir jāņem vērā, ka katrā valstī vardarbīgu noziegumu izdarījis klients var būt kaut kas atšķirīgs – kādā valstī tikai fakts, ka viņam ir ierocis kabatā, klasificēs viņu kā vardarbīga nozieguma veicēju, bet citā nē. Un arī no šādas likumdošanas būs atkarīgs kādas programmas valstī tiek īstenotas, piem., cik terapeitiskas. Tāpat jāņem vērā katras valsts kultūra, kas var ietekmēt to, vai, piem., programmā izmantotās situācijas ir saprotamas Latvijā. Kā arī – pārņemot programmu ne vienmēr tai nāk līdzī iespējas to patstāvīgi pilnveidot vai veikt kādas izmaiņas, kas var programmu padarīt Latvijas kultūrvidē nederīgu vai neefektīvu.

Lielākā daļa vardarbības mazināšanas un novēršanas programmu tiek izstrādātas, primāri ņemot vērā vardarbīgo vīriešu uzvedības korekciju, atstājot sievietēm paredzētās programmas vispārīgā līmenī vai neizstrādājot tās specifiski. Prakse liecina, ka bieži vien vienas un tās pašas programmas tiek īstenotas gan sievietēm, gan vīriešiem, ignorējot būtiskas dzimumu atšķirības vardarbīgas uzvedības cēloņos un izpausmēs. Lai gan šāda pieeja var šķist praktiska, tā rada risku nepilnīgi atbildēt uz specifiskām sieviešu vajadzībām un izaicinājumiem. Nākotnē būtu vērtīgi izvērtēt šādas prakses efektivitāti un apsvērt, vai nav nepieciešams attīstīt dzimumam pielāgotas programmas, kas labāk adresē katras grupas unikālās vajadzības un, iespējams, veicina veiksmīgākus rezultātus vardarbības novēršanā.

Rekomendācijas:

- izstrādāt jaunu sabiedrībā īstenojamu resocializācijas programmu vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem Dienesta ietvaros, piesaistot kompetentus ekspertus. Šāda pieeja nodrošinātu programmas atbilstību Dienesta vajadzībām un kultūras un tiesiskajam kontekstam;
- Dienesta ietvaros nepieciešams vienoties par tālāko virzienu jaunas sabiedrībā īstenojamās resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem izstrādē, izlemjot:
 - vai programma tiek izstrādāta mērķgrupai, kas tiek noteikta ņemot vērā NN? Šādā gadījumā jauno Dienesta programmu vardarbīgus noziegumus izdarījušiem Dienesta klientiem būtu vērtīgi ieviest tādu, lai tā būtu piemērota klientiem, kas ir veikuši smagu, tīšu fizisku vardarbību (neiekļaujot vardarbību ģimenē) vai slepkavību. Izskatot iespēju programmu izveidot tādu, lai tā būtu piemērota arī Dienesta klientiem, kuru NN ir laupīšana.

- vai programma tiek izstrādāta ņemot vērā jaunākās tendences – programma paredz vienotu pieeju visiem vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem, koncentrējoties uz individuālajām vajadzībām, nevis izdarīto pārkāpumu?
- vai tiek veikts komplekss darbs? Kas nozīmē, ka tiek veikta padziļināta izpēte par Dienesta esošo situāciju pēc kuras tiek secināts, kuras ir tās vajadzības, kas netiek nosegtas ar esošajiem resocializācijas rīkiem, piem., secinājums varētu būt, ka papildus nepieciešams izstrādāt resocializācijas programmu individuālajam darbam, iegūto prasmju nostiprināšanai, sievietēm, kas ir veikušas vardarbīgus likumpārkāpumus utt.
- veikt padziļinātāku izpēti par resocializācijas darbu ar sievietēm, kas veikušas vardarbīgus likumpārkāpumus.

Izmantoto informatīvo avotu saraksts

- Allen, J. J., & Anderson, C. A. (2017). Aggression and violence: Definitions and distinctions. In P. Sturmey (Ed.), *The Wiley handbook of violence and aggression* (pp. 1-14). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781119057574.whbva001>
- Altschuler, D., Armstrong, T. L., & MacKenzie, D. L.. (1999). Reintegration, Supervised Release, and Intensive Aftercare. U.S. Department of Justice. <https://ojp.gov/pdffiles1/175715.pdf>
- American Psychological Association. (2018a, April 19). *APA Dictionary of Psychology. Anger*. <https://dictionary.apa.org/anger>
- American Psychological Association. (2018b, April 19). *APA Dictionary of Psychology. Aggression*. <https://dictionary.apa.org/aggression>
- American Psychological Association. (2018c, April 19). *APA Dictionary of Psychology. Pathological aggression*. <https://dictionary.apa.org/pathological-aggression>
- American Psychological Association. (2018d, April 19). *APA Dictionary of Psychology. Violence*. <https://dictionary.apa.org/violence>
- Baumeister, R. F., Smart, L., & Boden, J. M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: The dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103(1), 5–33. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.103.1.5>
- Boncu, Ș. Psihologie Socială. (2004). Note de curs: Comportamentul agresiv. Iași: Universitatea „Al.I. Cuza”.
- Bowes, N., McMurrin, M., Williams, B., David, S., & Zammit, I. (2012). Treating alcohol-related violence: Intermediate outcomes in a feasibility study for a randomized controlled trial in prisons. *Criminal Justice & Behavior*, 39, 333–344. <https://doi.org/10.1177/0093854811433759>
- Bush, J. & Parker, R. (2014). *Facilitators' Manual. Cognitive Self Change*. https://www.cognitiveselfchange.com/uploads/1/3/8/5/138505507/csc_manual_2014_printable.pdf
- Bush, J., Harris, D. M., & Parker, R. J. (2016). *Cognitive self change: How offenders experience the world and what we can do about it* (Vol. 53). John Wiley & Sons.
- Bush, J., Parker, R., & Harris, D. (2018). *A Brief Description of Cognitive Self Change. An introduction for program facilitators and others*. https://www.cognitiveselfchange.com/uploads/1/3/8/5/138505507/brief_description_of_csc.pdf
- Centrs MARTA. (n. d.). *Vardarbība. Vardarbības veidi*. <https://marta.lv/lv/marta-darbiba/vardarbiba/>
- Cleveland Clinic. (2023, July 26). *Anger Management*. <https://my.clevelandclinic.org/health/treatments/12195-anger-management>
- Crime Solutions. (2024a, July 17). Program Profile: Serious and Violent Offender Reentry Initiative (Midwestern State). U. S. Department of Justice. Office of Justice Programs. <https://crimesolutions.ojp.gov/ratedprograms/serious-and-violent-offender-reentry-initiative-midwestern-state#2-0>
- Crime Solutions. (2024b, July 17). Program Profile: Minnesota Intensive Supervised Release. U. S. Department of Justice. Office of Justice Programs. <https://crimesolutions.ojp.gov/ratedprograms/minnesota-intensive-supervised-release>
- Crime Solutions. (2024c, July 17). Program Profile: Philadelphia (Penn.) Intensive Aftercare Probation Program. U. S. Department of Justice. Office of Justice Programs. <https://crimesolutions.ojp.gov/ratedprograms/philadelphia-penn-intensive-aftercare-probation-program#0-0>
- Crimeprevention.fi. (n. d.). *Cognitive Self-Change Programme (OMA)*. National Council for Crime Prevention. <https://rikoksentorjunta.fi/en/cognitive-self-change-programme>

- De Vogel, V., Stam, J., Bouman, Y. H., Ter Horst, P., & Lancel, M. (2016). Violent women: A multicentre study into gender differences in forensic psychiatric patients. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 27(2), 145-168.
- Falk, Ö., Wallinius, M., Lundström, S., Frisell, T., Anckarsäter, H., & Kerekes, N. (2014). The 1% of the population accountable for 63% of all violent crime convictions. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 49, 559–571. doi: 10.1007/s00127-013-0783-y
- Feldman, C. (2016). *Mandated Anger Management from the Perspective of Violent Offenders*. City University of New York.
- Giesbrecht, C. J. (2023). A meta-analysis of the effect of violence intervention programs on general and violent recidivism. *Journal of Community Safety and Well-Being*, 8(2), 99-106. DOI: 8. 99-106. 10.35502/jcswb.308.
- Goldstein, A. P.; Glick, B.; and Gibbs, J. C. (1998). *Aggression Replacement Training: A Comprehensive Intervention for Aggressive Youth* (rev. ed.). Champaign, IL: Research Press.
- Government of South Australia. (n. d.). *Programs for violent offenders*. <https://www.corrections.sa.gov.au/Rehabilitation-education-and-work/rehabilitation/programs-for-violent-offenders>
- Gower, M., Morgan, F., & Saunders, J. (2024). Gender responsivity in the assessment and treatment of offenders. *Psychiatry, Psychology and Law*, 31(4), 587-611.
- Gower, M., Spiranovic, C., Morgan, F., & Saunders, J. (2023). The criminogenic profile of violent female offenders incarcerated in Western Australian prisons as per the Level of Service/Risk, Need, Responsivity (LS/RNR) and Violence Risk Scale (VRS). *Psychiatry, psychology and law*, 30(2), 192-210.
- Harvey, J., & Ambrose, D. (2022). *Social Psychology in Forensic Practice* (1th ed). Routledge.
- Hornsveld, R. H., Kraaimaat, F. W., Gijs, L. A., & Palmer, E. J. (2019). Cognitive-Behavioral Treatment (CBT) Programs for Violent Offenders and Sexually Violent Offenders: What Substantive Conditions Must Be Met?. Assessment and obligatory treatment of violent and sexually violent offenders: Integrating research and practice, 103-122.
- Howells, K., Day, A., Williamson, P., Bubner, S., Jauncey, S., Parker, A., & Heseltine, K. (2005). Brief anger management programs with offenders: Outcomes and predictors of change. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 16(2), 296-311.
- Huhtala, J. (2022). *Voiko väkivallan käytöstä luopua?: Viranomaisten ja väkivaltaa tehneiden näkemyksiä väkivallan syistä ja siitä irtautumisesta* [Master's thesis, University of Tampere]. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/137389/HuhtalaJohanna.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Iekšlietu ministrija. (2020). Informatīvais ziņojums “Par bērnu noziedzības novēršanas un bērnu aizsardzības pret noziedzīgu nodarījumu pamatnostādņu 2013.-2019. gadam izpildi”. <https://www.iem.gov.lv/lv/informativa-zinojuma-projekts-par-bernu-noziedzibas-as-noversanas-un-bernu-aizsardzibas-pret-noziedzigu-nodarijumu-pamatnostadnu-2013-2019-gadam-izpildi>
- Jacquin, K. M. (2024, October 31). *Violence*. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/violence>
- Karis Paumets, Ministry of Justice, Prison Department, Rehabilitation Division. Informācija par programmu Aggression replacement training. Saņemts: 2024. gada 21. oktobrī.
- Keränen, M., & Pyykkönen, J. (2024). *Suuttumuksen hallinta-ohjelman ohjaajien näkemykset ohjelman ohjaamisesta*. Laurea-ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/818862/Keranen_Mikko_Pyykkonen_Janne.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Kontilla, A., Aaltonen, M., & Tyni, S. (2018). *Väkivaltarikollisten oma-ohjelman tehokkuuden ja vaikuttavuuden arviointi uusintarikollisuuden näkökulmasta: analyysi omaohjelman*

- suorittaneiden ja keskeyttäneiden väkivaltarikollisten uusintarikollisuudesta. Edilex. <https://www.edilex.fi/artikkelit/18577.pdf>
- Kosonen, V., & Tikkala, P. (2021). *Suuttumuksen hallinta-ohjelmaan osallistuneiden vankien näkemykset ohjelmasta*. Laurea-ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/496532/Kosonen%26Tikkala.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Kourti, A., Stavridou, A., Panagouli, E., Psaltopoulou, T., Spiliopoulou, C., Tsolia, M., ... & Tsitsika, A. (2023). Domestic violence during the COVID-19 pandemic: a systematic review. *Trauma, violence, & abuse*, 24(2), 719-745.
- Kriminalvården. (n. d.). *Oto-Prism*. <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-vard/behandlingsprogram/oto-prism2/>
- Krimināllikums. 17.06.1998. Latvijas Vēstnesis, 199/200, 22.10.2024. <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>
- Lardén, M., Högström, J., & Långström, N. (2021). Effectiveness of an individual cognitive-behavioral intervention for serious, young male violent offenders: randomized controlled study with twenty-four-month follow-up. *Frontiers in psychiatry*, 12, 670957.
- Lardén, M., Nordén, E., Forsman, M., & Långström, N. (2018). Effectiveness of aggression replacement training in reducing criminal recidivism among convicted adult offenders. *Criminal Behaviour & Mental Health*, 28, 476–491. DOI: <https://doi.org/10.1002/cbm.2092>
- Lattimore, P. K., & Visser, C. A. (2009). The multi-site evaluation of SVORI: Summary and synthesis. RTI International and the Urban Institute. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/230421.pdf>
- Latvijas kriminālkodekss. 06.01.1961. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 6, 30.04.1998. <https://likumi.lv/ta/id/318953-latvijas-kriminalkodekss>
- Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. (6. janvāris, 1961.). *Latvijas PSR Likums. Par Latvijas PSR kriminālkodeksa apstiprināšanu*. https://likumi.lv/wwwraksti/1961/LPSR_KK.PDF
- Lench, H. C., Reed, N. T., George, T., Kaiser, K. A., & North, S. G. (2024). Anger has benefits for attaining goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 126(4), 587. <https://doi.org/10.1037/pspa0000350>
- Ļevina, J., Perepjolkina, V., Ancāns, K., un Jokste, I. (2018). Pētījums par vardarbīga nodarījuma izdarīšanas riska novērtēšanas un mazināšanas iespējām: novērtēšanas instrumentu un korekcijas programmas pārņemšanas pamatojums. Rīga: Ieslodzījuma vietu pārvalde.
- Marek Tkáč, Vedoucí programového centra. Informācija par programmu Vnímám i Tebe. Saņemts: 2024. gada 2. oktobrī no Mirka Jakesova, CEP Policy Officer.
- Mercer, G., Ziersch, E., Sowerbutts, S., Day, A., & Pharo, H. (2022). The violence prevention program in South Australia: A recidivism and cost–benefit analysis pilot study. *Criminal justice and behavior*, 49(1), 20-36.
- Minnesota Department of Corrections. (2010). Intensive Supervised Release. <https://www.llojibwe.org/lltpd/sexOffender/isrBackgroundunder.pdf>
- Minnesota Department of Corrections. (n. d.). Fact Sheet. Intensive Supervised Release (ISR). https://mn.gov/doc/assets/Intensive%20Supervised%20Release%20%28ISR%29_tcm1089-371441.pdf
- Novaco, R. W. (2020). Anger treatment with violent offenders. In J. S. Wormith, L. A. Craig, & T. E. Hogue (Eds.), *The Wiley handbook of what works in violence risk management: Theory, research, and practice* (pp. 385–397). Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119315933.ch19>

- Papalia, N., Spivak, B., Daffern, M., & Ogloff, J. R. (2019). A meta-analytic review of the efficacy of psychological treatments for violent offenders in correctional and forensic mental health settings. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 26(2), e12282.
- Par Resocializācijas pamatnostādņēm 2022.-2027. gadam. 13.06.2022. Latvijas Vēstnesis, 116, 16.06.2022. <https://likumi.lv/ta/id/333223-par-resocializacijas-politikas-pamatnostadne-m-20222027-gadam>
- Phoenix Australia. (2022). *Distinguishing between anger, aggression, and violence. A tip sheet for practitioners*. <https://www.phoenixaustralia.org/disaster-hub/wp-content/uploads/2022/06/Distinguishing-between-anger-aggression-and-violence.pdf>
- Pielikums: "Brinn et al. An impact evaluation of the prison-based TSP on reoffending" [PDF fails]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Pielikums: "Generalitat de Catalunya: Programa formatiu d'intervenció en delictes d'odi i no discriminació" [PDF fails]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Pielikums: "HMPPS: Thinking Skills Programme" [PDF fails]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Pielikums: "Keane et al. HII Findings from an interim outcome evaluation" [PDF fails]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Pielikums: "Ministry of Justice An impact evaluation of the prison-based TSP on reoffending" [PDF fails]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Pielikums: "Projekts Phönix [2]" [PDF fails]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Pielikums: "Projekts Phönix" [PDF fails]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Pielikums: "Zviedrija Entre" [PDF materiāls]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Pielikums: PBNI: Guide to Group Work Programmes & Individual Interventions 2024. [PDF fails]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Pielikums: Probační a mediační služba: Metodika k programu Vnímám i Tebe. [PDF fails]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Pielikums: Projekt Křehká šance I: program VIT. [PDF fails]. Papildinājums ziņojumam: Jaunas sabiedrībā īstenojamas resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem probācijas klientiem ieviešanai, 2024.
- Polaschek, D. L. (2019). Interventions to reduce recidivism in adult violent offenders. *The Wiley international handbook of correctional psychology*, 499-514. <https://doi.org/10.1002/9781119139980.ch31>
- Probační a mediační služby. (2022). *Resocializační program Probační a mediační služby získal mezinárodní ocenění*. <https://www.pmscr.cz/resocializacni-program-probacni-a-mediacni-sluzby-ziskal-mezinarodni-oceneni/>
- Psynergy.ca. (n. d.). Violence Reduction Program (VRP). <https://psynergy.ca/vrp>

- Rasnayake, S. (2022). *Psychological theories of violence. Lecture 3*. Masaryk University. https://is.muni.cz/el/fss/podzim2022/SPRb1130/Lecture_3.pdf?kod=NP304Zk;predmet=1120891;stahnout=1;dk=8zvyGbHx
- Rehabilitation Programs Branch. (n. d.). *Violence Prevention Program*. Government of South Australia. https://www.corrections.sa.gov.au/data/assets/pdf_file/0005/31658/Brochure-4-External_VPP_V3.pdf
- Renehan, N., & Gadd, D. (2024). *Building choice in domestic abuse perpetrator interventions: reflections on what clients, victims and practitioners need*. HM Inspectorate of Probation. <https://www.justiceinspectors.gov.uk/hmiprobation/wp-content/uploads/sites/5/2024/09/Academic-Insights-Building-choice-in-domestic-abuse-perpetrator-interventions-Renehan-and-Gadd-1.pdf>
- RTI International & Urban Institute. (n. d.). The multi-site Evaluation of Serious and Violent Offender Reentry Initiative. https://svori-evaluation.org/index.cfm?fuseaction=dsp_home
- Sontheimer, H., & Goodstein, L. (1993). An evaluation of juvenile intensive aftercare probation: Aftercare versus system response effects. *Justice Quarterly*, 10(2), 197-227.
- Timonen, H. (2009). *Om Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen*. [Promocijas darbs, Joensuun Vliopiston Kasvatustieteellisiä Julkaisuja]. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/8682/urn_isbn_978-952-219-221-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Travers, R., Wakeling, H. C., Mann, R. E., & Hollin, C. R. (2013). Recconviction following a cognitive skills intervention: An alternative quasi-experimental methodology. *Legal and Criminological Psychology*, 18, 48–65. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.2044-8333.2011.02026.x>
- Ulmāne, Z., Kukle, G., Skara, K., Muceniece, I., un Rozevska, L. (2023). *Valsts Probācijas dienesta Resocializācijas programmu rokasgrāmata*. Ieslodzījuma vietu pārvaldes Eiropas Sociālā fonda projekts “Resocializācijas sistēmas efektivitātes paaugstināšana” (Nr.9.1.3.0/16/I/001)
- Valsts probācijas dienests. (13. februāris, 2020). *Metodiskie ieteikumi. Vispārējā un vardarbības riska novērtēšana*. Valsts probācijas dienests. Nepublicēts materiāls.
- Valsts probācijas dienests. 30.12.2020. Iekšējo noteikumu Nr. 1110-1-01/INA2020/14/14 “Uzraudzības un probācijas programmu īstenošanas kārtība” konsolidētās versijas 15. pielikums “Probācijas programmu pārskats, atbilstoši probācijas klientu uzraudzības un atbalsta līmenim”.
- Valsts probācijas dienests. (15. jūnijs, 2020b). *Probācijas programmas*. <https://www.vpd.gov.lv/lv/probacijas-programmas>
- Veeh, C. A., Severson, M. E., & Lee, J. (2017). Evaluation of a serious and violent offender reentry initiative (SVORI) program in a Midwest state. *Criminal justice policy review*, 28(3), 238-254.
- Watkins, I. (2011, January 29). The Utility of Level of Service Inventory – Revised (LSI-R) Assessments within NSW Correctional Environments. Research Bulletin No.29. <https://correctiveservices.dcj.nsw.gov.au/documents/research-and-statistics/rb29-utility-of-level-of-service-inventory-.pdf>
- Will P – HMP Usk. (2024, April 24). *Who accredits the courses?* InsideTime, the National Newspaper for Prisoners & Detainees. <https://insidetime.org/mailbag/who-accredits-the-courses/>
- Willis, J., & Henry, O. (14, November, 2024). *State Probation Service of Latvia Conference 2024. The Success Wheel: How it is used in HMPPS Accredited Programmes for people convicted of sexual offences*. [Oral presentation]. *Tehnoloģijas un dzimumnoziegumi – riski un mūsu iespējas*, Rīga, Latvia.

- Wong, S. C., & Gordon, A. (2013). The violence reduction programme: A treatment programme for violence-prone forensic clients. *Psychology, Crime & Law*, 19(5-6), 461-475.
- Wong, S. C., & Gordon, A. (2016). The Violence Reduction Programme: a treatment programme for violence-prone forensic clients. In D. Polaschek (Ed.), *Treatment programmes for high risk offenders*.
- Wood, S. L., & Sommers, M. S. (2011). Consequences of intimate partner violence on child witnesses: A systematic review of the literature. *Journal of child and adolescent psychiatric nursing*, 24(4), 223-236.

PIELIKUMI

Vardarbīgo noziedzīgo nodarījumu uzskaitījums

Vardarbīgo noziedzīgo nodarījumu (turpmāk – NN) uzskaitījums pēc Valsts probācijas dienesta (turpmāk – Dienests) 13.02.2020. sagatavotajiem metodiskajiem ieteikumiem vispārējā un vardarbības riska novērtēšanai, saskaņā ar 2024. gada 22. oktobra Krimināllikuma redakciju⁵.

Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds

- 78.panta trešā daļa*. Par darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem.

Noziegumi pret valsti

- 88.pants. Terorisms.
- 88.¹pants. Terorisma finansēšana.
- 88.²pants. Aicinājums uz terorismu un terorisma draudi.
- 88.³pants. Personas vervēšana un apmācīšana terora aktu veikšanai.

88., 88.¹, 88.² un 88.³panti ir izslēgti ar 26.04.2018. likumu, kas stājas spēkā 23.05.2018. Pārejas noteikumu 22.punkts nosaka, ka personas, kuras šā likuma pantā paredzētos NN izdarījušas līdz dienai, kad stāties spēkā grozījums par šo pantu izslēgšanu, saucamas pie kriminālatbildības un sodāmības saskaņā ar tām šā likuma normām, kuras bija spēkā attiecīgajā nodarījuma izdarīšanas laikā.

Nonāvēšana

- 116.pants. Slepkaivība.
- 117.pants. Slepkaivība pastiprinošos apstākļos.
- 118.pants. Slepkaivība sevišķi pastiprinošos apstākļos.
- 119.pants. Jaundzimuša bērna slepkavība.
- 120.pants. Slepkaivība, kas izdarīta stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī.
- 121.pants. Slepkaivība, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas.
- 122.pants. Slepkaivība, pārkāpjot personas aizturēšanas nosacījumus.
- 124.pants. Novešana līdz pašnāvībai.

Līdzvērtīgie panti saskaņā ar Kriminālkodeksa vēsturisko redakciju (01.04.1962.-30.04.1998.), kas zaudēja spēku 01.04.1999., ir 98., 99., 100., 101., 102. un 104.pants.

NN pret personas veselību

- 125.pants. Tīšs smags miesas bojājums.
- 126.pants. Tīšs vidēja smaguma miesas bojājums.
- 127.pants. Tīšs miesas bojājums, kas nodarīts stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī.
- 128.pants. Tīša miesas bojājuma nodarīšana, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas.
- 129.pants. Tīša miesas bojājuma nodarīšana, pārkāpjot personas aizturēšanas nosacījumus.
- 130.pants. Tīšs viegls miesas bojājums.
- 130.¹pants. Spīdzināšana.
- 132.pants. Draudi izdarīt slepkavību un nodarīt smagu miesas bojājumu.

⁵ Ar * atzīmētie panti tiek vērtēti kā vardarbīgi NN gadījumā, ja tiesas nolēmumā, prokurora priekšrakstā par sodu, prokurora lēmumā vai izvērtēšanas ziņojuma pieprasījumā esošajā NN aprakstā ir informācija par to, ka NN ir saistīts ar vardarbību vai vardarbības draudu izteikšanu.

- 132.¹pants*. Vajāšana.
- 135.panta ceturtais daļa. Par aborta neatļautu izdarīšanu pret grūtnieces gribu vai ja aborta neatļauta izdarīšana izraisījusi grūtnieces nāvi vai citas smagas sekas.
- 139.panta otrā daļa. Par dzīva cilvēka audu vai orgānu nelikumīgu izņemšanu vai izmantošanu medicīniskiem vai jebkādiem citiem mērķiem.

Līdzvērtīgie panti saskaņā ar Kriminālkodeksa vēsturisko redakciju (01.04.1962.-30.04.1998.), kas zaudēja spēku 01.04.1999., ir 105., 106., 107., 108., 109. un 111.pants.

NN pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām

- 143.panta otrā daļa*. Par nelikumīgu iekļūšanu mājoklī pret tajā dzīvojošās personas gribu, lietojot vardarbību, draudus, viltu vai uzdodoties par valsts amatpersonu.
- 145.panta ceturtais daļa*. Par personas datu apstrādes pārzīņa, apstrādātāja vai datu subjekta ietekmēšanu, pielietojot vardarbību vai draudus vai ļaunprātīgi izmantojot uzticību, vai ar viltu nolūkā veikt nelikumīgas darbības ar fiziskās personas datiem.
145.pants tika grozīts un jaunā redakcijā pieņemts 06.06.2024., stājoties spēkā 04.07.2024. Līdz šiem grozījumiem attiecīgais regulējums bija ietverts 145.panta trešajā daļā.
- 148.panta trešā daļa*. Par autortiesību vai blakustiesību pārkāpšanu, ja tā izdarīta lielā apmērā, vai par autortiesību vai blakustiesību pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums, ja to izdarījusi organizēta grupa, vai par piespiešanu ar vardarbību, draudiem vai šantāžu atteikties no autortiesības, vai par līdzautortiesības uzspiešanu, ja tā izdarīta ar vardarbību, draudiem vai šantāžu.

NN pret personas brīvību, godu un cieņu

- 152.pants. Nelikumīga brīvības atņemšana.
- 153.pants. Personas nolaupīšana.
- 154.pants. Ķīlnieku sagrašanās.
- 154.¹pants. Cilvēku tirdzniecība.
- 155.pants. Nelikumīga ievietošana psihiatriskajā slimnīcā.

Līdzvērtīgie panti saskaņā ar Kriminālkodeksa vēsturisko redakciju (01.04.1962.-30.04.1998.), kas zaudēja spēku 01.04.1999., ir 125., 125.¹, 125.², 125.³, 126. un 126.¹ pants.

NN pret ģimeni un nepilngadīgajiem

- 169.¹panta otrā daļa*. Par piekrišanas pieprasīšanu nepilngadīgā adopcijai no šā nepilngadīgā mātes, tēva vai aizbildņa personiski vai ar starpnieku, lietojot vardarbību, draudus, viltu, uzpirkšanu vai citā prettiesiskā veidā, kā arī par šādu starpniecību.
- 173.pants. Par nepilngadīgā apzinātu novešanu līdz dzēruma stāvoklim vai par nepilngadīgā iesaistīšanu nemedicīniskā ārstniecības vai citu līdzekļu lietošanā, kas nav narkotiskas vai psihotropas vielas, bet izraisa apreibumu, ja tā izdarīta, lietojot vardarbību vai draudus.
- 174.pants. Cietsirdība un vardarbība pret nepilngadīgo.

Līdzvērtīgs pants saskaņā ar Kriminālkodeksa vēsturisko redakciju (01.04.1962.-30.04.1998.), kas zaudēja spēku 01.04.1999., ir 111.¹ pants.

NN pret īpašumu

- 176.pants. Laupīšana.
- 183.pants. Izspiešana.
- 184.pants. Izspiešana organizētā grupā.

Līdzvērtīgie panti saskaņā ar Kriminālkodeksa vēsturisko redakciju (01.04.1962.-30.04.1998.), kas zaudēja spēku 01.04.1999., ir 87., 141., 143. un 143.¹ pants.

NN pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību

- 224.pants. Bandītisms.
- 225.pants*. Masu nekārtības.
- 231.panta otrā daļa*. Par huligānismu, ja to izdarījusi personu grupa vai ja tas saistīts ar miesas bojājumu nodarīšanu cietušajam vai ar mantas bojāšanu vai iznīcināšanu, vai ar pretošanos varas pārstāvim vai personai, kura vērsas pret sabiedriskās kārtības pārkāpšanu, vai ja tas izdarīts, lietojot ieročus, kā arī citus miesas bojājumu nodarīšanai izmantojamus priekšmetus.
- 252.panta trešā daļa*. Par narkotisko vai psihotropo vielu vai jaunu psihoaktīvo vielu vai tās saturošu izstrādājumu, kuru aprīte ir aizliegta vai ierobežota, ievadīšanu citai personai vai to pievienošanu citas personas lietošanai paredzētam izstrādājumam pret šīs personas gribu vai tai nezinot, vai ja narkotiskajām vai psihotropajām vielām pievienotas tādas vielas, kas pastiprina to iedarbību, ja tās izdarītas pret nepilngadīgo vai lietojot vardarbību, vai draudot lietot vardarbību vai ja tās izraisījušas smagas sekas.

Līdzvērtīgie panti saskaņā ar Kriminālkodeksa vēsturisko redakciju (01.04.1962.-30.04.1998.), kas zaudēja spēku 01.04.1999., ir 72. un 205. pants.

NN pret pārvaldības kārtību

- 269.pants. Uzbrukums varas pārstāvim un citai valsts amatpersonai.
- 270.pants. Pretošanās varas pārstāvim un citai valsts amatpersonai.
- 272.¹panta otrā daļa, trešā daļa. Par personas uzpirkšanu vai citādu nelikumīgu iespaidošanu nolūkā panākt, lai persona dod nepatiesu paskaidrojumu, atzinumu vai tulkojumu vai atsakās dot paskaidrojumu, atzinumu vai tulkojumu parlamentārās izmeklēšanas komisijai, ja tās saistītas ar vardarbību vai ar vardarbības piedraudējumu, vai ja tās saistītas ar spīdzināšanu.
- 279.panta trešā daļa*. Par patvarību, ja tā saistīta ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai ja ar to radītas smagas sekas.

Līdzvērtīgie panti saskaņā ar Kriminālkodeksa vēsturisko redakciju (01.04.1962.-30.04.1998.), kas zaudēja spēku 01.04.1999., ir 184.pants, 184.¹ panta otrā daļa, 186. un 186.¹ pants.

NN pret jurisdikciju

- 292.pants. Apzināti nelikumīga apcietināšana.
- 293.pants. Apzināti nelikumīga aizturēšana un piespiedu atvešana.
- 310.panta otrā daļa*. Par bēgšanu no īslaicīgās aizturēšanas vai ieslodzījuma vietas (turpmāk – IeV), ja tās saistītas ar vardarbību vai ar vardarbības piedraudējumu pret apsardzi vai citu īslaicīgās aizturēšanas vai ieslodzījuma vietas amatpersonu vai ja tās izdarījusi personu grupa.
- 311.pants. Uzbrukums IeV.

Līdzvērtīgs pants saskaņā ar Kriminālkodeksa vēsturisko redakciju (01.04.1962.-30.04.1998.), kas zaudēja spēku 01.04.1999., ir 72.¹ pants.

NN valsts institūciju dienestā

- 317.panta otrā daļa*. Par valsts amatpersonas izdarītām tīšām darbībām, kas acīmredzami pārsniedz valsts amatpersonai ar likumu vai uzliktu uzdevumu piešķirto tiesību un pilnvaru robežas, ja šīs darbības radījušas būtisku kaitējumu, ja tās saistītas ar vardarbību vai ar vardarbības piedraudējumu vai ja tās izdarītas mantkārīgā nolūkā vai nolūkā iegūt nepamatotas priekšrocības sev vai jebkurai citai personai.

NN militārajā dienestā

- 337.pants. Pretošanās priekšniekam un viņa piespiešana pārkāpt dienesta pienākumus.
- 338.pants. Vardarbība pret padoto.

- 339.pants. Karavīra goda aizskaršana. *Izslēgts ar 13.12.2012. likumu, kas stājas spēkā 01.04.2013.*
- 340.pants. Karavīra piekaušana un spīdzināšana.

Līdzvērtīgie panti saskaņā ar Kriminālkodeksa vēsturisko redakciju (01.04.1962.-30.04.1998.), kas zaudēja spēku 01.04.1999., ir 235.pants un 236. panta trešā daļa.

Probācijas programmas⁶

Probācijas programma	Probācijas programmas mērķis	Probācijas programmas mērķa grupa
<i>Sociālās rehabilitācijas programmas</i>		
Vienkārši par sarežģīto	Veicināt sociālo integrēšanos sabiedrībā un attīstīt sociālās prasmes krimināli sodītām un no IeV atbrīvotām personām, kuras izjutušas sociālo atstumtību pēc ilgstošas atrašanās brīvības atņemšanas vietā, kā arī personām, kurām ir vāji attīstītas sociālās prasmes (jautājumos par darbu, dzīvesvietu, veselību) un zems izglītības līmenis, kas var veicināt sociālās atstumtības risku.	- Probācijas klienti bez vecuma, dzimuma ierobežojuma. - Probācijas klienti ar vāji attīstītām sociālajām prasmēm, zemu izglītības līmeni. - Probācijas klienti ar valodas uztveres traucējumiem un ierobežotu lasītprasmi, rakstītprasmi. - Probācijas klienti ar ierobežotu spēju uztvert informāciju un citiem ierobežojumiem, runas vai dzirdes traucējumi.
Dzīves skola 2	Veicināt sociālo integrēšanos sabiedrībā un attīstīt sociālās prasmes, zināšanas, iemaņas krimināli sodītām un no IeV atbrīvotām personām, kuras izjutušas sociālo atstumtību pēc ilgstošas atrašanās brīvības atņemšanas vietā, kā arī personām, kurām ir vāji attīstītas sociālās prasmes (jautājumos par darbu, dzīvesvietu, veselību) un zems izglītības līmenis, kas var veicināt sociālās atstumtības risku.	- Probācijas klienti bez vecuma, dzimuma ierobežojuma. - Probācijas klienti ar vāji attīstītām sociālajām prasmēm, zemu izglītības līmeni. - Probācijas klienti ar ierobežotu lasītprasmi, rakstītprasmi. - Probācijas klienti, kuriem nepieciešams attīstīt prasmes, zināšanas patstāvīgas dzīves uzsākšanai.
<i>Sociālās uzvedības korekcijas programmas</i>		
Motivācija izmaiņām	Mazināt probācijas klientu noziedzības recidīva risku, negatīvas emocijas un pārliecības, kā arī sociālo atstumtību, veidot un izkopt sociālās pamatprasmes, sekmēt morālo attīstību un veicināt iekļaušanos sabiedrībā.	Programma izstrādāta darbam ar sociālās atstumtības riska grupas personām no 18 gadu vecuma. Pilngadīgi probācijas klienti bez dzimuma, sociālā stāvokļa ierobežojuma.
Emociju menedžments	Spēt noteikt emocionāli nekontrolētas, impulsīvas vardarbīgas uzvedības priekšnosacījumus, apgūstot lietot uzvedības prognozēšanas metodes. Spēt noteikt domāšanas veidu, kas noved pie emocionāli nekontrolētas, impulsīvas vardarbīgas uzvedības, un pārveidot to tā, lai nenonāktu pie vardarbīgas. Spēt noteikt emocionāli nekontrolētas, impulsīvas vardarbīgas uzvedības ietekmi uz sevi un citiem cilvēkiem. Spēt noteikt, kā stress var novest pie emocionāli nekontrolētas, impulsīvas vardarbīgas uzvedības. Spēt noteikt riska faktorus, izaicinātājus un to saistību ar augsta riska situācijām realitātē. Spēt izveidot un pielietot Drošas uzvedības plānu efektīvai emociju vadīšanai.	- Pilngadīgi probācijas klienti, bez dzimuma un sociālā stāvokļa ierobežojuma, kuriem raksturīga emocionāla labilitāte un spontānas emocionālas reakcijas. - Probācijas klienti ar vāji attīstītām emociju pārvaldīšanas spējām, kas rezultējas agresīvā un vardarbīgā uzvedībā

⁶ Valsts probācijas dienesta 30.12.2020. Iekšējo noteikumu Nr. 1110-1-01/INA2020/14/14 “Uzraudzības un probācijas programmu īstenošanas kārtība” konsolidētās versijas 15. pielikums “Probācijas programmu pārskats, atbilstoši probācijas klientu uzraudzības un atbalsta līmenim”.

Probācijas programma	Probācijas programmas mērķis	Probācijas programmas mērķa grupa
Vielu lietošanas menedžments	Veicināt probācijas klientu spēju izprast vielu lietošanas priekšnosacījumus; vielu lietošanas ietekmi fiziskajā, garīgajā, emocionālajā, sociālajā un garīguma jomā, ieskaitot nozieguma izdarīšanu un spēt saistīt vielu lietošanu ar nozieguma izdarīšanas apstākļiem un riskiem nākotnē; spēt noteikt negatīvos domāšanas veidus un tos transformēt, noteikt būtiskās stresa jomas; izveidot jaunus, nekaitīgus uzvedības modeļus; uzstādīt noteiktus mērķus savai ārstēšanai no alkohola un/vai citām atkarību izraisošām vielām; Spēt izmantot iejaukšanos un kontroli tieksmju mazināšanai; noteikt personīgās robežas ar dažādiem cilvēkiem Izveidot plānu, kā novērstu vielu lietošanas atsākšanu.	Pilngadīgi probācijas klienti bez sociālā stāvokļa ierobežojuma un ņemot vērā šādus faktorus: - nav atkarīgs vai nav akūtā lietošanas fāzē, vai ārstēšanā (alkohola, narkotisko vielu); - noziedzīgais nodarījums ir vai var tikt izdarīts atkarību izraisošas vielas ietekmē; - atkarību izraisošu vielu lietošana apgrūtinā un/vai ierobežo klienta sociālo dzīvi – piemēram, klients cieš no izteiktas vientulības izjūtas, apgrūtinā attiecības, rada sarežģījumus profesionālajā vidē; - atkarību izraisošo vielu lietošana rada risku brīvā laika pavadīšanā; - kā papildus informācijai AUDIT testa rezultāts (8-20 punkti).
Cieņpilnu attiecību veidošana	Veicināt probācijas klienta vērtību, uzskatu un uzvedības izvērtēšanu. Attīstīt sociālās prasmes, lai izbeigtu ļaunprātīgu izmantošanu partnerattiecībās.	Pilngadīgi probācijas klienti, kuri ir vardarbīgi partnerattiecībās vai pret bērniem, bez sociālā stāvokļa ierobežojuma.
Uzmanību! Gatavību! Starts!	Attīstīt probācijas klienta sociālās prasmes ieraudzīt, izvērtēt un pielietot alternatīvus uzvedības modeļus noziedzīgai rīcībai. Veicināt jauniešu iesaisti grupas darbā, palīdzēt pārvarēt bailes un kaunu, izzināt sevi un savas vajadzības. Palīdzēt apzināties gan savas, gan citu cilvēku labās īpašības, dotības un resursus. Stiprināt motivāciju un kompetences izjūtu probācijas programmā apgūto prasmju pielietošanai ikdienas situācijās pēc probācijas programmas beigšanas.	- Probācijas klienti vīrieši vecumā no 17 – 25 gadiem, bez sociālā stāvokļa ierobežojuma. - Probācijas klienti, kuriem riska un vajadzību novērtējumā kriminogēnās vajadzības – draugu un paziņu loks, uzvedība/ emocionālā stabilitāte, attieksme ir novērtētas kā būtiskas.
Pārmaiņu ceļš 1	Mazināt risku nākotnē veikt dzimumnoziegumus, tādējādi aizsargājot bijušos, pašreizējos vai potenciālos upurus.	Vīrieši, vecumā no 21 līdz 60 gadu vecumam, vidēja, augsta un ļoti augsta uzraudzības un atbalsta līmeņa -VPD klienti, kuri ir notiesāti par NN izdarīšanu pret tikumību un dzimumneaizskaramību, kas saskaņā ar VPD apstiprināto metodiku ir klasificējams kā A kategorijas dzimumnoziegums.
AUTOkontrolē	Samazināt ceļu satiksmes noteikumu pārkāpēju atkārtotu likumpārkāpumu iespējamību, attīstot viņu izpratni un prasmes, lai novērstu vai kontrolētu riskantu uzvedību.	Pilngadīgi probācijas klienti, bez dzimuma un sociālā stāvokļa ierobežojuma, kuru NN ir saistīts ar ceļu satiksmes noteikumu pārkāpumiem un transportlīdzekļa vadīšanu alkohola reibumā.

CEP dalīborganizāciju prakse

1. tabula. Resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušajiem klientiem.

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	ISTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
Individualized Work Program for Violent Offenders (Individualizēta darba programma vardarbīgiem likumpārkāpējiem)	Valsts probācijas inspekcija, MD	Individuāli pielāgota programma vardarbības pārkāpējiem, lai veicinātu prasmju attīstību, pārvaldītu dusmas/agresiju un reaģētu piemēroti situācijās, kas to izraisīja.	-	-	- personām, kuras notiesātas par vardarbību	Individuāli	-	-	<i>Īpašs uzsvars tiek likts uz personas iekšējiem resursiem, motivāciju mainīties, ar mērķi paaugstināt personas adaptācijas līmeni patstāvīgas dzīves prasībām, samazināt recidīva, jaunu pārkāpumu izdarīšanas risku.</i>
Project Phoenix (Projekts Phoenix)	Minhenes reģionālā tiesa, DE	Vairāku posmu programma, kas ietver anti-agresijas treniņu (Anti-Aggression-Training), sociālo prasmju kursu (Social Training Course) un loģikas un rehabilitācijas programmu (Reasoning and Rehabilitation Program).	vīrieši	-	- vardarbīgus noziegumus pastrādājušie	Grupu un individuālas sesijas	Sākotnējā izvērtēšana 6 līdz 12 stundas, intervences fāzes ilgums tiek pielāgots individuālajām dalībnieka vajadzībām.	Tikai sertificēti profesionāļi ar darba pieredzi, izglītību un specifisku sertifikātu.	<i>Ļoti specializēta koncepcija - augsti organizēta un profesionāla programma. Soda izpildes laikam ir jābūt vismaz 12 mēnešiem</i>
Behavior-Conversion-Change (Uzvedība-Sarunas-pārmaiņas)	Lietuvas probācijas dienests, LT	Vardarbības cēloņu un seku izpēte, uzvedības maiņa, vardarbības neatkārtošana.	vīrieši un sievietes	-	- vardarbība	Individuāli	1-2 mēneši. 6 sesijas (45-60 min.), 1 papildu intervija.	-	-
OMA – My Own Change (Manas izmaiņas)	Somijas Cietumu un Probācijas dienests, FI	Samazināt recidīvismu vardarbīgu noziedznieku vidū, ietekmējot domāšanas modeļus un veicinot uzvedības maiņu.	vīrieši	-	- nopietna un tīša vardarbība -vidēji augsta vai augsta riska vardarbīgiem likumpārkāpējiem	Grupas un individuālas sesijas	Vidēji 7 mēneši (nodarbība aptuveni 75 minūtes)	Programmu vadītājiem jābūt apmācītiem kognitīvi-biheviorālajā terapijā un kriminālpsiholoģijā.	<i>“Ļoti smaga programma, un ne katrs vardarbīgs cilvēks var to visu izturēt.”</i>
Aggressiveness Replacement Training (Agresijas aizvietošanas programma)	Tieslietu ministrija, EE	Attīstīt sociālās prasmes, dusmu vadību un morālo domāšanu, samazināt vardarbības un recidīvisma risku, aizstājot agresīvu uzvedību ar prosociālām alternatīvām.	vīrieši un sievietes	-	- Vardarbīgi noziedznieki ar atkārtotu vardarbības lietošanu, kuri ir motivēti mainīt savu uzvedību un atbilst noteiktiem iekļaušanas kritērijiem.	Grupas	18 nodarbības (120 min)	Vadītāji, kuri var veikt grupu darbu; nav nepieciešama specifiska psiholoģiskā izglītība, bet vēlams pieredze grupu vadīšanā.	<i>Noziedzniekiem ar vardarbības pieredzi starppersonu attiecībās, pat ja tas nav novedis pie notiesāšanas. Īpaša uzmanība jāpievērš tiem, kuru pašreizējais noziegums ietver vairākus vardarbības gadījumus.</i>

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	IESTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
Entré	Cietumu un probācijas dienests, SE	Pārvarēt personīgos šķēršļus, kas kavē uzvedības maiņu, un stiprināt prasmes, kas nepieciešamas, lai veidotu jaunu, noziedzīgas vides un ekstrēmistu grupu un radikalizācijas ietekmes brīvu dzīvesveidu.	vīrieši un sievietes	pieaugušie	- augsta riska likumpārkāpēji, kas iesaistījušies organizētā noziedzībā, vardarbībā, radikalizācijā	Individuāli	25-40 individuālas sesijas, 1-2 reizes nedēļā, katra ilgst 60-90 minūtes (programmas ilgums un saturs tiek pielāgots individuālajām klienta vajadzībām)	Uzvedības zinātņu grāds un speciāla apmācība.	<i>Programma klientiem, kuri iesaistīti organizētā noziedzībā, bieži vardarbīga rakstura, un kuriem ir augsts recidīvisma risks. Programma tiek izmantota arī klientiem, kuri ir radikalizēti vai notiesāti par ekstrēmismu.</i>
III - Healthy Identity Intervention (<i>Veselīgas identitātes intervence</i>)	Viņa Majestātes cietumu un probācijas dienests, Anglija un Velsa	Mērķis ir palīdzēt indivīdiem risināt jautājumus, kas veicinājuši viņu iesaisti grupā, ideoloģijā vai kustībā, kas noveda pie terorisma vai ar terorismu saistīta nozieguma.	vīrieši un sievietes	pieaugušie	- terorisms, ar terorismu saistīti noziegumi, vardarbība pret sievietēm	Individuāli	-	Psihologi un kvalificēti probācijas speciālisti.	<i>Programma tika akreditēta 2018.gadā.</i>
Programa formatiu d'intervenció en delictes d'odi i no discriminació (<i>Programma naida noziegumiem un diskriminācijas novēršanai</i>)	Katalonijas valdības Tieslietu un demokrātiskās kvalitātes departaments, ES)	Programmas mērķis ir novērst diskrimināciju un neiecietību ieslodzīto vidū, izslēgt vardarbību no viņu uzvedības, veicinot drošību, un panākt, lai viņi pieņem atbildību par savu rīcību. Tiek attīstītas jaunas uzvedības prasmes, lai novērstu atkārtotus pārkāpumus, veicināta pro-sociālā un neagresīvā uzvedība, kā arī tiek mācītas vienlīdzības un iecietības vērtības	-	-	-noziedznieki, kas veikuši noziegumus naida vai diskriminācijas dēļ	Grupas sesijas	45 stundas	Speciālisti sociālajā darbā, tiesību un cilvēktiesību jomā, kuriem ir pieredze naida noziegumu un diskriminācijas jautājumos	Metodes ietver virtuālo realitāti, empātijas attīstīšanu un sociālo prasmju apmācību. Uzsvars uz diskriminācijas un naida ietekmi uz cietušajiem un sabiedrību.
Beyond Violence programme (<i>Pāri vardarbībai</i>)	Ziemeļīrijas Probācijas dienests, IE	Risināt sieviešu pieredzēto vai izdarīto vardarbību un traumas krimināltiesību sistēmā.	sievietes	18 gadi un vairāk	- vardarbība	Grupas	20 sesijas (40 stundas)	Vadītājiem jāievēro strukturēta pieeja, vēlams ar pieredzi darbā ar traumu un vardarbības novēršanu.	<i>Oriģināli Zviedrijas programma.</i>
You and Me (Tu un Es)	Lietuvas probācijas dienests, LT	Kognitīvās uzvedības korekcijas programma, galvenās programmas mērķa jomas ir: 1.vardarbības prevencija; 2. psihoaktīvo vielu lietošanas prevencija; 3. vispārējās	-	-	- noziedzīga uzvedība, psihoaktīvo vielu lietošana, vardarbība	Individuāli	3-4 mēneši. Vismaz 13 nodarbības (60-120 min.).	Augstākā izglītība un pieredze motivējošas intervēšanas pielietošanā darbā ar likumpārkāpējiem.	<i>Izstrādāta 1993. gadā Anglijā, ieviesta Lietuvā 2008. gadā (līdz 2015.gadam vairāk kā izmēģinājuma programma). Pētījumi apstiprina efektivitāti recidīvisma mazināšanā, ja nodrošināta programmas integritāte un atbilstoši apstākļi.</i>

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	ĪESTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
		noziedzīgas uzvedības prevencija.							Programma ietver 3 posmus: vajadzību izvērtēšana, prasmju attīstība, prasmju nostiprināšana.

2. tabula. Resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus ģimenē izdarījušajiem klientiem.

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	ĪESTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
Program to Reduce Violent Behavior in the Family (Programma vardarbīgas uzvedības mazināšanai ģimenē)	Valsts probācijas inspekcija, MD	Programma vērstā uz vardarbīgas uzvedības (ģimenē) maiņu uz nevardarbīgu.	-	-	- vardarbīgus noziegumus izdarījušie - personām, kurām novērošanas periodā konstatētas vardarbības izpausmes	Grupas un individuālas sesijas	10 tēmas	Speciālisti, kuri strādā ar ģimenes agresoriem.	Programmas pamatā ir pamatkonceptcija "roata egalitāti, roata puterii" (vienlīdzības rats, varas rats). Ietver ģimenes vardarbības izpratnes konceptuālo ietvaru, kā arī dažādas metodes, kas palīdz dalībniekiem pārdomāt savu uzvedību un izpratni par nepieciešamību pēc pārmaiņām.
Predov - Preventing domestic violence (Vardarbības novēršana ģimenē)	Cietumu un probācijas dienests, SE	Programmas mērķis ir novērst vardarbību ģimenē, samazināt recidīva risku un veicinot pozitīvas uzvedības izmaiņas.	vīrieši un sievietes	-	- vidēji augsta riska likumpārkāpēji, kas iesaistīti ģimenes vardarbībā	Individuāli	17-22 nodarbības (17 obligātās + 5, kas balstītas uz vajadzībām), 60-90 minūtes garas	Darbinieki	Pilotprojekts 2019.gadā..
RVP (Relationvāldsprogrammet) (Attiecību vardarbības programma)	Cietumu un probācijas dienests, SE	Mērķis ir risināt un samazināt vardarbīgu uzvedību attiecībās, īpaši ģimenes vardarbības kontekstā.	vīrieši un sievietes	-	- augsta un ļoti augsta riska likumpārkāpēji, kas notiesāti par vardarbību attiecībās	Individuāli	25-40 sesijas (1 līdz 1,5 stundas) ar biežumu 1-2 sesijas nedēļā.	Darbinieki	-
BBR- Building Better Relationships (Labāku attiecību veidošana)	Viņa Majestātes cietumu un probācijas dienests, Anglija un Velsa	Samazināt vīriešu vardarbību intimās attiecībās, risinot vairāku faktoru ietekmi uz vardarbīgu uzvedību.	vīrieši	pieaugušie	- likumpārkāpēji, kas sodīti par vardarbību pret sievietēm	Grupas	29 sesijas (aptuveni 2 stundu garumā).	Sertificēti speciālisti.	Atbalsts ir pieejams arī cietušo partneriem. Programma akreditēta 2013.gadā..
LNM - Living as New Me (Dzīvošana kā jaunais es)	Viņa Majestātes cietumu un probācijas dienests, Anglija un Velsa	Programma, kas nodrošina prasmju uzturēšanu un atbalstu tiem, kuri jau ir izgājuši citas programmas, piemēram, New me strenghts(NMS) vai becoming new me Plus(BNM+).	vīrieši un sievietes	pieaugušie	- vardarbība ģimenē - seksuāli noziegumi - vardarbība starp intīmiem partneriem	-	-	-	-

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	IESTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
NMS – New Me Strengths (<i>Mana jaunā es stiprās puses</i>)	Viņa Majestātes cietumu un probācijas dienests, Anglija un Velsa	Palīdzēt dalībniekiem saprast "vecā Es" problēmas un nostiprināt "jaunā Es" uzvedību, veicinot dalībnieku pārkāpumu novēršanu un sociālo atbildību.	vīrieši ar mācīšanās traucējumiem	pieaugušie	- vardarbība ģimenē - seksuāli noziegumi - vardarbība starp intīmiem partneriem	Grupas un individuālas sesijas	Apmēram 3 mēneši, 32 grupas sesijas, 4 individuālas (katra aptuveni 2 stundas)*	-	Alternatīva programmai "Thinking skills. "Horizon", "Building better relationships". Programma pieaugušiem vīriešiem ar mācīšanās traucējumiem, kuri notiesāti par dažādiem noziegumiem, lai attīstītu prasmes veidot pro-sociālu identitāti un dzīvi bez noziegumiem.*
Intervention program for domestic violence (<i>Intervences programma vardarbībai ģimenē</i>)	Lietuvas probācijas dienests, LT	-	vīrieši un sievietes	-	- ģimenes un partnerattiecību vardarbība	Grupas	4-7 mēneši. IPM (vīriešiem) - 26 nodarbības, IPW (sievietēm) - 17 nodarbības (nodarbība 120 minūtes).	-	Grupas programma uzvedības korekcijām. IPM - vīriešiem, IPW - sievietēm.
PREDOV- Prevention of Domestic Violence (<i>Vardarbības ģimenē novēršana</i>)	Somijas Cietumu un Probācijas dienests, FI	Programma vardarbības ģimenē novēršanai.	vīrieši un sievietes	-	-	-	-	-	Oriģināli Zviedrijas programma.
BBR - Building Better Relationships (<i>Labāku attiecību veidošana</i>)	Ziemeļīrijas Probācijas dienests, IE	Samazināt atkārtotu vardarbīgu rīcību intīmajās attiecībās	vīrieši	18 gadi un vairāk	-vardarbība pret intīmo partneri attiecībās, novērtēti kā augsta riska likumpārkāpēji pēc B-SAFER instrumenta	Grupas un individuālas sesijas	Aptuveni 8 mēneši (24 grupas nodarbības un 5 individuālās)	-	Papildus prasībām, dalībniekiem jābūt stabilam garīgajam stāvoklim, un jebkuras atkarības problēmas ir jākontrolē. Programma neattiecas uz sievietēm, vai cilvēkiem, kuriem vardarbība notiek tikai ģimenes vai vienādā dzimuma attiecībās.
PPRP - Promoting Positive Relationships Programme (<i>Pozitīvu attiecību veicināšanas programma</i>)	Ziemeļīrijas Probācijas dienests, IE	Attīstīt emocionālo inteliģenci un uzvedības prasmes, lai novērstu vardarbīgu un neveselīgu uzvedību intīmās attiecībās	Vīrieši	18 gadi un vairāk	- vardarbība vai ļaunprātīga izturēšanās attiecībās, novērtēti kā vidēja riska likumpārkāpēji pēc B-SAFER instrumenta	Grupas un individuālas sesijas	6 mēneši	-	Programma nav piemērota sievietēm, vīriešiem ar nopietnām garīgās veselības problēmām vai tiem, kuri novērtēti kā zema vai augsta riska. Uzraudzībā jābūt vismaz 1 gadu.
Programme for Reducing Domestic and Intimate Partner Violence (<i>Programma vardarbības ģimenē un intīmo partneru vardarbības mazināšana</i>)	Tieslietu ministrija, EE	Mācīt indivīdiem uzņemties atbildību par savu un tuvinieku drošību.	vīrieši un sievietes	-	- noziedznieki, kuri ir pielietojuši vardarbību tuvās attiecībās vai pret ģimenes locekļiem	Grupas	12+1 grupu tikšanās (līdz 3 stundām)	Izpratne par vardarbības prevencijas stratēģijām tuvās attiecībās un ģimenēs.	Programma vērsta uz tiem, kuri ir lietojuši vardarbību tuvās attiecībās vai pret ģimenes locekļiem. Galvenais mērķis ir uzlabot drošību, iemācot uzņemties atbildību.

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	IESTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
Programa formatiu en violència de gènere i intrafamilia (<i>Programma dzimumu un ģimenes vardarbības izdarītājiem</i>)	Katalonijas valdības Tieslietu un demokrātiskās kvalitātes departaments, ES	Programmu mērķi ir palīdzēt agresoriem uzņemties atbildību par vardarbības epizodēm, novērst iracionālus priekšstatus par sievietēm, attīstīt sociālās prasmes, pārvaldīt trauksmi un dusmas, kā arī veicināt empātiju pret cietušo.	vīrieši	-	-vardarbības izdarītāji ģimenē un dzimuma vardarbības izdarītāji	Grupas un individuālas sesijas (7–18 dalībnieki)	4 individuālās sesijas un 13 grupu nodarbības, kopā 17 sesijas.	Speciālisti psiholoģijā, sociālajā darbā un tiesību jomā, kuriem ir pieredze dzimumu un ģimenes vardarbības jautājumos	Izmanto lomu spēles, emocionālās pašvadības apmācības un kognitīvas pārstrukturēšanas tehnikas. Uzsvērs uz pašizpratni un empātijas veidošanu.
GBV- Gender based violence programm (<i>Dzimuma balstīta vardarbība</i>)	Horvātijas probācijas dienests, HR	Izbeigt vai samazināt uz dzimumu balstītu vardarbību; mainīt tos dinamiskos faktorus, kas literatūrā norādīti kā būtiski ar dzimumu saistītas vardarbības kontekstā; dekonstruēt seksistiskus uzskatus un šovinistiskas attieksmes; uzlabot pārkāpēju psiholoģisko funkcionēšanu, liekot uzsvāru uz emocionālo regulējumu un prosociālo prasmju un vērtību apguvi; paaugstināt motivāciju pārmaiņām	vīrieši, kas veic vardarbību dzimuma dēļ	-	-	Veidotas kā grupu nodarbības, bet biežāk individuāli (saistībā ar grūtībām nokomplektēt grupas)		Psihologi, sociālie pedagogi, sociālie darbinieki (kas izģājuši apmācības)	<i>Tiesas noteikts obligāts pasākums par iekļaušanu programmā, lai novērstu vardarbīgu uzvedību. Izstrādāta, izmantojot KBT, kā arī Atturēšanās modeli (Desistance model) un Labas Dzīves modeļa pieeju.</i>
Anger Management (<i>Dusmu vadība</i>)	Tieslietu ministrija, BG	-	-	-	- notiesātajiem par ģimenes vardarbību un agresiju pret ģimenes locekļiem				

3. tabula. Resocializācijas programmas klientiem, kas veikuši dzimumnoziegumus.

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	IESTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
Horizon	Viņa Majestātes cietumu un probācijas dienests, Anglija un Velsa	Atbalstīt pieaugušos vīriešus, kas izdarījuši seksuālus noziegumus, lai viņi izveidotu konstruktīvu dzīvesveidu, kas neietver atkārtotu noziegumu izdarīšanu.	vīrieši	pieaugušie	- vidēja vai augsta riska likumpārkāpēji, kas izdarījuši seksuālu noziegumu	Grupas	31 sesija (62 stundas)	-	<i>Horizon ir paredzēta tiem, kuriem ir vidēja vai augstāka riska vērtējums pēc Risk Matrix 2000s, un galvenā terapijas vajadzība ir saistīta ar seksuālajiem noziegumiem.</i>

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	IENTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
US-New Direction (Jauns ceļš)	Somijas Cietumu un Probācijas dienests, FI	Individuāla programma seksuālās uzvedības traucējumiem.	vīrieši un sievietes	-	-	Individuāli	-	-	Ilgtermiņa programma nopietnai un tišai vardarbībai. Programma sākas cietumā un turpinās nodaļas/kopienas cietumā.
Maps for Change	Ziemeļīrijas Probācijas dienests, IE	Strukturēta pieeja, izmantojot vingrinājumus, lai palīdzētu vīriešiem, kas izdarījuši seksuālus noziegumus, sasniegt pozitīvas izmaiņas, veidojot prasmes.	Vīrieši	18 gadi un vairāk	- seksuāli motivēti noziegumi, tai skaitā interneta noziegumi (vidēji risks pēc RM2000 un STABLE)	Individuālas sesijas	-	-	Programma izmanto vingrinājumus, kas pielāgoti konkrētām vajadzībām, pamatojoties uz STABLE novērtējumiem.
Programes formatius i de tractament per a persones penades per delictes sexuals (Programma seksuālajiem noziedzniekiem)	Katalonijas valdības Tieslietu un demokrātiskās kvalitātes departaments, ES	Samazināt recidīva risku seksuālos noziegumos, izmantojot uzvedības maiņu, empātijas apmācību un izpratni par seksuālās vardarbības sekām cietušajiem.	vīrieši	-	Programmas mērķa grupa ir vīrieši, kas ir notiesāti par seksuāliem noziegumiem un kam, kā nosacījums soda atlikšanai vai nosacītai brīvībai, ir jāpiedalās seksuālās izglītības programmā.	Individuālas un grupas sesijas (individuāla diagnoze, pēc tam grupas sesijas)	45 stundas grupām, 20 stundas individuālajām sesijām	Programmas vadītāji ir psihologi, tiesību speciālisti un profesionāli seksuālo noziegumu rehabilitācijā	Tehnikas ietver individuālas iekļaušanās, kognitīvi-uzvedības terapiju un empātijas apmācību. Programma sākas ar diagnostikas novērtējumu, lai pielāgotu ārstēšanas plānu.

4. tabula. Vispārējās resocializācijas programmas vardarbīgus noziegumus izdarījušiem klientiem.

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	IENTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
			Dzimums	Vecums	Nozieguma veids				
VIT - Vnímám i Tebe (Es jūtu Tevi)	Probācijas un mediācijas dienests, CZ	Palielināt atbildību pret noziegumos cietušajiem - stiprināt pārkāpēju izpratni par noziedzīgo uzvedību, tā riska faktoriem, palīdzēt attīstīt empātiju, apzināties sekas un samazināt recidīvisma risku.	vīrieši un sievietes	-	- nav stingri noteikts, priekšroka vardarbīgus noziegumus izdarījušajiem - nevar piedalīties seksuālos noziegumos un noziegumos pret bērniem izdarījušie, kā arī personas ar akūtām psihiskām problēmām	Grupas	-	Apmācīti pasniedzēji (bijušie probācijas speciālisti, darbinieki ar psiholoģisko, juridisko un pedagoģisko izglītību, sociālie darbinieki u.c.).	Izveidota, pamatojoties uz ārvalstu praksi (Victim Impact Training). Ieviesta 2016.-2020.gadā atsevišķos cietumos, pēc tam pielāgota darbam ar likumpārkāpējiem, kas izcieš sodu brīvībā, pārskatīšana notikusi 2021.gadā.

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	IESTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
			Dzimums	Vecums	Nozieguma veids				
Oto-Prism One to One	Cietumu un probācijas dienests, SE	Vērsta uz atkārtotas likumpārkāpumu izdarīšanas riska samazināšanu un, ja nepieciešams, vielu lietošanas recidīva mazināšanu.*	-	-	-vispārējiem noziedzīgiem nodarījumiem, var tikt lietota vardarbīgajiem noziedzniekiem	Individuāli	20 tikšanās (tikšanās ilgst 60-90 minūtes)	-	<i>Balstīta uz KBT, Programmas OTO un Prism tika akreditētas attiecīgi 2003. un 2006. gadā, 2022. gadā tās tika pārskatītas, kļūstot par programmu Oto-Prism*, programmas struktūru veido trīs daļas: novērtēšana, praktisko iemaņu apmācība un individualizācija.</i>
Motivational interview (Motivējošā intervija)	Lietuvas probācijas dienests, LT	Motivācija mainīt uzvedību, izvērtējot uzvedības pozitīvās un negatīvās sekas, palielinot motivāciju piedalīties turpmākajās programmās.	-	-	-	-	-	-	-
Motivational Interviewing (RMK) (Motivējošā intervija)	Somijas Cietumu un Probācijas dienests, FI	Motivējošās intervijas metode.	vīrieši un sievietes	-	-	-	-	-	<i>Parasti pirmais solis pirms citām programmām.</i>
TPS – Thinking Skills Programme (Domāšanas prasmju programma)	Viņa Majestātes cietumu un probācijas dienests, Anglija un Velsa	Programma pieaugušajiem, lai attīstītu problēmu risināšanas, attiecību veidošanas, pašvadības prasmes un veicinātu pro-sociālu uzvedību un attieksmi.	vīrieši un sievietes	no 18 gadiem	- dažādi noziegumi	Grupas un individuālas sesijas	19 sesijas (15 grupu sesijas un 4 individuālas sesijas), kopā apmēram 38 stundas	Prasme darbā ar noziedzniekiem.	<i>Piemērota vidēja un augsta riska pārkāpējiem</i>
Thinking Skill Programme (Domāšanas prasmju programma)	Ziemeļīrijas Probācijas dienests, IE	Veicināt domāšanas maiņu par noziedzīgu uzvedību un palīdzēt pārvaldīt riska faktorus sociāli pieņemamākā veidā.	vīrieši un sievietes	18 gadi un vairāk	- jebkāda veida noziedzīga uzvedība, ieskaitot tos, kuriem ir iepriekšēja vardarbības ģimenē vai seksuāla rakstura noziegumu	Grupas un individuālas sesijas	Aptuveni 5 mēneši	Jābūt apmācītiem kognitīvi-biheiviorālajā pieejā un jāprot izmantot ACE (Noziedzības novērtēšanas rīku).	<i>Thinking Skills Programme balstās uz KBT. Tā ir vērsta uz dažādām noziedzīgām uzvedībām, un dalībniekiem jābūt novērtētiem kā vidēja/augsta riska ar ACE kopējo rezultātu 8 vai vairāk dažādās jomās, piemēram, domāšanā, agresijā, dzīvesveidā, cietušo kaitējuma ignorēšanā un pro-kriminālās attieksmēs.</i>
Program for general offending and violent offender (Programma vispārējiem likumpārkāpējiem un vardarbīgiem likumpārkāpējiem)	Horvātijas probācijas dienests, HR	Mērķis ir pārtraukt vai būtiski samazināt noziedzīgu uzvedību un samazināt noziedzīgu darbību atkārtotāšanās biežumu/intensitāti/nopietnību; uzlabot dalībnieku garīgo stāvokli; paaugstināt motivācijas līmeni mainīt uzvedību	-	-	-	Veidotas kā grupu nodarbības, bet biežāk veic individuāli (saistībā ar grūtībām nokomplektēt grupas)	-	Psihologi, sociālie pedagogi, sociālie darbinieki (kas izģājuši apmācības)	<i>Tiesas noteikts obligāts pasākums par iekļaušanu programmā, lai novērstu vardarbīgu uzvedību. Izstrādāta, izmantojot KBT, kā arī Atturēšanās modeli (Desistance model) un Labas Dzīves modeļa pieeju.</i>

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	IESTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
			Dzimums	Vecums	Nozieguma veids				
VINN	Somijas Cietumu un Probācijas dienests, FI	Vispārēja motivācijas un diskusiju programma sievietēm, ko var izmantot vardarbīgas uzvedības risināšanai.	sievietes	-	-	Gan grupās, gan individuāli*	-	-	
WIN (Uzvarēt)	Tieslietu ministrija, EE	Programmas mērķis ir veicināt un motivēt dalībniekus pārmaiņām.	sievietes	-	- visas notiesātās sievietes, aptverot plašu tēmu loku, ieskaitot vardarbību	Grupas un individuālas sesijas	15 grupas nodarbības, 6-8 sesijas individuālas nodarbības	Vadītājiem jābūt spējīgiem aptvert dažādas tēmas, tostarp identitāti, komunikāciju un vardarbības novēršanu.	Programmā ir iekļautas dažādas tēmas, tostarp vardarbība (identitāte, komunikācija, narkotikas un atkarība, bērni, seksualitāte un mīlestība, skumjas un zaudējumi, sociālie tīkli)

5. tabula. Agresijas un dusmu vadības resocializācijas programmas.

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	IESTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
			Dzimums	Vecums	Nozieguma veids				
SUHA – Anger Management (Dusmu vadība)	Somijas Cietumu un Probācijas dienests, FI	Īstermiņa programma impulsīvai vardarbībai	vīrieši un sievietes	-	- impulsīva vardarbība	-	-	-	Grupas programma uzvedības korekcijām. IPM - vīriešiem, IPW - sievietēm.
Reducing violent behavior during probation (Vardarbīgas uzvedības mazināšana probācijas laikā)	Valsts probācijas inspekcija, MD	Dažādu personīgo resursu (kognitīvo, uzvedības, emocionālo) apguves un attīstības stimulēšana.	-	pieaugušie	- personām ar traucējošu uzvedību, kas tiek uzskatīta pat bīstamu gan pašiem, gan apkārtējiem	Grupas un individuālas sesijas	3-5 mēneši	-	Pilotprogramma.Safer lifes Metodoloģija ir vērsta uz motivējošo interviju.
Anti-aggression training / Anti-violence training (Anti-agresijas apmācība / Pretvardarbības apmācība)	Baden-Virtembergas probācijas un tiesu palīdzības pakalpojumi, DE	Paredzēta agresijas vai vardarbības mazināšanai.			- agresija, vardarbība			Sertificēti speciālisti, kas izgājuši atbilstošu apmācību	Lai piedāvātu šo kursu, jāiziet speciāla apmācība.
Anger Management Program (Dusmu vadības programma)	Lietuvas probācijas dienests, LT	Grupas programma uzvedības korekcijai.				Grupas	6-7 mēneši, 4 individuālas un 22 grupas nodarbības.		Programma pārņemta no Norvēģijas.
I-Map	Rumānijas probācijas dienests, RO Iuliana Elena Carbunaru	Dusmu vadības programma.	vīrieši	no 16 gadiem	- saskaras ar dusmu vadības problēmām	Individuāli	9 nodarbības	apmācīts programmas vadītājs	Izstrādāta projekta ietvaros Rumānijai, Īrijai un Itālijai pirms 10 gadiem. Uzraudzības ilgums nedrīkst būt mazāks par 12 nedēļām.

PROGRAMMAS NOSAUKUMS	IESTĀDE	MĒRĶIS	MĒRĶGRUPA			Programmas veids	Ilgums	Prasības programmu vadītājiem	PAPILDINFORMĀCIJA
			Dzimums	Vecums	Nozieguma veids				
Anger Management Intervention (<i>Dusmu vadības intervence</i>)	Ziemeļriņas Probācijas dienests, IE	Palīdzēt dalībniekiem izprast savas domas, jūtas un uzvedību, kas saistīta ar dusmām, identificēt izraisītājus un attīstīt prasmes dusmu pārvaldīšanai.	Vīrieši un sievietes	18 gadi un vairāk	-impulsīvi noziegumi (reaktīvi)	Individuālas sesijas	Aptuveni 3 mēneši (8 individuālas sesijas)		<i>Programma sastāv no pieciem moduļiem, kas koncentrējas uz domu, jūtu un uzvedības izpratni un dusmu pārvaldību. Papildu resursi ir pieejami dalībniekiem ar zemāku IQ.</i>
Anger Management (<i>Dusmu vadība</i>)	Tieslietu ministrija, EE	Uzlabo izpratni par to, kas ar klientu notiek dusmās; paskaidro, kāpēc ir nepieciešams kontrolēt savu uzvedību; sniegt informāciju, kas ir noderīga dusmu vadībai; uzlabo spēju vadīt dusmas; sniegt iespēju praktizēt dusmu vadību, izmantojot lomu spēles.	vīrieši un sievietes	-	- vardarbīgi noziedznieki ar grūtībām dusmu kontrolē, vidēja un augsta riska	Grupas	8 tikšanās (katra divas stundas)	Pieredze dusmu pārvaldības un lomu spēles metodēs.	<i>Vardarbīgiem noziedzniekiem, kuriem ir grūtības kontrolēt dusmas, īpaši vidēja un augsta riska. Koncentrējas uz dusmu pārvaldību un izpratni. Adaptēta no Somijas, izstrādāta Anglijā</i>

Papildinformācija par programmu VIT

Probační a mediační služba od roku 2021 v pěti z osmi soudních krajů zajišťuje v programových centrech realizaci resocializačních skupinových programů pro pachatele. Programy vedou vyškolení lektoři, v jejichž řadách jsou bývalí zkušení probační úředníci, terapeuti, pracovníci s psychologickým, právním a pedagogickým vzděláním, sociální pracovníci atd. V nabídce máme v současné době čtyři typy programů pro dospělé a mladistvé. Nově ve spolupráci s kolegy z Norska zařazujeme program anger managementu pro pachatele násilných trestných činů. S ním ovšem ještě nemáme prakticky žádné konkrétní zkušenosti z praxe, které by bylo možné sdílet. S tématem násilí nejintenzivněji pracujeme v rámci programu s názvem Vnímám i Tebe. V nabídce neziskových organizací se vyskytují specializované programy zaměřené na práci s násilnými pachateli, které však působí pouze lokálně s nižší mírou dostupnosti, a zpravidla pouze v individuální formě práce s klientem. O konkrétní podobě a účinnosti těchto programů nemáme bohužel ucelené poznatky, které bychom mohli sdílet.

Program Vnímám i Tebe (dále jen VIT) je inspirován zahraniční praxí (Victim Impact Training) a přináší efektivní a českým podmínkám přizpůsobenou metodologii. Program VIT byl nejdříve uveden do praxe v rámci projektu Křehká šance II (2016 – 2020) ve vybraných věznicích. Následně byl upraven do podoby k využití v práci s pachateli vykonávajícími tresty na svobodě, kterým byla uložena povinnost absolvování programu tohoto typu. Revize metodiky a dalších materiálů k programu VIT proběhla v roce 2021 v rámci projektu Zpátky do života s cílem jeho realizování v programových centrech.

Program VIT má za cíl posílení náhledu pachatelů trestných činů na kriminální chování a na rizikové faktory, které s ním souvisejí. Pomáhá rozvíjet empatii, uvědomit si dopady svého jednání na vlastní život, život svých blízkých i život obětí, převzít za toto jednání odpovědnost a nalézt adekvátní a bezpečnou nápravu či kompenzaci způsobené újmy. V neposlední řadě je dalším významným cílem programu VIT snížení recidivy a s ní spojená ochrana a bezpečí společnosti.

Cílovou skupinou, na níž je program VIT zaměřen, jsou pachatelé trestné činnosti, kterým byla soudem uložena povinnost, nebo kterým bylo v rámci jejich spolupráce s Probační a mediační službou doporučeno absolvovat program zaměřený na zvýšení odpovědnosti vůči obětem trestné činnosti. Upřednostňováni jsou pachatelé, kteří se dopustili násilné trestné činnosti a v jejichž případě figuruje v pozici poškozené strany fyzická osoba. Druh trestné činnosti, za kterou jsou pachatelé odsouzeni k trestu odnětí svobody, není pro účast v programu striktně vymezen. Výjimku představuje sexuálně motivovaná trestná činnost a trestná činnost spáchaná na dětech. Pachatelé těchto trestných činů jsou z účasti v programu vyloučeni, stejně jako pachatelé s projevy akutního psychiatrického onemocnění.

Z celkového počtu 1700 klientů zařazených do některého z resocializačních programů Probační a mediační služby připadá 666 na program VIT. Skupiny jsou z genderového hlediska smíšené. V rámci přístupu ke klientům nepracujeme specificky s ženami, které tvoří přibližně 16%.

Since 2021, the Probation and Mediation Service has been providing the implementation of resocialization group programs for offenders in five of the eight judicial regions in the program centers. The programs are led by trained lecturers, whose ranks include former experienced probation officers, therapists, workers with psychological, legal and pedagogical education, social workers, etc. We currently offer four types of programs for adults and minors. In cooperation with colleagues from Norway, we are now including an Anger management program for violent offenders. However, we still have no specific practical experience with this program that could be shared. We work most intensively with the topic of violence in a program

called VIT. Non-profit organizations offer specialized programs focused on working with violent offenders, which, however, operate only locally with a lower degree of accessibility, and usually only in the individual form of client work. Unfortunately, we do not have comprehensive knowledge about the specific form and effectiveness of these programs that we can share.

The VIT Program is inspired by foreign practice (Victim Impact Training) and brings an effective methodology adapted to Czech conditions. The VIT program was first put into practice as part of the „Fragile Chance II Project“ (2016 – 2020) in selected prisons. Subsequently, it was modified to be used in work with offenders serving sentences at liberty, who were required to complete a program of this type. The revision of the methodology and other materials for the VIT programme took place in 2021 as part of the „Back to Life Project“ with the aim of implementing it in programme centres.

The VIT program aims to strengthen the view of offenders on criminal behavior and the risk factors associated with it. It helps to develop empathy, to realize the impact of one's actions on one's own life, the lives of one's loved ones and the lives of victims, to take responsibility for these actions and to find adequate and safe remedy or compensation for the harm caused. Last but not least, another important goal of the VIT program is to reduce recidivism and the associated protection and safety of society.

The target group on which the VIT programme is focused are offenders who have been imposed an obligation by the court or who have been recommended to complete a programme aimed at increasing responsibility towards victims of crime as part of their cooperation with the Probation and Mediation Service. Preference is given to offenders who have committed violent crimes and in which case a natural person is in the position of the injured party. The type of crime for which offenders are sentenced to imprisonment is not strictly defined for participation in the programme. Exceptions are sexual crime and crimes committed against children. Offenders of these crimes are excluded from participation in the program, as are offenders with symptoms of acute psychiatric illness.

Of the total number of 1700 clients enrolled in one of the resocialization programs of the Probation and Mediation Service, 666 are in the VIT program. The groups are mixed from a gender perspective. In our approach to clients, we do not work specifically with women, who make up approximately 16%.

Marek Tkáč, Vedoucí programového centra. Informácia par programmu Vnímám i Tebe. Saņemts: 2024. gada 2. oktobrī no Mirka Jakesova, CEP Policy Officer.

Papildinformācija par programmu ART

Aggression replacement training (ART) is a multimodal program, originally focused on adolescents, but it is also used with adults in prisons and in social work contexts. Program based on cognitive behavioral therapy, model of social information processing and social learning theory. ART was developed in the United States by Arnold P. Goldstein and Barry Glick. We adopted the program from UK in 2000. In Estonia, ART is used both in prisons and probation.

The aggressiveness replacement training is based on an assumption that a violent offence has a number of internal and external causes in connection to the offender. Offenders usually have weak or incomplete personal, interpersonal, and social cognitive skills, which together form prosocial behaviour. These include impulsiveness, over-reliance on violence as a means to achieve goals, weak self-control, and moral thinking at a more basic specific and egocentric level.

Target group. Offenders with a background consisting of the repeated use of interpersonal violence. It does not have to lead to a conviction, but it must include more than one case. Special attention should be paid to offenders whose current offence involves multiple incidents of violence. If there is a gap of ten years between the previous and the current offence, referral needs to be considered more carefully.

Inclusion criteria

1. Offence category: breach of public order (interpersonal), criminal offence (interpersonal), crimes against people.
2. Previous convictions or violent behaviour (interpersonal) – based on the files or the person's own reports.
3. Average / above average risk of committing a new crime or average / above average risk of causing serious harm.
4. The offender is motivated to change their behaviour (based on the rating scale of the interview).

Exclusion criteria

1. An offence qualifies as domestic violence or is committed in the context of domestic violence (e.g. assault on children or police officers).
2. Evidence of significant mental health problems or substance abuse at present, suggesting that they may not be able to cope with group work.
3. Evidence of low levels of mental ability, which may prevent them from coping with group work.
4. Offenders with literacy problems can be considered eligible for the group if their reading skills are at the level of a child of at least 7 years of age (first key level, basic level of elementary skills standards).

ART has three components: social skills, anger control training and moral reasoning.

1. Social Skills Training. The participants' ability to resolve conflicts and communicate more effectively is developed. Positive and appropriate behavior patterns are taught to replace aggressive reactions.

- Greeting and Expressing Friendliness: How to greet people and establish positive relationships.
- Listening and Active Listening: How to show that you're listening and understanding others.
- Expressing Your Feelings: How to express emotions without aggression.
- Making Compromises: How to resolve conflicts peacefully.
- Problem Solving: How to analyze situations and find non-violent solutions.

2. Anger Management Training. Focuses on developing participants' ability to manage their anger. Techniques for noticing and controlling anger are taught to prevent impulsive aggression.

- Identifying Anger Reactions: Learning to recognize physical and emotional signs of anger.
- Managing Anger Reactions: Learning to use anger management strategies, such as deep breathing, temporarily leaving the situation, and calming yourself.
- Finding Alternative Solutions: How to find constructive solutions in situations that may trigger anger.
- Replacing Aggression: How to change your behavior and avoid violent reactions in conflicts.

3. Moral Reasoning Training. Participants are encouraged to think through their decisions and behavior from a moral perspective. It helps them to see the consequences of their actions towards other people and society and to increase their ability to empathize.

- Considering Consequences: Discussing the potential consequences of decisions and actions for oneself and others.
- Understanding Right and Wrong: Learning to distinguish between morally right and wrong behaviors.
- Taking Responsibility: Developing a sense of responsibility for one's actions and understanding how they affect others.
- Developing Empathy: Encouraging participants to understand other people's feelings and perspectives.

Structure of Each Meeting. In ART, meetings often have an interactive and practical structure, including:

- Role-playing: Participants practice new skills in acted-out situations.
- Group Discussions: Participants discuss situations and solutions together.
- Giving and Receiving Feedback: Participants give each other feedback, which helps them further develop their skills.
- These topics and activities help participants develop skills that replace aggressive behavior with healthier alternatives.

Carrying out the programme. The programme is designed to be carried out over 18 sessions. Each session lasts for two hours with a ten-minute break. There should be a minimum of three and a maximum of seven days between the sessions. This ensures that offenders have the opportunity to practice the skills they have learned in real-life situations and to go through incidents that can be used as material during the sessions. It also ensures that offenders remain motivated to meet the requirements of the programme and remember information from the previous sessions. Two coaches are needed to run the program.

Programme structure

Session 1: Introduction to the programme, self-introduction, listening skills

By the end of the session, the participants have:

1. introduced themselves, and so have the contributing training providers, and together they have established the rules of conduct in the group;
2. spoken about their expectations and group leaders can assess their attitude and motivation;
3. learned about the background, purpose, and content of the programme;
4. understood what social skills are, how they are taught, and how social skills and anger management training are linked.

Session 2: ABC, Martian counsellor situation

By the end of the session, the participants have:

1. learned to be aware of the meaning of anger management and the role of training in the anger management programme;
2. learned to describe the potential benefits of anger management for themselves;
3. understood the structure of training sessions and what is expected of them;
4. learned to describe the three stages of a conflict situation;
5. learned to illustrate the above model with examples based on their own or the experience of someone else.

Session 3: Communication skills, filing a complaint

By the end of the session, the participants have:

1. understood the connections between speech, tone of voice, and body language and their effect on communication;
2. learned to recognise different sources of non-verbal signals and how they are used in communication;
3. learned to distinguish between passive, passive-aggressive, self-assertive, and aggressive behaviour, describe their characteristics and how they affect human interaction;
4. understood why these communication skills are useful in anger management.

Session 4: Signals and anger relievers, Jerry's problem

By the end of the session, the participants have:

recalled the format of the sessions, the meaning of ABC, and how anger management increases personal strength;

1. got acquainted with the idea of using conflict sheets and completed one of them;
2. understood the meaning of signals and are aware of their physical signs of anger;
3. understood and put into practice how to use deep breathing, countdown, and pleasant imagery to reduce the physical effects of anger.

Session 5: Response to mockery, triggers

By the end of the session, the participants have:

1. become familiar with the levels of skill in responding to mockery;
2. observed how group leaders model this skill;
3. practised it step-by-step on the basis of a scenario relevant to them;
4. received feedback from participants and group leaders on their performance;
5. learned to recognise situations where this skill can be used outside the group work;
6. understood how using this skill will help them control their anger.

Session 6: Mark's problem, coping with accusations

By the end of the session, the participants have:

taken part in a discussion of the problem situation, where:

- mature morality has been developed;
- the views of people who are lagging behind have been called into question (by people with more mature views);
- group leaders have encouraged the group to make a majority decision with prosocial reasons to solve the problem.

Session 7: Reminders, Jim's problem

By the end of the session, the participants have:

1. identified their external and internal triggers through conflict sheets;
2. understood the meaning of reminders and become aware of the situations in which these are used, and
3. what place these have in the sequence of anger management;
4. learned to give examples of reminders in general and reminders they could use in their own lives.

Session 8: Negotiation (double session)

By the end of the session, the participants have:

1. learned to identify four possible reactions to a conflict situation and know why negotiations are most likely to produce a positive outcome;
2. practiced important aspects of negotiations, i.e. understanding differences of opinion and generating opportunities using different examples.

Session 9: Self-assessment, Andy's problem

By the end of the session, the participants have:

1. described the reminders they used on their conflict sheets;
2. learned to explain the purpose of self-assessment and its place in the sequence of anger management;
3. learned to give examples of self-rewarding and self-directed statements and explain how to use them to behave more successfully in a conflict situation.

Session 10: Conflict prevention, thinking ahead

By the end of the session, the participants have:

1. become familiar with the level of conflict prevention skill;
2. observed how group leaders model this skill;
3. practised it on the basis of a scenario relevant to them step-by-step;
4. received feedback from participants and group leaders on their performance;
5. learned to recognise situations where this skill can be used outside the group work;
6. understood how using this skill will help them control their anger.

Session 11: Sarah's problem, empathy

By the end of the session, participants have taken part in a discussion of the problem situation, where:

- mature morality has been developed;
- the views of people who are lagging behind have been called into question (by people with more mature views);
- group leaders have encouraged the group to make a majority decision with prosocial reasons to solve the problem.

Session 12: Behaviour that makes other people angry, Dave's problem

By the end of the session, the participants have:

1. described the strategies on thinking ahead that were provided on their conflict sheets;
2. learned to identify the types of behaviour that anger others and know how these may contribute to developing a conflict;
3. understood how to use this knowledge in anger management.

Session 13: Coping with another person's anger, the first complete cycle of anger management

By the end of the session, the participants have:

1. become familiar with the levels of coping with another person's anger;
2. observed how group leaders model this skill;
3. practised it on the basis of a scenario relevant to them step-by-step;
4. received feedback from participants and group leaders on their performance;
5. learned to recognise situations where this skill can be used outside the group work;
6. understood how using this skill will help them control their anger.

Session 14: Jeff's problem, expressing feelings

By the end of the session, participants have taken part in a discussion of the problem situation, where:

- mature morality has been developed;
- the views of people who are lagging behind have been called into question (by people with more mature views);
- group leaders have encouraged the group to make a majority decision with prosocial reasons to solve the problem.

Session 15: Anger management cycle, John's problem

By the end of the session, the participants have:

1. recalled where social skills are located in the sequence of anger;

2. practiced the entire sequence, using cases from their conflict sheets, and received feedback on their performance;
3. understood how using sequencing helps them control their anger and increases their chances of achieving a positive outcome.

Session 16: Apology, anger management cycle

By the end of the session, the participants have:

1. become familiar with the levels of apology skills;
2. observed how group leaders model this skill;
3. practised it on the basis of a scenario relevant to them step-by-step;
4. received feedback from participants and group leaders on their performance;
5. learned to recognise situations where this skill can be used outside the group work;
6. understood how using this skill will help them control their anger.

Session 17: Pete's problem, anger management cycle

By the end of the session, participants have: taken part in a discussion of the problem situation, where:

- mature morality has been developed;
- the views of people who are lagging behind have been called into question (by people with more mature views);
- group leaders have encouraged the group to make a majority decision with prosocial reasons to solve the problem.

Session 18: Making compliments, general overview of the programme

By the end of the session, the participants have:

1. become familiar with the steps of making compliments;
2. observed how group leaders model this skill;
3. practised it on the basis of a scenario relevant to them step-by-step;
4. received feedback from participants and group leaders on their performance;
5. learned to recognise situations where this skill can be used outside the group work;
6. understood how using this skill will help them control their anger.

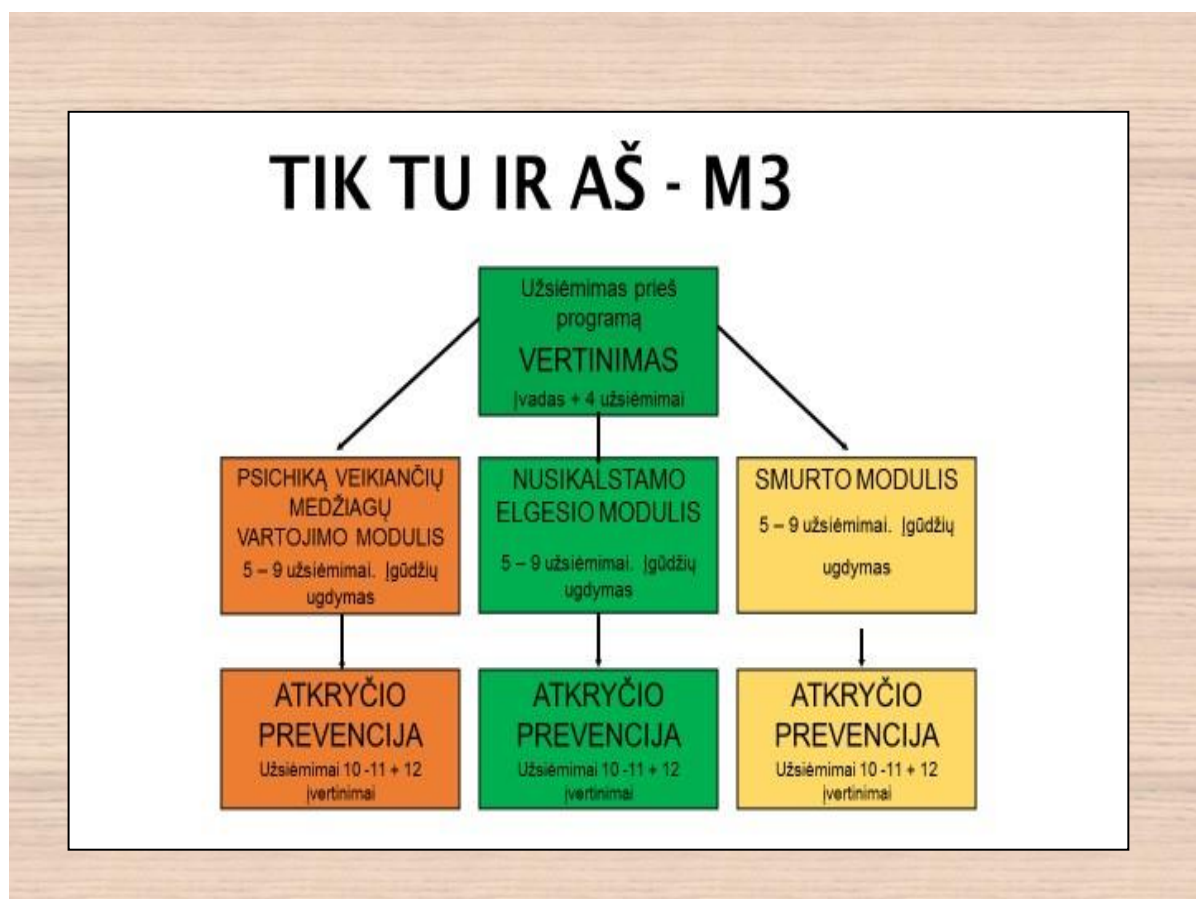
Karis Paumets, Ministry of Justice, Prison Department, Rehabilitation Division. Informācija par programmu Aggression replacement training. Saņemts: 2024. gada 21. oktobrī.

Papildinformācija par programmu One-to-One

The individual cognitive behavioral correctional program "One-to-One" was implemented in the Lithuanian penal system in 2008. Until mid-June 2015, it was a more experimental program run by 12-16 officers in correctional offices (later probation services). In 2015, the Swedish accredited institution trained 6 instructors who can train the personnel of the Lithuanian penal system. In 1993 the program was developed by Philip Priestley for the Somerset (England) Probation Service and has since been trialled in other counties in England, Wales, Sweden and Norway.

The program currently consists of twelve sessions and an introductory motivational session. "One-to-One" is designed for individual work with medium and medium/high risk offenders, the duration of one session can vary from 60 to 120 minutes, and the entire program includes 18 hours of direct individual structured contact. "One-to-One" consists of three structural parts, the first of which assesses the criminogenic needs of convicts; in the second part, interpersonal/social, cognitive/problem-solving skills are developed, empathy, self-control, goal-setting abilities are developed, prosocial attitudes and values are formed with the help of cognitive restructuring; the third part of the program involves consolidation of acquired skills and abilities and assessment of changes. The main focus of the program is on criminal behavior, which is treated as a problem requiring a solution. Taking into account the specifics of certain criminal behavior and the four goals set out in the session, "One-to-One" is directed to the prevention of violence, the prevention of psychoactive substance use, or the prevention of general criminal behavior.

The schematic structure of the program is presented in Figure.

It should be noted that the presenters of the " One-to-One " program are not required to have a psychological education, a higher education and experience in applying motivational interviewing at work with law violators is sufficient. Currently, the program is in the initial stages of implementation in Lithuanian prisons, as the first program leaders were trained for prison personnel in the spring of 2016. So far, only a small number of professionals from psychological services and halfway houses have been trained to run the program. In 2016, on the order of the Department of Prisons, researchers from Vilnius University's Department of General Psychology prepared a report on the effectiveness of the individual cognitive-behavioral correction program " One-to-One " in Lithuanian probation services with recommendations. The aim of the study was to determine the changes of persons who participated in the program in various areas of their functioning (thinking, social skills, problem solving, self-control) as well as the links with their subsequent criminal behavior and to analyze the features of the " One-to-One " program implemented in Lithuanian probation institutions. The research findings state that the " One-to-One " program is effective in changing the thinking and problematic behavior of probationers, developing their social and problem-solving skills, but in order for all the benefits of the program to be applied in practice and as a result to reduce the level of recidivism, it is necessary to fully ensure aspects of program integrity. The recommendations for the program emphasize the need to ensure suitable physical conditions for working with the program participant; to prioritize correctional programs as an effective means of preventing criminal behavior used by probation services, ensuring the proper distribution of time and human resources, redistributing the functions of probation officers; carry out professional supervision and counseling of the program presenters on various program issues; to create a program data collection system and to ensure the continuous collection of compliant data on program execution for evaluation of program effectiveness, etc.

Vaidas Viršilas, Resocializacijos ir priežiūros skyriaus vyriausiasis specialistas. Informacija par programmu One-to-One. Saņemts: 2024. gada 24. oktobrī.